

T.C. ANADOLU BİL MESLEK YÜKSEKOKULU

YIL / YEAR 3

SAYI / VOL. 14

NİSAN / APRIL

künye
identity

T.C. ANADOLU BİL MESLEK YÜKSEKOKULU

Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi üç ayda bir yayımlanır.

Bu dergide yayımlanan makalelerin telif hakları

Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu'na aittir.

Bu yayımla ilgili olarak Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndan doğan her türlü hak saklıdır.

Tanıtım için yapılacak alıntılar dışında Yüksekokulun izni olmadan çoğaltılamaz.

Bu dergide yayımlanan makalelerdeki görüşler yazarlarına aittir.

Yüksekokul bu görüşler nedeniyle herhangi bir sorumluluk kabul etmez.

Yazışma Adresi

Adnan Kahveci Bul. No: 78, 34100

Bahçelievler, İSTANBUL

Telefon: 0 212 442 61 60

Faks : 0 212 442 61 46

www.anadolu.bil.edu.tr

ISSN : 1306 - 3375

Onursal Başkan

Dr. Mustafa AYDIN

İAÜ ve ABMYO Adına İmtiyaz Sahibi

Prof. Dr. M. Salih ÇELİKKALE

Onur Kurulu

Dr. Mustafa AYDIN

Org. (E) Necdet TİMUR

Prof. Dr. M. Salih ÇELİKKALE

Yük. Müh. Fatih AYDIN

Editör

Prof. Dr. Candan VARLIK

Editör Kurulu

Prof. Dr. Mustafa ÇIKRIKÇI

Prof. Dr. Nurbay GÜLTEKİN

Prof. Dr. Sabahattin BALCI

Prof. Dr. Selami GÖZENÇ

Prof. Dr. Yahya Kemal YOĞURTÇU

Prof. Dr. Ali KARACA

Prof. Dr. Halil İbrahim ŞANLI

Prof. Dr. M. Nazmi ERCAN

Prof. Dr. Tamer İNAL

Prof. Dr. Yedigir İZMİRLİ

Prof. Dr. Hikmet SAVCI

Prof. Dr. Ali GÜNEŞ

Prof. Dr. İbrahim YILGÖR

Teknik Kurul

Öğr. Gör. Özgül YAMAN

Öğr. Gör. Meltem YENER

Öğr. Gör. Emel BİROL

Öğr. Gör. Sevgi YILMAZ

Öğr. Gör. Yavuz SARSILMAZ

Kapak Tasarımı

Öğr. Gör. Yavuz SARSILMAZ

Basım Yeri

Ekbil Matbaacılık

HAKEM KURUL LİSTESİ

Prof. Dr. M. Salih ÇELİKKALE	İst. Aydın Univ.
Prof. Dr. Selami GÖZENÇ	İst. Aydın Univ.
Prof. Dr. Candan VARLIK	İst. Aydın Univ.
Prof. Dr. H. Hüsnü GÜNDÜZ	İst. Aydın Univ.
Prof. Dr. Harun AKSU	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Hami BOSTAN	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Hayri ÜLGEN	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Mümin YAMANKARADENİZ	İst. Aydın Univ.
Prof. Dr. Belkıs GÜRSOY	İst. Aydın Univ.
Prof. Dr. İbrahim GÜNEY	İst. Aydın Univ.
Prof. Dr. Salih GÜNEY	İst. Aydın Univ.
Prof. Dr. İsmail TOK	İst. Aydın Univ.
Prof. Dr. H. Hami ÖZ	İst. Aydın Univ.
Prof. Dr. Nevzat ONUR	İst. Aydın Univ.
Prof. Dr. Günen AKALIN	İst. Aydın Univ.
Prof. Dr. Nurten GÜNAL	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Osman Zekai ORHAN	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Osman GÜRSOY	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. M. Nafiz DURU	İst. Aydın Univ.
Prof. Dr. Yaşar SUCU	İst. Aydın Univ.
Prof. Dr. Günay KARAAĞAÇ	İst. Aydın Univ.
Prof. Dr. İrfan EROL	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Yetkin GÜNGÖR	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Rahmi KESKİN	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Hayati DOĞANAY	Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Taçnur BAYGAR	Muğla Üniversitesi
Doç. Dr. Yaşar ONAY	İst. Aydın Univ.
Doç. Dr. Nuray Erhan ÖZDEN	İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Özkan ÖZDEN	İstanbul Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Nükhet SİVRİ	İstanbul Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ercan ÖĞE	İst. Aydın Univ.
Yrd. Doç. Dr. Metin ZONTUL	İst. Aydın Univ.
Yrd. Doç. Dr. Yaşar CİNEMRE	İst. Aydın Univ.
Yrd. Doç. Dr. Orhan KUZU	İst. Aydın Univ.
Yrd. Doç. Dr. Nurhan TALEBİ	İst. Aydın Univ.
Yrd. Doç. Dr. Filiz AKSU	İst. Aydın Univ.
Dr. Lew NERETIN	Max Planck Institute Bremen - GERMANY
Dr. Elena DUMITRESCU	National Institute for Marine Research and Development ROMANIA
Dr. Ludmyla VICTOROVNA	Natioanal Academy of Saences UKRAINE

Ayakkabı kalıp tasarımı öğretim yöntemi üzerine bir deneme

Cengiz KASTAN *

Özet

Bu makalede ayakkabı kalıp tasarımı öğretiminde denenmiş bir yöntem anlatılmıştır.

Önce Türkiye’de ve Dünya’da kalıp tasarımı öğretiminin genel durumu, ayakkabı tasarımında kalıp tasarımının önemi vurgulanmıştır. Ayakkabı kalıbı, tasarım, ayakkabı kalıbı tasarımı kavramları verilmiştir. Daha sonra kalıp tasarımı öğretiminde İstanbul Aydın Üniversitesi’nde kullanılan yöntem açıklanmıştır: Kalıp tasarımı öğretiminde karşılaşılan zorluklar, çözüm önerileri, kalıp tasarımı öğretimının aşamaları, kullanılan malzemeler ve kalıp tasarımı esin kaynakları sıralanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ayakkabı kalıbı, ayakkabı kalıbı tasarımı, ayakkabı kalıbı tasarımı öğretimi, ayakkabı kalıbı tasarımı öğretim yöntemi, kalıp tasarımı esin kaynakları.

---

* Öğr. Gör. Cengiz KASTAN, İstanbul Aydın Üniversitesi.

An experiment about shoe last design educational method

Abstract

This article is about expressing the methods used in shoe last design for educational purposes.

The first point emphasises the relation to general shoe last design education, both in Turkey and the world, which later leads to specific shoe design. The information given will incorporate shoe design, designs and knowledge about shoe last. The explanations of methods used are those by Istanbul Aydın University; such pattern design, problems of shoe last design education, corrective solutions, educational methods for shoe last design, type of materials used and the inspiration for designing these shoe last.

Key words: Shoe last, shoe last design, education of shoe last design, methodology of shoe last design, sourcing of inspirations for shoe last design.

Giriş

Ülkemizde ilk defa 2008 yılında, İstanbul Aydın Üniversitesi Anadolu Bil MYO Ayakkabı ve Saracıye Tasarımı Programı'nda ayakkabı kalıbı tasarımı eğitimi verilmeye başlanmıştır.

Dünya'da da bu konuyu içeren öğretim programları sınırlıdır.

Ayakkabı kalıbı ile ilgili sınırlı sayıdaki yabancı kaynak, kalıp üretimi ya da kalıp tasarımı yapılabilen üç boyutlu bilgisayar programları hakkında bilgiler içermektedir. 1991 yılında Karl C. Adrian tarafından yazılmış "American Last Making- Amerikan Kalıp Yapımı" isimli kitap; George Koleff'in 1998 yılında hazırladığı "Last Making- Kalıp Yapımı" başlıklı DVD; tüketicinin seçtiği ayakkabının kalıbını ayak ölçülerine göre şekillendirme yöntemlerini içeren Ning Shi, Shuping Yui, Shuping Xiong, Zuhua Jiang tarafından kaleme alınmış "A Cad System for Shoe Last Customization- Ayakkabı Kalıbı Uyarlaması İçin CAD Sistemi" isimli makale; J. Leng ve R. Du tarafından yazılmış "A Deformation Method for Shoe Last Customization- Ayakkabı Kalıbı Uyarlaması İçin Bir Deformasyon Yöntemi" başlıklı makale gibi.

Ülkemize dönersek; günümüze kadar bu konuda herhangi bir öğretim programımız olmadığından ayakkabı tasarımcıları yurt dışındaki moda merkezlerinde belirlenmiş kalıplar üzerine tasarımlar geliştirmişlerdir. Bu durum özgün tasarımlar yapılmasını engellemiştir.

Kalıp, ayakkabının formunu belirleyen ana unsurdur. Ayakkabı tasarımı kalıp tasarımından başlar.

Ayakkabı tasarımının ilk basamağını oluşturan, ayakkabıya formunu veren kalıbın tasarımı nasıl yapılmalıdır? Başka bir deyişle; trend araştırmaları ile başlayıp maket hazırlanması ile tamamlanan tasarım aşamaları, ayakkabı kalıbı tasarımına ne şekilde uygulanabilir? Özgün kalıp tasarımları oluştururken esin kaynakları neler olabilir? Eğitim sırasında hangi malzemeler kullanılabilir? Maket hazırlama aşamaları nasıl formüle edilebilir?

Bu makalede İstanbul Aydın Üniversitesi'nde yapılan uygulamalar ışığında yukarıdaki soruların cevapları araştırılmıştır.

Kalıbın tanımı

Kalıp; saya (ayakkabının üstü) ve tabanın üzerine monta edildiği, ayakkabının şeklini ve ölçüsünü vermek ya da ayakkabının oluşmuş şeklini korumak amacıyla kullanılan çeşitli malzemelerden üretilmiş ayak biçimindeki gereçtir. Ayakkabı üretimi için gerekli en önemli demirbaş kalıptır (Kastan, 2007).

Bu çalışmada kalıp, yukarıdaki tanımda verilen saya ve tabanın üzerine monta edildiği, ayakkabının şeklini ve ölçüsünü veren gereç olarak ele alınacaktır.

Resim- 1: Çeşitli modellerde kalıplar.

Tasarım ve kalıp tasarımı kavramları

Dizayn/ tasarım kelimesi Latince hem “**göstermek/ belirtmek**” hem de “**çizmek**” olarak tercüme edilen **designare**'nin bir türevidir. İngilizce'de “dizayn/ tasarım” bu ikili anlamını korumuştur. Kelime, kullanıldığı ortama bağlı olarak; bir plan, proje, süreç ya da bir eskiz, model, motif, görsel kompozisyon ve stil anlamına gelir. (Mozota, 2005)

Her sezonun modasına uygun olarak giyim- kuşam; buna uygun ayakkabılar tasarlanır. Ayakkabıların burun şekli (sivri, yuvarlak, köşeli, düz, asimetrik, yukarı kalkık, silik vb.) ve ökçe yükseklikleri kalıbın biçimine göre form alır. Yani ayakkabı tasarlanmadan önce kalıp

Ayakkabı kalıp tasarımı öğretim yöntemi üzerine bir deneme

tasarlanmalıdır ya da tasarlanan ayakkabı formunu verecek kalıp tasarlanmalıdır. Her iki durumda da kalıbın ortaya konulması zorunluluğu vardır.

Kalıp tasarım aşamaları

Kalıp tasarımı aşamaları; moda trendi araştırması, konsept (tema) çalışması, özgün kalıp fikirleri oluşturma ve sunumdur.

Moda trendi araştırması; tasarım araştırma ile başlar. Tasarımcı gelişmeleri anlayabilmelidir. Moda yayınları, ünlü markaların internet siteleri, moda ve trend fuarları araştırmanın ilk basamağını oluşturan noktalardır. Bu noktalardaki eğilimlerden üç- dört sezon sonra modanın nereye gideceği, formlar ve renkler ortaya çıkar. Tasarımcı bu eğilimlere göre kalıp şekillerini zihninde oluşturabilir.

Konsept (tema); moda trendini yansıtmalı aynı zamanda hedef kitlenin kabullenme olasılığı yüksek bir ana konu olmalıdır. Koleksiyon hazırlanan firmanın imajı da düşünülerek uzay, ileri teknoloji, rahatlık, konfor, doğallık, deniz, rüzgar, çiçekler, huzur, gençlik, hareket, ihtiras, aşk, romantizm, hümanizm, etnik, saray hayatı, savaş, barış vb. somut ve soyut kavramlar konsept olarak seçilebilir.

Örneğin; barış konseptine uygun kalıplar yuvarlak burunlu, alçak ökçeli, gençlik konseptindeki kalıplar spor ayakkabı yapımına uygun; yuvarlak burunlu, alçak ökçeli, konturpiyeleri yatık-düz, aşk konseptinde bayan ayakkabısı kalıpları ise yüksek ökçeli vb. tasarlanacaktır.

Özgün kalıp fikirleri oluşturma; konsepti ortaya koyan tasarımcı hayal gücünü, yaratıcılığını kullanarak özgün kalıplar düşünür. Düşünülen ana tasarım konseptine uygun olarak çeşitlendirilir; varyasyonları oluşturularak koleksiyon hazırlanır.

Sunum; bu aşamada tasarımcı düşüncesindeki kalıpları çizerek ve maketini (prototipini) hazırlayarak somutlaştırır. (Kastan, 2007)

Kalıp tasarımı eğitimi

Kalıp tasarımı eğitiminde en önemli zorluk; eğitime başlayan kişinin daha önce kalıp tasarımı ve yontu yapmamış olmasıdır. Bu durum eğitime başlayan kişilerde çekingenlik ve başarısızlık korkusuna yol açmaktadır. Endişe ve isteksizlik bu durumun başlıca belirtileridir.

Bu durumu ortadan kaldırıp ya da hafifletip; öğrenciye kendine güvenini kazandırmakta etkili olacak uygulamalar şunlardır:

- Kalıp tasarımı eğitim aşamalarının açıklanması.
- Başlangıçta benzer durumda olan kişilerin başarılı çalışmalarının örnek olarak gösterilmesi.
- Kolayca gerçekleştirilebilecek bir çalışma (sabundan kalıp hazırlama gibi) yaptırılması.

Kalıp tasarımı eğitimi üç ana aşamadan oluşmaktadır:

1. Kalıp tasarımına giriş

2. Kopyalama

3. Özgün çalışma

Kalıp tasarımına giriş

Bu aşamada öğrencinin konu hakkında bilgilenmesi, mevcut uygulamaları öğrenmesine yönelik çalışmalar için gerekli uygulamalar yaptırılır; basit bir kalıp maketi hazırlatılır, kalıp tasarımı, kalıp üretimi ve kalıp trendleri hakkında araştırmalara yönlendirilir.

Bu aşamada yürütülecek çalışmalar beş ana başlık altında toplanır:

Kolay bulunacak bir malzemeden küçük boyutta kalıp yapımı;

- **Amaç;** öğrencinin konuya adaptasyonunu sağlamak, başaracağını göstermektir.
- **Malzeme;** bu çalışmada sabun (banyo sabunu) kullanılabilir. Sabunun tercih edilmesinin nedenleri; kolay bulunabilmesi, ucuz olması ve kolay şekillendirilmesidir.
- **Araç- gereç;** kesim bıçağı ya da çakı.
- **Uygulama;** 18, 19 numara gibi küçük bir (sağ tek) kalıbın küçültülmüş şeklinin sabundan yontulmasıdır. 18, 19 numara kalıp seçilmesinin nedenleri ise; küçük ölçekteki sabuna uyarlanmasının kolaylığı ve ökçe yüksekliğinin çok az olması (hemen hemen düz olmaları) dir.

Resim- 2: Sabundan yontulmuş kalıplar.

İleride anlatılacak aşamalardan geçilerek sabuna kalıp şekli verildikten sonra hafif ıslak bir bez veya parmak ile kalıp şeklindeki sabunun yüzeyleri dairesel hareketler ile silinerek pürüzler giderilir; düzgün yüzeyler oluşturulur.

Ayakkabı kalıp tasarımı öğretim yöntemi üzerine bir deneme

Kalıp tasarımı hakkında araştırma; amaç, kalıp tasarımı ile ilgili literatür taraması yapmak; konu hakkında yazılı, görsel yerli ve yabancı yayınları bulmak ve incelemektir.

Kalıp etüdüleri; bu aşamada incelenecek belli başlı konular şunlardır:

Kalıp türleri ve özellikleri; merdana, zenne ve çocuk kalıplarının burun şekilleri, ökçe yükseklikleri, ayakkabının modeline göre kalıp şeklindeki farklılıklar (zenne sandalet kalıbının milo başları ile burun arasındaki uzunluğun kısa olması, spor ayakkabı kalıplarının konturpiyesinin arkaya doğru yatık olması, bağlı ayakkabı modelleri çalışılacak kalıpların konturpiyelerinin daha yüksek, dik olması vb.).

Ökçe yüksekliği; merdane ve zenne kalıplarında ökçe yüksekliği ölçülerinin metrik sistemdeki karşılıkları, ökçe yüksekliğinin taban çizgisi, arka çizgi ve konturpiyenin eğimi ile etkileşimi.

Burun biçimi.

Konturpiye eğimi.

Kalıbın arka yüksekliği ve biçimi.

Taban şekli; topuk bölümünün yuvarlaklığı, milo başlarına kadar tabanın genişlemesi ve buruna doğru daralması, iç- dış farkları.

Milo başlarının yeri; üstten, alttan ve yandan görünüşte milo başlarının yeri (kalıp uzunluğunun arkadan öne doğru kabaca 2/3'ünde milo başlarının yer alması , iç ve dış milo başlarının birbirine göre konumu -iç milo başının buruna daha yakın olması, iç- dış milo başları arasındaki 70° 'lik oynak açısı-).

Ayakkabının ağız bölümünün geleceği kalıbın arka yan kenarlarının üstten dar olup tabana doğru yaklaştıkça genişlemesi.

Kalıp tabanının orta bölümünün hafif yüksek olması.

Kalıpcılarda inceleme; araştırmacı bu aşamada kalıpcıları ziyaret ederek modelhanede maketlerin hazırlanmasını inceler: Modellerin elle ya da üç boyutlu bilgisayar programları yardımı ile nasıl oluşturulduğu, kalıbın doldurulması gereken yerlerinde kullanılan macunlar, plastikler ve bunların uygulaması, inceltilmesi gereken yerlerin nasıl zımparalandığı, ölçülerin nasıl kontrol edildiği vb. çalışmalar görülür. Kalıpcıda yapılan araştırmada model hazırlandıktan sonra kalıpların üretilmesi; üretimde kullanılan malzemeler, üretim aşamaları, makineler hakkında da bilgi sahibi olunur.

Yeni sezonun kalıp trendleri; bu aşamada mevcut ve bir sonraki sezonun kalıp modası hakkında bilgiler edinilir. Bu bilgiler kalıpcılardan ve/ veya ayakkabı modası ile ilgili yayınlardan öğrenilir.

Kopyalama

Kopyalama aşamasında mevcut bir kalıbın aynısı yapılmaya çalışılır. Bu çalışmada önemli olan kalıp etüdüleri sırasında öğrenilen bilgileri hayata geçirmek; basit aletlerle kolay şekil verilebilen bir malzemeden mevcut bir kalıbın kopyasını elde etmektir. Bu aşamada maket yapım becerisinin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Ancak kalıbın üç boyutlu şeklinin yontulması bir sonraki aşamada özgün kalıp tasarımı hazırlanırken önemli ölçüde yararlı olacaktır.

Kalıp prototipi yapımında malzeme olarak, kolay ulaşılabilmesi, ucuz olması ve yontulmasının kolaylığından dolayı gazbeton* (Ytong) tercih edilmiştir. Maket yapımında ahşap törpüsü, kalın ve ince zımpara kullanılır.

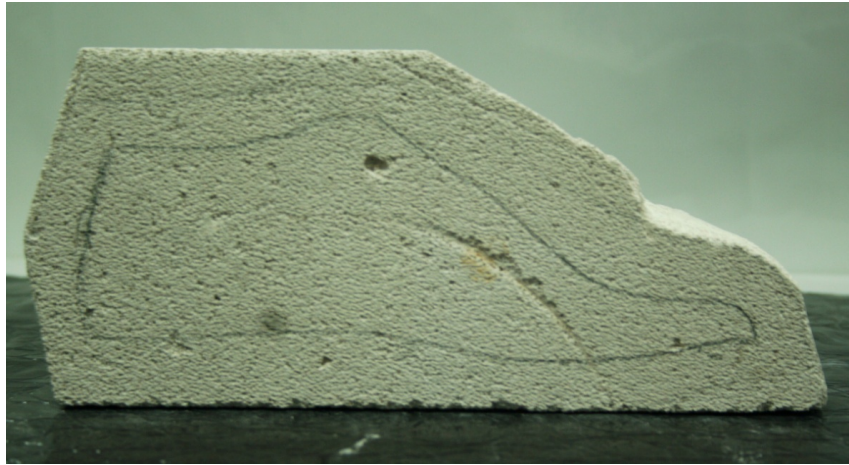
Kalıp prototipi yapım aşamaları;

- a) Önce kalıbın profil görüntüsü gazbeton üzerine çizilir.

Resim- 3: Kalıp ve gazbeton üzerine çizilmiş profili.

Çizgilerin 2 cm. kadar (yeni başlayanlar için emniyet payı) dışından malzemenin fazlalıkları alınır.

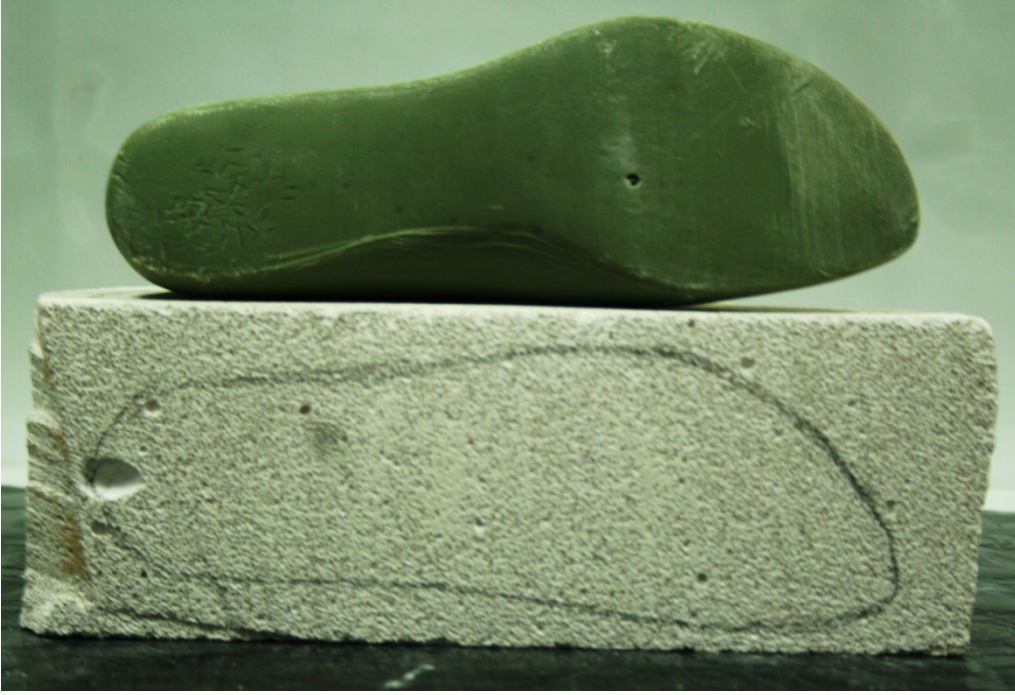
Resim- 4: Kalıbın kabaca profil şekli verilmiş gazbeton.

---

* Gazbeton; hava gözenekli kalsiyum silikattır. Üretiminde kuvarsit, çimento, kireç, alçıtaşı, su ve gözenek oluşturuçu alüminyum pudrası kullanılır. Hacminin % 84'ü kuru hava dolu gözeneklerden oluşan gazbeton hafif ve yanmaz bir yapı malzemesidir. Piyasada Ytong markası malzemenin ismi ile özdeşleşmiştir. (Yapısal forum, Gazbeton, Raf ürün dergisi, 2008)

Ayakkabı kalıp tasarımı öğretim yöntemi üzerine bir deneme

- b) Malzemenin alt tarafına kalıbın taban şekli çizilir. Taban çizilirken dikkat edilmesi gereken nokta; profildeki milo başı ile tabandaki milo başının karşılıklı gelmesidir. Taban çizgisinin kenarlarından fazlalıklar dışa eğimli biçimde alınır.

Resim- 5: Kalıbın taban şekli çizilmiş gazbeton.

- c) Maketin üst- arka bölümüne birbirine paralel iki çizgi çizilerek kalıbın üst (ağız) bölümü işaretlenir. Bu çizgilerden dışa eğimli biçimde fazlalıklar yontulur.

Resim- 6: Kabaca yontulmuş kalıp maketinin yandan görünüşü.

Resim- 7: Kabaca yontulmuş kalıp maketinin üstten görünüşü.

- d) Burun ve arka bölümlerine yuvarlaklık verilir. Kalıba bakılarak maketteki fazlalıklar düzeltilir. Zımparalar ile yüzeyler istenilen biçimde şekillendirilir.

Resim- 8: Kalıp ve gazbetondan hazırlanmış maketi..

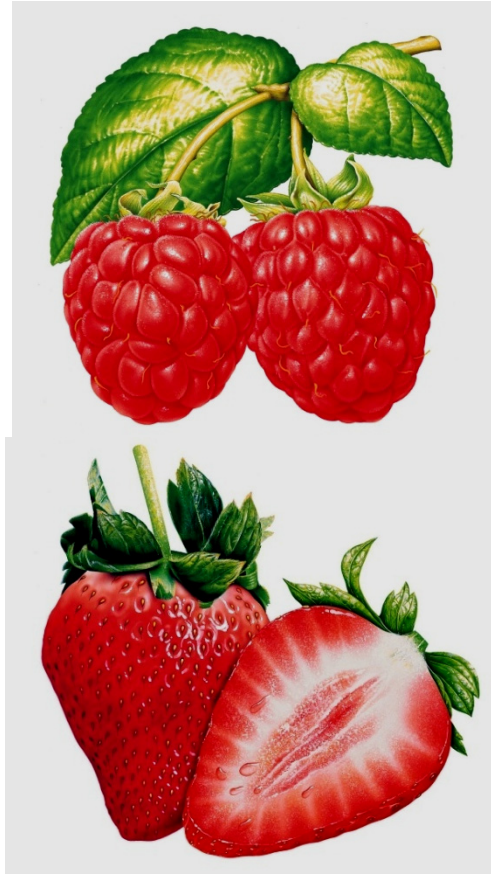
Ayakkabı kalıp tasarımı öğretim yöntemi üzerine bir deneme

Özgün çalışma

Bu aşamada artık tasarımcı, ayakkabı kalıbı tasarlamak için gerekli bilgi ve becerilere sahiptir.

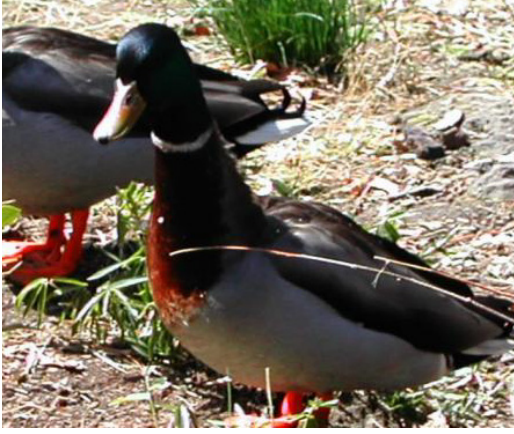
a) Çeşitli kaynaklardan kalıp trendi ile ilgili araştırmalar tamamlanır.

b) Kalıp tasarımı yaparken doğada bulunan veya insanlar tarafından meydana getirilmiş birçok obje esin kaynağı olarak değerlendirilir. Bunlardan yola çıkarak trende uygun kalıplar tasarlanabilir. Örneğin; dut veya çilekten kalıbın burun şekli oluşturulabilir. Yine bazı hayvanların ağız ve burun şekillerinden esinlenerek kalıp şekilleri çizilebilir.

Resim- 9: Dut.

Resim- 10: Çilek.

Resim- 11: Ördeğin gagası.

Resim- 12: Yunusun ağzı.

İnsan yapımı çeşitli objelerden de kalıp tasarımında yararlanılabilir. Mimari yapılarda pencere ve kapıların üst bölümlerinden, hava, kara ve deniz taşıtlarının ön bölümlerinden esinlenilebilir.

Resim- 13: Pencerelelerin üst bölümleri.

Resim- 14: Uçağın burnu.

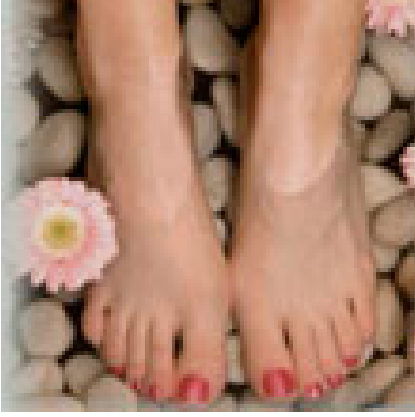
Resim- 15: Arabanın ön bölümü.

Resim- 16: Geminin burnu.

Ayakkabı kalıp tasarımı öğretim yöntemi üzerine bir deneme

Ayağın kabı olan ayakkabının formunu veren kalıbın esin kaynakları arasında elbette ayağın özel bir yeri vardır.

Resim- 17: Yetişkin bayan ayağı.

Resim- 18: Çocuk ayağı.

Esin kaynaklarından hareketle kalıp burun şekilleri ya da kalıp tabanının burun bölümü oluşturulabilir.

Resim- 19: Değişik kalıp burun şekilleri.

Resim- 20: Değişik kalıp tabanı burun şekilleri.

c) Ana kalıbın çizimi yapılır. Kalıbın tam anlaşılması için profil görüntüsüne ek olarak, özellikleri olan bölgeler ayrıca çizilmelidir. Burunun üstten görüntüsü gibi.

d) Ana özgün model ortaya konduktan sonra koleksiyon oluşturulur, varyasyonları da çizilir. Kalıp koleksiyonu oluştururken aynı burun şeklinde farklı ökçe yükseklikleri kullanılabilir.

e) Çizimler tamamlandıktan sonra maket yapımına geçmeden kalıp ölçülerinin ayrıntılı bilinmesi gerekir. Zenne model kalıbı 37, merdane model kalıbı 41 numara (punt) olarak hazırlanır. Kalıp boy ve en ölçüleri hakkında ayrıntılı bilgi için Anadolu Bil MYO Dergisi'nin Temmuz 2008 sayısında yayınlanan "Ayakkabı Kalıbı Ölçü Sistemleri: Fransız Ölçü Sistemi" isimli makaleye bakılabilir. (Kastan, 2008).

f) Çizime uygun maket önceki bölümde anlatıldığı şekilde hazırlanır.

Ayakkabı kalıp tasarımı öğretim yöntemi üzerine bir deneme

Kaynaklar

Kastan, C., (2008). Ayakkabı Ölçü Sistemleri: Fransız Ölçü Sistemi, *Anadolu Bil MYO Dergisi*, **3**, 11, 82- 97.

Kastan, C., (2007). *Modern Yöntemle Stampa Çıkarma*, **5**. Baskı, 18, 21, 22, 51, Bursa.

Mozota, B. B., Çev. Kaçamak, S. (2005). *Tasarım Yönetimi*, **2**. Baskı, 13, 14, MediaCat Yayını, İstanbul.

Yapısal forum,

<http://forum.yapisal.net/3-duvarlar/98-gazbeton-uretim-asamalari.html>, (28.01.2009)

Gazbeton,

<http://sozluk.sourtimes.org/show.asp?t=gazbeton>, (28. 01. 2009)

Raf ürün dergisi,

<http://raf.arkitera.com/urun 44 0036-ytong-donatili-yapi-elemanlari.html>, (28. 01. 2009)

Meşrubat ve beslenmemizdeki önemi

H.Hüsnü Gündüz *

Özet

Meşrubat tüketimi, günlük beslenmemizin önemli bir parçasıdır. Önemi dolayısıyla, konu hakkında bilmemiz gereken hususlar bu derlemede sunulmuştur.

Anahtar kelimeler : Meşrubat, şurup, şerbet, beslenme.

---

* Prof. Dr. H. Hüsnü GÜNDÜZ İstanbul Aydın Üniversitesi Florya Kampüsü

Non - alcoholic beverages and nutrition

Abstract

Consuming non-alcoholic beverages is very important in our daily diet. In this article, knowledge related with non-alcoholic beverages are introduced.

Key words :Non-alcoholic beverages, sherbet, nutrition.

Meşrubatın tarifi

Meşrubat kelimesi, Arapça ve Osmanlıca kökenli bir kelimedir. Arapça "**şurb**" kökünden gelmektedir. Osmanlıcada "**şurub**" olarak kullanılmıştır. Şurb veya şurub kökünden gelen "meşrub" kelimesi, içilecek şey, susuzluğu gidermek, sindirimi kolaylaştırmak için içilecek şey manasına gelmektedir. Meşrubat ise meşrub kelimesinin çoğuludur. Yani içecekler anlamında kullanılmaktadır. Tarifinden de anlaşılacağı gibi, kimyasal yapısının büyük bölümünü suyun oluşturduğu, sindirimi kolaylaştırıcı, ferahlık verici, soğuk veya sıcak olarak tüketilebilen maddelerin tümü meşrubat sınıfına girmektedir.

Bu tarife göre; su, maden suyu, maden sodası, çay, meyve ve bitki çayları, kahve, ayran, gazlı ve gazsız içeceklerin tamamı meşrubat olarak adlandırılabilir. Meşrubat sanayi ise, bu içeceklerin üretimi için kurulan sanayi dalıdır. Ancak ülkemizdeki uygulamalarda, meşrubat sanayi denilince sadece akla gazlı içecekler üreten sanayi dalı gelmektedir. Meyve suyu, çay, kahve ve diğer içecek gurupları farklı isimlerle adlandırılmaktadır.

Meşrubatın bir sanayi dalı haline gelmeden önceki dönemlerde ve halen bazı yörelerde, meyve sularının dayanıklılığını artırmak için, meyve suyunun içerisine ağırlığının bir veya bir buçuk katı kadar şeker konularak kaynatılmakta ve bu şekilde elde edilen ürüne de halk dilinde "**ŞURUP**" denilmektedir. Şurup, sonraki zamanlarda sulandırılarak şerbet olarak kullanılmaktadır. İçme suyuna şeker ve meyve suyu veya konsantresi karıştırılarak şerbetler elde edilir. Limon suyu ile yapılan şerbete de özel olarak limonata denilmektedir.

Meşrubatın bileşimindeki maddeler

Meşrubat üretiminde kullanılan ana hammaddeler, yardımcı maddeler ve katkı maddeleri,ürünün bileşimini oluşturmaktadır. Kullanılan bütün maddelerin saf olması da mümkün olmadığından, bileşimi oluşturan madde yelpazesi daha da çoğalmaktadır. Meşrubatta bulunan ana bileşenler genel anlamda şunlardır;

- Su,
- Şeker,
- Aroma maddeleri,
- Asitlik düzenleyiciler,
- Karbondioksit,

- Mineral maddeler,
- Vitaminler,
- Uyarıcı maddeler,
- Renk maddeleri.

Meşrubatın türüne göre, yukarıda sayılan maddelerin bazen tamamı ve bazen de bir kısmı çeşitli oranlarda bulunurlar. İhtiva ettikleri su oranı %85 - 99 arasında, şeker oranı % 7 - 15 arasında, mineral maddeler, uyarıcı maddeler, renk maddeleri ve vitaminler ise çok az miktarlarda bulunabilirler.

Sırasıyla bu bileşenler hakkında kısa bir bilgi vermeye çalışalım.

Su

Bilindiği gibi su, hayatın vazgeçilmez bir unsurudur ve bütün canlıların asıl bileşenlerinin en önemlisidir. Canlı yaşamında suyun yerine ikame edilebilecek başka bir madde yoktur. Yani su, hayatın varlığı ve devamlılığı için olmazsa olmaz bir maddedir.

Meşrubat üretiminde, su en büyük oranda kullanılan bir bileşendir. Meşrubatın cinsine ve kullanım şekline göre, % 85 - 99 oranları arasında su ihtiva etmektedirler. En yüksek su oranı maden suyu, çay ve bitki çaylarındadır.

Meşrubat üretiminde kullanılan su, içme kalitesindeki su gibi olmalıdır. Suyun sertliği ve mineral madde içeriği, aynen içme suyu standardına uygun olmalıdır. Şayet üretimde kullanılan suyun özellikleri içme suyuna göre farklılık gösteriyorsa, bu suyu bazı işlemlerden geçirerek içme suyu kalitesine getirilmelidir.

Şeker

Aslında şeker deyimi genel bir deyim olmakla beraber, halk arasında tatlı bir madde olan sakkaroz (çay şekeri) için kullanılmaktadır.

Meşrubat üretiminde, ürüne belirli oranlarda tat vermek amacıyla şeker ve benzeri maddeler kullanılmaktadır. Ayrıca diyet içeceklerde, kalorisiz olmayan, şekerden çok daha fazla tatlı olan bazı kimyasal maddeler kullanılmaktadır. Ancak bu tatlandırıcı maddelerden bazıları hakkındaki olumsuz bulgular giderilmiş değildir.

Aroma maddeleri

Meşrubat sanayinin gelişmesine paralel olarak, üretimde kullanılan maddelerin çeşitlerinde de artışlar görülmektedir. Bunların en önemlilerinden biri de aroma maddeleridir. Aroma maddeleri tabii (doğal) veya suni (sentetik, yapay) olarak hazırlanabilmekte, katıldığı meşrubat çeşidine göre farklı lezzetler vermekteler. Özellikle bazı meşrubat çeşitleri tamamen yapay olarak hazırlanmaktadır. Bu çeşit içeceklerde aroma maddeleri kullanımı oldukça önem arz eder.

Asitlik düzenleyici maddeler

Meşrubat sanayi ürünlerinde, standart bir ürün eldesi oldukça önemlidir. Dolayısıyla, ürünün tat ve lezzetinin her zaman aynı kalitede olması teknolojik bir gerekliliktir. Bunun için, kullanılan yardımcı maddelerin başında asitlik düzenleyici maddeler gelmektedir.

Meşrubat ve beslenmemizdeki önemi

Asitlik düzenleyici madde olarak sitrik, tartarik, malik ve fosforik asit kullanılmaktadır. Bu maddelerin, az oranda da olsa, mikroorganizma faaliyetini engelleyici etkileri de vardır.

Karbondioksit

Gazlı içeceklerin en önemli bileşenlerinden biri de karbondioksit gazıdır. Karbondioksit gazı, meşrubatın içerisine basıldıktan sonra su ile birleşerek karbonik asidi oluşturur. Sıcaklık değişiminde karbonik asit kolaylıkla karbondioksit ve suya dönüşür.

Mineral maddeler

Meşrubatın içerisinde, üretildikleri hammaddelere bağlı olarak, çok değişik mineral maddeler bulunabilmektedir. Mineral maddelerin büyük bir çoğunluğu, meşrubatında en büyük bileşeni olan sudan gelmektedir. Başlıca, Ca, Mg, Na, K, Fe, Si, Mn, gibi katyonlar ile, Cl, NO₂, NO₃, NH₄, P, SO₄ gibi anyonlar madensel madde olarak meşrubatta bulunurlar.

Vitaminler

Meşrubat sanayinde kullanılan doğal bitki konsantreleri ile meşrubata geçen en önemli vitaminler C vitamini ile A vitamininin pro-vitamini olan beta-karotendir.

Uyarıcı maddeler

Alkaloid diye adlandırılan bir grup organik madde, sinir sistemine uyarıcı etkisi olan, genelde alışkanlık yapan maddelerdir. Kahve, kakao ve kola bitkisinde bulunan kafein, çayda bulunan tein maddeleri, bu maddeler gurubuna girer.

Çay ve kahve gibi içeceklerle fazlaca alınabilen bu uyarıcı maddeler, ayrıca kolalı içeceklerin içerisine de katılmaktadır.

Renk maddeleri

Bitki konsantreleriyle üretilen içeceklerde üretildiği bitkinin veya meyvesinin kendi yapısında bulunan renk maddeleri doğrudan içeceğe geçmektedir. Ayrıca, birçok içeceğin içerisine doğal veya yapay renk maddeleri karıştırılarak orijinal renginin taklit edilmesi sağlanmaktadır.

Bitkilerdeki yeşil rengi veren klorofil maddesidir.

Karotenoid maddeler gurubu ise, sarı renkten koyu kırmızıya, viyoleye ve hatta siyaha kadar değişen renkleri vermektirler. Bu gurubun üyelerinden biri olan ve vitaminler kısmında kısaca değinilen beta-karoten, meşrubat sanayinde kullanılan en önemli renk maddesidir.

Antosiyanin renk maddeleri ise, birçok meyve ve sebze, pembeden mora kadar değişen renkleri vermektirler.

Meşrubatın beslenmemizdeki önemi

Meşrubatın, insan beslenmesindeki önemi, içinde bulundurduğu bileşenleri dolayısıyla. Meşrubatın insan beslenmesindeki önemini açıklamaya çalışalım; İnsan vücudunun yaklaşık % 66 kadarı sudur. Bu oran, insan vücudunun uzun süre susuzluğa dayanabileceği gibi görünürse de, 4 gün su alamıyan bir bünye ölüme doğru sürüklenir. Bunun yanısıra, aynı beden 60 gün yiyeceksizliğe dayanabilir. Gelişkin bir insanın vücudunda yaklaşık 1.5 trilyon hücre bulunmakta ve bu hücrelerin herbirinin kendi su rezervi bulunmaktadır. Dolayısıyla, su her canlıda olduğu gibi, insan için de en önemli bir besin maddesidir.

Canlılar, bünyelerindeki suyu 3 şekilde temin ederler;

- Bünyelerine aldıkları gıdalardaki su ile,
- İçtikleri sıvılarla,
- Bünyesindeki biyokimyasal olaylar sonucunda meydana gelen su ile (metabolik su).

Her bünyenin, günlük ihtiyacı olan su miktarı bir takım faktörlere bağlı olarak değişmektedir. Kişinin yaşı, cinsiyeti, ağırlığı, sağlıklı veya hasta oluşu, yaptığı iş, beslenme şekli, alışkanlıklar, yaşadığı ortam ve iklim gibi faktörler, o kişinin günlük su tüketimi konusunda en büyük etkendirler.

Bir örnek olarak, aşağıda Tablo 1'de, genç ve hafif iş yapan bir kişinin, günlük su bilançosu verilmiştir.

Tablo 1. 65 kg Ağırlığında, Genç ve Hafif İş Yapan, Ilıman İklimde Yaşayan, Günde 2100 Kalori Harcayan Bir İnsanın Yaklaşık Su Bilançosu (Sencer, 1991)

Alım	: Katı besinlerdeki su	1115 ml/gün
	: İçilen sıvılardaki su	1180 ml/gün
	: Metabolik su	280 ml/gün
Atım	: İdrarla	1300 ml/gün
	: Dışkı suyu	56 ml/gün
	: Buharlaşma ile su kaybı	1215 ml/gün
Alınan su	: 2575 ml/gün	
Atılan su	: 2571 ml/gün	
Su Dengesi	: + 9	

Tablodan da görüldüğü gibi, beslenmemizde önemli rolü bulunan su ihtiyacımızı bünyemize aldığımız gıda maddeleri, içtiğimiz içecekler ve çok az miktarda da vücutta cereyan eden biyokimyasal olaylarla oluşan sudan karşılanmaktadır.

Meşrubat ve beslenmemizdeki önemi

Gıda maddelerinin içinde de yüksek oranlarda su bulunmaktadır. Meyveler % 80 - 85, sebzeler % 90 - 95, süt % 88, kuru gıdalar ise (buğday, arpa, kuru fasulye, diğer kurutulmuş gıdalar) % 8 - 14 arasında su ihtiva ederler. Bu gıdalardan alınan miktara bağlı olarak bir miktar da su bünyeye alınmaktadır.

İçeceklerle alınan su ise, doğrudan ihtiyacı karşılamakta, yaklaşık olarak gıdalardan alınan su kadar içeceklerden temin edilmektedir.

Su, gıdaların kolaylıkla alımına, sindirilmelerine, taşınmalarına, biyokimyasal reaksiyonların oluşmasına ve ısı kaybı gibi hayati olayların vücutta cereyan etmelerini sağlar.

Beslenmenin temel unsurlarından biri de şekerdir.

Bir gram şeker (sakkaroz, fruktoz, glukoz, invert şeker) , canlı bünyesinde yakıldığında 4 kalori vermektedir. Yapay tatlandırıcıların bünyeye verecekleri bir enerji yoktur. Aksine, yapay maddeler olduklarından, belirli bir oranın üzerinde alındığında zarar da verebilmektedir.

Meşrubat sanayinde, kullanılan ve ürüne tatlılık veren maddeler şunlardır;

- Şeker (sakkaroz),
- Fruktoz,
- Glukoz,
- İvert şeker,
- Sorbitol,
- Sun'i tatlandırıcılar
  - Siklamat
  - Aspartam
  - Acesulfam-K
  - Sakkarin

Bu maddelerin tatlılık oranları ve dolayısıyla meşrubata katılım miktarları da birbirinden farklılıklar göstermektedir. Meşrubata tatlılık veren maddelerin tatlılık oranları, sakkaroz 100 olarak kabul edildiği taktirde şöyledir;

Fruktoz	173,5
İvert şeker	130
Sakkaroz	100
Glukoz	74,5
Sorbitol	54
Siklamat	3500
Aspartam	20000
Acesulfam-K	20000
Sakkarin	32000

Gazlı meşrubata konan karbondioksit gazının bünyede oluşturduğu bazı olaylar şöyledir;

- İçekte çözülmüş halde bulunan gaz, gaz haline geçerken çevreden ısı alır ve dolayısıyla içim esnasında serinletici bir etki yapar.
- Mide suyu salgılanmasına yardımcı olur.
- Midede gaz hareketine sebep olduğundan, yiyeceklerin de hareket etmelerini sağlaması ve mideden gaz çıkışına sebep olması (geğirme veya genirme) dolayısıyla gıdaların hazmedilmelerine de yardımcı olur.

Meşrubatta bulunan vitamin ve mineral maddeler de beslenmemizde destekleyici unsur olarak bulunmaktadır.

Bilindiği gibi, bir beta-karoten molekülü, bünyede parçalandığında 2 molekül A vitamini oluşturmaktadır. Özellikle portakal ve sarı renkli diğer içeceklerin yapımında, renk maddesi olarak beta- karoten de kullanıldığından, bu yolla A vitamini ihtiyacının bir kısmı veya tamamı karşılanabilmektedir. Ayrıca, bazı meşrubat türlerine C vitamini katılmaktadır.

İnsan bünyesinin ve dolayısıyla bünyede oluşan biyokimyasal olayların bu ve benzeri mineral maddelere ihtiyacı vardır. Tüketilen meşrubat ile bu ihtiyacın bir kısmının karşılanması açısından önemlidir.

Uyarıcı maddeler ise, alındığı bünyeye göre faydalı veya zararlı etkilerde bulunabilir. Özellikle kafeine bazı bünyeler oldukça hassastırlar. Bazı önemli hastalıklarda, doktorlar bu maddeden özellikle sakınılması gerektiğini söylerler.

Sonuç

Meşrubat, her bünyeye, her gün ve her öğün içinde ve öğünler arasında alınması gerekli olan maddelerdir. Sağlıklı meşrubat üretimi ise buna bağlı olarak oldukça önemlidir. Meşrubat üretimi sanayi dalı haline geldikten sonra, sağlıklı ürünler sunma konusunda firmalar arasında yarış başlamış, bu işi beceremeyen firma ve markalar ise kısa sürede yok olup gitmek durumunda kalmıştır.

Meşrubat ve beslenmemizdeki önemi

Kaynaklar

Demirci, M.; Beslenme, Rebel Yayıncılık, İstanbul, 2002.

Kayahan, M.; (Ed.); Gıda Denetçisi Eğitim Materyali, Aydoğdu Ofset, Ankara, 1998.

Keskin, H.; Gıda Kimyası, Güray Matbaacılık, İstanbul, 1987.

Tuğlacı, P.; Okyanus Ansiklopedik Sözlük, Pars Yayınevi, İstanbul, 1971.

Sencer, E.; Beslenme ve Diyet, Güven Matbaası, İstanbul, 1991.

Bilgi ve yetenek yönlerinden kazanç-fırsat ve risk-zarar eksenleri

Dr. Hikmet AYTEK*

Özet

Çağımızda bilginin üretilmesi kadar paylaşımı da büyük bir önem taşımaktadır. Her bilginin bir ömrü vardır ve dolayısıyla bu ömür süresi içinde bilginin kullanılması gerekmektedir. Bilginin kullanılarak sağlanacak olan faydanın artırılması ise ancak bilginin paylaşımı ile mümkündür. Girişimciler kazanç – fırsat ve kayıp – risk ekseninde hareket ederek başarı sağlamayı hedefleyen kişilerdir. Bu uğraşlarında gösterecekleri başarı doğal olarak sahip oldukları bilgi ve bu bilgiyi kullanma becerileri ile doğru orantılıdır. Çalışma girişimcilerin bilgi ve yetenek düzeyleri ile fırsat – kazan ve risk – kayıp eksenlerinde şekillenen hareketlerinin ilişkisini incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Girişimcilik, fırsat, risk, kayıp, kazanç

---

* Dr. Hikmet Aytek, Tel. 0542 222 52 52, hikmetaytek@gmail.com, “Girişimcilerin Özellikleri, Kazançlar Sorunlara Bakış ve Bir Örnek Olay”, Doktora Tezi.

Earnings - opportunity and risk – losses axles from the standpoint of knowledge and ability

Abstract

In our age, sharing of knowledge is important as producing of knowledge is. Knowledge has limited life and therefore it should be used within this life. If the knowledge is shared benefit obtained increases. Entrepreneurs are individuals who aim success acting on Earnings - Opportunity and Risk – Losses axles. Their success, naturally, depends on their knowledge and ability level they owned. This article examines relation between Earnings - Opportunity and Risk – Losses axles and entrepreneurs' level of knowledge and ability.

Key words: Entrepreneurship, opportunity, risk, earning, loss

Giriş

Bilgi, çağımızın en güçlü değeri ve aracı haline gelmiştir. Girişimsel alanlardaki bütün girişim faaliyetlerinin temeli araştırma sonucu geliştirilmeye çalışılan AR-GE'lerden alınabilecek bilgilerle güçlendirilmeye çalışılmaktadır. ” Bu yüzden, Bilgi temelli Yaklaşım, firmaların sahip oldukları bilginin (knowledge) sürdürülebilir rekabet avantajı sağlayabileceğini kabul eder. Bilgi denildiğinde firma üyelerinin ürünler, sistemler ve süreçler ile ilgili tüm açık olarak bilinen, üyelerince paylaşılan (explicit) ve bir veya birkaç firma üyesince açıkça söylenmeden bilinen, örtülü olan (tacit) bilgilerinin yanı sıra, firmanın veri veritabanları ve bilgi sistemlerinde yer alan bilgilerde kapsamaktadır. (Ayrancı,2007,47) Tüm bu bilgiler, firmanın elinde bulunan veya elde edebileceği varlıklardır. Ve kaynak temelli yaklaşımlarda olduğu gibi değerli, nadir, taklit ve ikame edilemez olmalıdır.(Ayrancı,2007,47)

Var olan veya ortaya çıkarılabilecek durumdaki bilginin avantaj sağlaması için ise yönetilmesi gerekmektedir. Bilginin yönetim; bilginin yaratılması veya elde edilmesi ve işletilmesi ((exploiting) adımlarından meydana gelen bir süreçtir.(Ayrancı,2007,47) Firma üyelerinden olan akıl hocaları (mentors), yani daha deneyimli ve bilgili olanlar, bilginin yaratılması ve paylaşılması adımlarını atarlar. Bilginin işletilmesi ise, firmanın sahip olduğu fikirleri yeni ürünlere çeviren sistemler ve yapılar sayesinde gerçekleştirilir.” (Ayrancı,2007,47)

Teknik anlamda sağlıklı bilgi ortamı için yetenek ve bilgi düzeyi yüksek birimlerden kurulu bir organizasyon için aynı düzeyde bir koordinasyonunun da sağlanması gerekmektedir çünkü“Bilginin oluşturulmasında iki problem bulunmaktadır; koordinasyon ve işbirliği”. (Ayrancı,2007,47) .Bu problem halledildiğinde; girişimci organizasyonun güçlü hafızasına paralel bir veri tabanı katkısı gerçekleşecektir. Ayrıca, Girişimci karakterin, işbirliğine yatkın, yani, takımsal uygulama öğeleriyle bağdaşık konuma çekilmesi yönündeki gayretler, anılan katkının kalite ve yoğunluğunu artıracaktır.

Girişimsel alanda girişimci kişiliğin beceri durumu “ Verimlilik açısından; Verimlilik, elde edilen sonuçların, yararların, bu sonuçları ve yararları elde etmek için katlanılan çabalara, yapılan fedakârlıklara, harcamalara oranı olarak tanımlanabilir. Yani, kısaca çıktıların girdilere

oranıdır. Kişisel verim ise kişinin yaptığı işten en iyi sonucu alabilmesidir. Kişisel verimin meydana gelmesi için ilk şart, işe uygun bir 'kişisel verim arzı' mevcut olmasıdır. Fakat bu verim arzı ancak kişiye bir 'iş görevi' verilirse gerçek verime dönüşebilir.

Kişinin verim arzı her şeyden önce yetenekleri ile sınırlıdır. Mesela renk körleri belli renkleri tanıyamaz, zeki bir insan karışık bir olayı daha kolay anlar vs. Kullanılmaya hazır yetenekler de tek başlarına verim meydana getiremezler. Tembellik, ilgisizlik, kuşku gibi faktörlerin olmaması gerekir. Başka bir deyişle yetenekler göreve yönelik içten gelen tahriklerle etken hale getirilmelidir.(Ercan,1982,27) Bilgi öğrenmenin bir sonucudur. İşletmelerin kurumsallaşma sürecinde hizmet içi eğitimler bu nedenle önem arz eder. Öğrenme şans eseri başarılı bir şey değildir. Gayretle aranmalı ve özenle yapılmalıdır. (Bell,1998,26)

Girişimcilik eylemlerinde ilgili taraflarca doğru bilginin kullanılması ve yeterince paylaşılması sağlanmalıdır."Bilginin kullanılması ancak düzenli bir bilgi işlem ortamının oluşması ile mümkündür. Organizasyondaki bilgi birikiminin eskiyen bilgi işlem ürünleriyle beraber kullanılamaz hale gelmemesi için bilgiler olabildiğince geleceğe açık sistemler üzerinde toplanmalıdır.

Yaşadığımız çağın gelişmelerinden biri olarak bilgisayar dünyası iletişim konusunu da ilgi alanına almıştır. Bilgi iletişimi zaten beraberinde getirmektedir. Gerçi belki bizler halen bilgiyi üretebilmeye çalışma aşamasındayız ama aslında bilgiyi üretmek de yetmemektedir. Paylaşılmayan bilgi yararlı olamamaktadır. Çünkü her bilginin bir ömrü vardır. Bilgi yararlı ömrü içinde kullanılırsa üretime katkı sağlayabilmektedir.(Özışık,2001,158)

Yeteneklerin bilgi birikimi ile daha işlevsel konuma çekilebildiği bilinmektedir. Yetenekli olmak önemlidir ama yeteneğin nasıl kullanıldığı daha da önemlidir Bilgi düzeyi ile yeteneğin olumlu kullanılabilmesi hususu çok ilişkilidir.

Girişimci girişimsel süreci yönetmekle yükümlüdür."Yönetim sadece beşeri faktörlerin değil, işyerindeki bütün kaynakların planlanmasını, yönlendirilmesini ve koordine edilmesini kapsayan, geniş kapsamlı bir kavramdır. Yönetimin sanat mı yoksa. Bir bilim mi olduğuna dair tartışmalar yaşanmış olmakla birlikte, girişimcinin taşınması gereken önemli niteliklerden birisi olduğu su götürmez bir gerçektir.

Tecrübe bir süreç boyunca insanların karşılaştıkları olay ve durumlar sonucunda elde etmiş oldukları, çoğu öğrenilerek elde edilemeyecek olan kazanımlardır. Yönetim yeteneği tecrübe ile birleştirildiğinde, girişimci sorunların üstesinden rahatlıkla gelebilecek, yeni durumlara kendisini uyarlayabilecektir.(Küçük,1998,45)

Bilgi ve yetenek yönlerinden eksenler

Girişim amaçlı bir organizasyonun içerisinde yer alan ve iç girişimciler olarak adlandırabileceğimiz kişiler vardır Bunlar işletme içi çalışma sürecinde mevcudu geliştirebilen kişiler için şu hususu dile getirebiliriz;"Birey, çalışma yaşamında ve içinde bulunduğu organizasyon içinde yerini bilme ve gelecekte nerede ve nasıl olmak istediğini belirlemelidir. Bu nedenle kariyer planlamasında önce, bireyin o an sahip olduğu yetenekler veri olarak alınacaktır. Ancak süreç içinde özellikle geliştirilmesi olası yetenekler pozisyonun fonksiyonel özelliklerine denk düşmüyorsa bunların zaman içinde geliştirilmesi yoluna başvurulabilir. Bu yola başvurma belli bir anlam taşıyabilmesi için bireyin istem gücü ve psiko-sosyal yapısı olumlu bir nitelik göstermelidir." (Kaynak,2001, 162)

Girişimsel alandaki fırsat, risk, kar ve zarar gibi unsurlar girişimciye özgü bilgi ve yetenek ile çok ilgilidirler.

a- Bilgi ve yetenek ikileminde doğabilecek bir özel nitelikliğe sahip olduğunu düşündüğümüz sinerjinin varlığını ve özelliğini ayırt etmek amacıyla **Bilyerji**’ adını vererek ürettiğimiz yeni bir kavrama dayalı ve ilk olarak adlandırdığımız ‘**Bilyerjik Alan**’ da ki (O/b3/A/y3) bilgi ve yetenek düzeyi oldukça yüksek ve artma eğilimlidir. Yapılan işlerde hem bilgi hem de yetenek büyük önem taşımaktadır. Bu sayede fırsatlar kısa sürede keşfedilip girişimcinin iş fikri üretmesinde ya da yeni iş fikirleri geliştirmesinde ilham kaynağı olmaktadır. Ticarileşen ve parasal değere dönüşen iş fikirleri de kazancı daha doğrusu müteşebbisin faktör payı olan karı arttırmaktadır. Sosyal içerikli bir girişim konu ediliyorsa, sosyal gelişime katkı sağlanmaktadır. Daha önce de değinildiği gibi girişimcilik diğer işlerden farklı olarak bilginin beraberinde yaratıcılık gerektirmektedir ki bu da bir yetenek işidir.

b- Bilgi(+) ve Yetenek(+) arasındaki, yani, bilgi olumlu ama, yetenek yetersiz/kısıtlı bir konumda, (O/y1/B/b2) arasında kalan alanda) bilgi birikimine dayalı ama yetenek gerektirmeyen alanlarda çalışılabilir.

c- Bilgi(+) ve Yetenek(+) arasındaki, yani, yetenek olumlu ama, bilgi yetersiz/kısıtlı bir konumda (O/b1/B/y2) arasında kalan alanda) yeteneklerle sınırlı ama bilgi gerektirmeyen alanlarda çalışılabilir. Bilgi ve yetenek bir diğerini destekler ama tolere edemez b ve c maddelerinde yer alan kişilikler bilgi ve yetenek unsurlarından birisine dayalı olan son derece kısıtlı tutumlarını değiştirmez ve bir diğerini arttırmaya yönelik bir gelişim sürecine girmezlerse sürekli gelişime dayalı yaşam koşulları karşısında tutunamazlar

d- (ob3) bilgi eksenini, dışarıdan etkilenecek Bilgi(+) ve yetenek(-) arasındaki fırsattan yoksun olan aksak alana eğimli hale getirildiğinde (o/x/b3) sapma oranında kazançtan uzaklaşarak, riski artıran biçimde kayıp etme ihtimali artacaktır. (ox) eksenini (Oy4) eksenini ile örtüştüğünde yani negatif olduğunda Entropi tam anlamıyla gerçekleşecektir. (O/y4/C/b4) olarak görülen diğer aksak alanda da, yetenek ögesine ilişkin olarak benzer sonuca varabiliriz.

e- (O/y4/C/b4) arasında var sayılan Entropik Alanda ise; hem bilgi hem de yetenek düzeyi olması gereken düzeyin altındadır. Şöyle ki ne bilgisizliğin, yetenekle ne de yeteneksizliğin bilgiyle tolere edilebilmesi mümkün değildir.

Sonuç

Zaman girişimcilerin başarılarını etkileyen çok önemli bir faktördür. Günümüzde Girişimsel Alan içindeki zaman faktörüne dayalı baskının giderek artmakta olduğu ve artışın ivmesi artarak devam edeceği açıkça görülmektedir, Üretimsel değerlerin rekabetine ilişkin olarak, ürün kalitesi, nakliye, enerji, işçi ücretleri ve faiz gibi değerlerin ekonomik alt yapısı zamansal dilimlere dayalı süreçler haline gelmiştir.

Anılan ve diğer girişimsel süreçlerin tamamında risk, fırsat, kar ve zarar eksenleri etrafında Bilgiyi etkileyen ve tutumları koşullu kılan; örneğin, hukuk, teknik donanım, ekonomi. Kültürel faktörler v.b.gibi Bilgi etki unsurlarının varlığı, bu unsurların iyi bilinmesini ve bilinen hususların yetenekli biçimde kullanılmasını gerektirmektedir. Girişimsel alandaki anılan eksenlere zorunlu olarak bağımlı gelişen rekabete ilişkin başarı faktörü tarafların bilgi ve yetenekleri ile doğru orantılıdır.

Bilgi ve yetenek yönlerinden kazanç-fırsat ve risk-zarar eksenleri

Kaynaklar

A.G. Özışık: *Proje Yönetim Teknikleri*, Birsen Yayıncılık, 2001.

E. Ayrancı: *Firma Teorisi, Çeşitli Perspektifler ve Teoriye Yönelik Bilgi Temelli Yaklaşım*, ABMYO Dergisi, 2007.

M.N. Ercan: *İş ve Zaman Etüdü*, Ege Üniversitesi Matbaası, 1982.

O. Küçük: *Girişimcilik ve Küçük İşletme Yönetimi*, Seçkin Yayıncılık, 2005)

R. C. Bell: *Managers as Mentors*, Yetiştiren Yöneticiler, Çeviren, Bahar Ulusoglu Darn, Tor Yayınları, 1998.

T. Kaynak: *İnsan Kaynakları Planlaması*, Alfa Basım Yayın Dağıtım, 2001

Türkiye’de borç yönetimi ve bir borç yönetim politikası olarak borç yönetim ofisleri

Meral Fırat*

Özet

Bu çalışmada, ilk olarak Türkiye’deki borç yönetimi politikasını inceledik ve daha sonra genişletici maliye politikasının borç oranını düşürmedeki rolü incelenmiştir. Sıkı maliye politikasının kamu borç düzeyini ya da bütçe açığını azaltabileceği ölçüde başarılı olduğu kabul edilerek çalışmada, Türkiye’de uygulanan maliye politikasının bu anlamda başarılı olup olmadıkları araştırılmıştır ve son olarak bir borç yönetimi politikası olarak borç yönetimi ofisleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mali Disiplin, Kamu Borcu, Maliye Politikası, Borç Yönetimi, Borç Yönetimi Ofisi

---

* Öğr. Gör. Meral FIRAT. İstanbul Aydın Üniversitesi. Florya Kampüsü

Debt management in Turkey and debt management office as a debt management policy

Abstract

In this paper; First of all we examined the debt management policy in Turkey and than expansionary fiscal policies and their role in reducing the debt ratio are examined. The success of fight fiscal policies is determined by the ability to reduce debt stock or primary deficit. In this manner of success the fiscal policies in Turkey are reserched. At the end we examined debt manegament office as a debt management policy.

Key words: Fiscal Discipline, Public Debt, Fiscal Policy, Debt Management, Debt Management Office

Giriş

Kamu borç stokunda 1980’li yıllarla birlikte yaşanan hızlı artış ve beraberinde yaşanan ekonomik ve mali krizler, Türkiye’de borçlanma olgusunun sorgulanması gereğini ortaya koymuştur. Kamu giderlerinin kamu gelirleri ile karşılanamaması durumunda başvuru yöntem, açığın borçlanma ile finansmanıdır. Günümüzde borçlanma gelirlerinin, vergi gelirinin alternatifi olarak olağan kamu gelirleri arasında yer alması, devletin tasarruf ettiği fazlasını harcamak ve oluşan tasarruf açıklarını ya özel kesim fonları ya da dış alem tasarruf fazlalarından karşılamak gibi bir kolaylığa itmiştir. Bu nedenle kamu harcamaları hızla artarken sağlam kaynaklardan beslenen bir kamu mali yapısının oluşmaması, ekonomilerin bir borç kısır döngüsüne girmesine, periyodik aralıklarla krizlerle karşılaşmasına ve daha da önemlisi giderek bozulan bir mali yapı ile birlikte bütçelerin giderek devletin temel fonksiyonlarını yerine getirmemesine neden olmuştur.

Türkiye’de son 20 yılda benzeri sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. 4749 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun çıkıncaya kadar yasal bir çerçeveye oturtulamayan borç yönetimi yanında etkin ve sürdürülebilir bir borçlanma politikasının olmayışı, dağınık idari yapı ve popülist gelirlerden kopuk harcama politikaları, Türkiye’de borç stokunun hızla artması sonucunu beraberinde getirmiştir. Bu durum, ekonomide belirsizliklerin ve borçlanma maliyetinin artmasına, daha açık ifadeyle borçlanma vadesinin kısılması ve yüksek reel faizlere neden olmuştur. Tüm bunlar, hem kamu mali yönetim sistemi ile birlikte borç yönetiminin, hem de maliye politikaları ile birlikte borçlanma politikasının yeniden sorgulanmasına yol açmıştır.

Buradan hareketle; bu çalışmanın birinci bölümünde Türkiye’de uygulanmakta olan borç yönetimini inceledik; ikinci bölümde Türkiye’de borç yönetiminde mali disiplinin önemini incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise bir borç yönetimi politikası aracı olarak borç yönetim ofisleri incelenmiştir.

Türkiye’de borç yönetimi

Borç yönetimi, devlet borçlarının etkin bir şekilde yönetilmesi için bir strateji geliştirilmesi ve yürütülmesi sürecidir. En basit tanımı ile etkin borç yönetimi, düşük maliyet ve asgari risk ile piyasalardan fon sağlanmasıdır.¹

Türkiye’de borçlanma ve nakit yönetimi, 1983 yılı sonuna kadar Maliye Bakanlığı tarafından yerine getirilmiştir. Böylece, kamu gelir, gider ve nakit yönetimi tek elden ve eşgüdüm içinde yürütülmüştür. Borç ve nakit yönetimi ile bütçe yönetiminin bir arada bulunmasının temelinde yatan, bütçe dengesi ile borçlanma arasında bir bağ kurulması, iki yönetim yapısı arasında sıkı ve etkin bir eşgüdümün sağlanmasıdır. Daha açık bir ifade ile bütçenin birlik ve genellik ilkeleri, bu yönde bir politika tercihinin gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu yönde yürütülen uygulama sonucunda, devletin mali iş ve işlemleri, merkez ve taşra saymanlıkları aracılığıyla tek elden yürütülmüştür.

Ancak 14.12.1983 tarihli ve 188 sayılı 18.06.1984 tarihli ve 232 sayılı Kanun Hükmünde Kararnemelerle borç ve nakit yönetimi bütçe yönetiminden ayrılarak bu yetkiler, Hazine Müsteşarlığına verilmiştir. Bu yönde oluşan yeni politika tercihi, zaten parçalı olan kamu mali yönetimini daha da parçalı hale getirmiş ve bütçe ile nakit ve borç yönetimini birbirinden ayırmıştır.²

Finansal piyasaların sürekli bir değişim içinde olması ve yeni finansal araçların piyasalarda yerini almasıyla borçların yönetimi daha zor bir hal almıştır. Borçlanmada uygulanacak stratejiler ve kararların piyasayı etkileyeceği kesindir. Uygulanacak bu strateji ve kararların krizlere neden olabileceğini düşünmek de mümkündür. Ancak borç yönetiminin doğru ve etkin olmadığı bir ülkede verilecek yanlış kararlar, ekonomik istikrarı daha da bozacak ve krizleri daha da derinleştirecektir. Bu nedenle Türkiye’de Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin düzenlenmesine ilişkin olarak, piyasalarda mali disiplini ve şeffaflığı sağlayacak, en düşük maliyet ve risk düzeyinde, en uygun vadede borçlanma yapısına imkan verecek bir borç yönetimi oluşturmak amacıyla 4749 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Türkiye’de aşırı bir borçlanmanın varlığından söz edilmektedir. Borçların sürdürülebilirliği konusunda kamuoyunda farklı düşünceler olmasına rağmen, herkes kamu kesimi borçlanma gereğindeki artışın zararlı olduğunu kabul etmektedir. Ama, kamu kesimi borçlanma gereğindeki artış ile devletin borçlanma yetkisi arasındaki ilgiyi çok az kuruyoruz. Türkiye’de iç borç sorununun öncelikle devletin borçlanma yetkisi ile ilgili olduğunu görmeliyiz. Bizi rahatsız eden iç borçlanma, pek çok sorunun kaynağı olsa da aslında, devletin borçlanma yetkisinin sınırlandırılmamasının bir sonucudur.

¹ Gürkan Ateş; “Borç Yönetimi Ofisi ve Türkiye Uygulaması Üzerine Bir Çalışma”, **T.C Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı**, Ekim,2002, s.4 www.hazine.gov.tr

² Ahmet Kesik, “ Bütçe Yönetimi ile Borç Yönetiminin Ayrılmasının Konsolide Bütçeye Yansımaları”, **Maliye Dergisi**, Sayı.143, Mayıs- Ağustos 2003,s.2

Borçlanma yetkisi hukuki anlamda bir yetkidir. Devletin “borçlanma yetkisini” kullanarak, vatandaşını daha fazla vergilendirmek gibi bir sonuca yol açma hakkının olmaması gereklidir. Eğer borçlanmayla böyle bir sonuca ulaşıyorsa, o takdirde devletin borçlanma yetkisinden söz etmemek gerekir. O zaman devletin borçlanma yetkisi yoktur. Çünkü devlet bu yetkiyi asıl varlığının temel nedeni olan halkı için değil, onun zararına kullanmış olmaktadır. Böylesi bir durumda devletin niçin, kimlerden, hangi yöntemle, ne kadar borçlandığını, borcun vade ve faiz yapısını vb tartışmak gereksizdir. Çünkü öncelikle sonuca bakılmalıdır. Devlet borçlanma ile halkına yük olmakta mıdır? Bu önemlidir. Türkiye’de devletin borçlanma hakkı ve yetkisinin, hukuki ve fiili anlamda gerçek bir sınırı yoktur. Devlet iflas etmez istediği kadar borçlanabilir. Geçmişte en kötü ihtimalle devalüasyona başvurulmuş ve moratoryum ilan edilmiştir.³

Ülkemizde gerek iç borçlanma, gerekse dış borçlanmanın anayasal düzeyde sınırlandırılması gerektiğine inanıyorum. Aşağıda sunacağım öneri bu konuda bir adımdır. Anayasa’yla borçlanma yetkisinin sınırlandırılması konusunda bir genel hüküm koymak kesinlikle gereklidir ve kaçınılmazdır. Anayasa’ya şu şekilde bir madde konulabilir. İç borçlanma ancak hükümetin teklifi ve her mali yıl bütçenin görüşülmesi sırasında TBMM’nin salt çoğunluğunun kararı ile yapılabilir. İç borçların miktarı o yıl bütçesinde öngörülen toplam kamu harcamalarının yüzde yirmisinden fazla olamaz. Herhangi bir mali yıl içerisinde iç borçlanma talebinde bulunurken toplam iç borç stokunun reel GSMH’ya oranı esas alınır. İç borçların reel GSMH’ya oranı hiçbir şekilde yüzde yirmiye geçemez. Dış borçlanma ancak hükümetin teklifi ve TBMM’nin salt çoğunluğunun kararı ile yapılabilir. Ancak toplam dış borç stokunun reel GSMH’ya oranı yüzde kırkı aşamaz. Dış borçlanma ile sağlanan finansman, yatırım harcamalarının dışında kullanılmaz. İç ve dış borçların toplamından oluşan toplam dış borç stokunun GSMH’ya oranı yüzde 60’ı geçemez.⁴

Türkiye 2000 yılından itibaren IMF destekli ve denetimli kur politikaları uygulamaya başlamıştır. 2000 yılında uygulamaya konulan enflasyonu düşürme programı, Kasım 2000 tarihinde para krizi ile sarsılmıştır. 2000 krizinin ardından Şubat 2001’de yaşanan mali kriz ise programın geçerliliğini yitirmesine neden olmuştur. Bu dönemde, programda bir takım değişiklikler yapılarak dalgalı kur politikası benimsenmiş ve Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı adı altında IMF destekli yeni bir istikrar programı uygulamaya konulmuştur.

1999 yılına kadar Türkiye ekonomisinde, kamu kesimi borçlanma ihtiyacının yoğun oranda iç borçlanma yolu ile gerçekleştirilmiş olması ve iç borçlanma üzerindeki yüksek reel fazi oranları, hazine iç borç stokunun katlanarak artmasına yol açmıştır. 1999 yılı sonunda IMF’nin desteği ile uygulamaya konulan ekonomik program çerçevesinde hayata geçirilen sıkı maliye politikaları ve uygun koşullarda gerçekleştirilen yurtdışı borçlanmalar Hazine’nin borçlanma ihtiyacını bir ölçüde azaltmıştır.

Bu dönemde, uygulanmakta olan Yakından İzleme Anlaşması’nın bir Stand-by Anlaşmasına dönüştürülmesi kararlaştırılmış ve 2000-2002 dönemini kapsayacak olan bir enflasyonu düşürme programının uygulanması hedeflenmiş ve 2000 yılında uygulanmaya çalışılan programın ana

³ Ferhat Başkan Özgen, “Türkiye’de İç Borç Sorunu ve İç Borçların Sınırlandırılması”, **Yeni Türkiye Dergisi Türk Ekonomisi Özel Sayısı** Yıl:5, Sayı:27,1999, www.adu.edu.tr

⁴ Coşkun Can Aktan, “Borçlanma Yetkisinin Sınırlandırılması ve Ekonomik Anayasa Önerisi” s.7 canaktan.org

hedefi iç borç stokunun disipline edilmesi olarak belirlenmiştir. Bu çerçevede toplam iç borç stokunun milli hasıla içerisindeki oranının mevcut oranı geçmemesi, izleyen yıllarda ise bu oranın daha da düşürülmesi hedeflenmiştir. Bunun sağlanabilmesi için de özelleştirmenin zamanında yapılması ve özelleştirme gelirinin etkin kullanılması ve iç borçlanma yerine dış borçlanmaya gidilmesi öngörülmüştür. Ancak gelişmeler öngörüldüğü şekilde gerçekleşmemiş Hazine daha yüksek faizle borçlanmaya devam etmiştir.

Kasım 2000 krizinin ardından Şubat 2001’de Türkiye ekonomisi yeni bir kriz sürecine girmiştir. Krizlerin yaşanmaya başladığı dönemlerde Merkez Bankası ve Hazine iç borcun dış borçla ikame edilmesini benimsemiştir. Atıl rezerv birikimini sağlamak amacıyla parasal ve alternatif maliyeti çok yüksek dış borçlanmaya başvurulmuş ve dış borçlanma yurt dışına sermaye çıkışını finanse etmekte kullanılmıştır.⁵

15 Mayıs 2001 tarihinde açıklanan “Güçlü Ekonomiye Geçiş” Programı’nın temel amacı kur rejiminin terk edilmesi nedeniyle ortaya çıkan güven bunalımı istikrarsızlığı süratla ortadan kaldırmak ve bu duruma bir daha geri dönülmeyecek şekilde kamu yönetiminin ve ekonominin yeniden yapılandırılmasına yönelik alt yapıyı oluşturmaktır.

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı kapsamında iki tane temel hedef vardır. Bunlardan birincisi; ekonominin krizlere karşı dayanıklılığını artırmaktır. Bu kapsamda, döviz kuru sistemindeki değişiklik, dalgalı döviz kuru sistemine geçilmesi, faiz oranlarının istikrara kavuşmasını amaçlamaktadır. Mali sistemi güçlendirmek amacıyla, gerek kamu bankaları, gerek özel bankalar alanlarında yapılan düzenlemeler vardır. İkinci olarak da kamu kesimi dengesinin yüksek oranda fazla vermesi ve bu suretle Hazine’nin ve kamu kesiminin borcunun sürdürülebilirliği konusundaki sıkıntıların ortadan kaldırılmasını hedefleyen bir takım düzenlemeler, ekonominin krizlere karşı dayanıklılığını artıracak tedbirler altında sayılabilir.

Şubat krizinden sonra yapılan bir başka önemli operasyon da iç borç takas işlemiydi. Haziran 2001 ortalarında gerçekleştirilen iç borç takası işlemlerinin amacı devlet borçlarının çevrilmeme riskini azaltmak, faiz oranlarının düşmesini kolaylaştırmak ve bankaların açık döviz pozisyonlarını kapatmalarına yardım etmektir.

Takas, hazine bonoları, daha uzun vadeli sabit ve değişken faizli tahvillerin ABD dolarına endeksli tahviller ve Türk lirası cinsinden tahvillerden oluşan bir paketle takas edilmesini içeriyordu. Borç servisi yapısının eskiden takas edilmiş tahviller için ortalama 6 aya ve yeni tahviller için de 37.5 aya çıkarılmasıyla takas önemli miktarda nakit akışı tasarrufu sağladı (Tablo 1).

Tablo 1: Borç Takas İşlemi

	Katrilyon TL	Ortalama Vade
İtfa	9.3	6 Ay
Yeni İhraç	9.3	37.5 Ay
Döviz Endeksli	6.2	
TL’ye endeksli	3.1	

⁵ Esra Siverekli Demircan ve Canan Öykü Dönmez, “Türkiye’de Mali Disiplinin Sağlanmasında İç Borçlanma Politikasının Yeniden Yapılandırılması”, **Vergi Dünyası**, Sayı:306 Şubat 2007, s.135-136

Buna ek olarak takas, bankaların açık döviz pozisyonlarını önemli ölçüde azaltmıştır. Takas öncesinde özel bankaların bilançolarındaki açık döviz pozisyonları 7.6 milyar ABD doları idi. Söz konusu bankalar bu dolara endeksli yeni tahvillerin büyük bölümünü alınca takas, bilanço içindeki açık pozisyonlarında önemli ölçüde azalmayı beraberinde getirdi. Takas sonucu döviz cinsinden (ya da dövize endeksli) kamu borç stoku yalnızca yüzde 13 artmış, böylece Hazine’nin döviz kuru riskine karşı açıklığındaki artış sınırlı kalmıştır. Kısaca Haziran 2001’deki “iç borç takas operasyonu” ile iç borç stokunun vadesi uzatılmış ve borçlanma maliyetinin düşürülmesi yoluyla, iç borçların çevrilebilmesinde rahatlatma sağlanmıştır.⁶

Özellikle 2001 yılı sonrasında etkileri gözlemlenen reformlar sonucunda iç borç stokunun vade/faiz yapısında önemli değişiklikler meydana gelmiş ve stok içerisindeki kamu ve piyasaya olan borçların payı önemli farklılık göstermiştir. İç borç stokunu oluşturan Devlet İç Borçlanma Senetleri (D.İ.B.S) içerisinde değişken faizli senetlerin payı artarken; kamuya olan borçlar stokun önemli bir parçası haline gelmiştir. 2000 yılına kadar ki dönemde % 20’ler civarında seyreden iç borç stoku/GSMH oranı; söz konusu yeniden yapılandırma operasyonları ile artan nakit dışı ihraçlar sebebiyle, 2001 yılı sonunda % 69 seviyesine yükselmiştir. Bu dönemde iç borç stokundaki artışın büyük bir kısmı, daha önce de Hazine’nin borcu olmasına rağmen karşılığında tahvil ihraç edilmemiş olması nedeniyle borç stoku içinde gösterilmemiş olan borçlardan kaynaklanmaktadır.

2002 yılından itibaren borçlanma vadelerinin uzatılması ve maliyetlerin düşürülmesi ile kamu borç stokunun azaltılması için etkin borç yönetimi stratejileri uygulamasına ağırlık verilmiştir. Bu çerçevede, 2002 yılının başından itibaren borçlanma vadelerinin uzatılması ve maliyetin düşürülmesi ile kamu borç stokunun azaltılması için etkin borç yönetim stratejileri uygulamasına ağırlık verilmiştir. Bu çerçevede, 2002 yılının başında yeniden başlanan değişken faizli Devlet Tahvili ihraçı yolu ile piyasa oyuncularına faiz riskine karşı korunma imkanı sunulmuş ve Hazine’nin ortalama borçlanma vadesini uzatması mümkün olmuştur. Ayrıca, döviz cinsi borçlanmalar yoluyla da borçlanma vadelerinin uzatılması ve özellikle mali piyasalarda dalgalanma yaşanan dönemlerde maliyetlerin düşürülmesi sağlanmıştır. Ayrıca Hazine yine 2002 yılı başından itibaren rezerv tutuma politikası uygulamaya başlamıştır. Bu çerçevede, kasa bakiyesi, belirli seviyelerde tutularak borçlanma üzerindeki borç çevirme ve faiz baskısının azaltılması ve Hazine’nin borçlanma maliyetinin düşürülmesi amaçlanmıştır.⁷

---

⁶ Süreyya Serdengeçti, Şubat 2001 Krizi Üzerine Düşünceler: Merkez Bankası Bakış Açısından Çıkarılacak Dersler, **VI. ODTÜ Uluslararası Ekonomi Konferansı**, Eylül 2002, www.tcmb.gov.tr

⁷ Naciye Kaya ve Diğerleri, “Cumhuriyet Döneminde İç Borçlanma Alanındaki Gelişmeler” **Cumhuriyet’in 80. Yılı Özel Sayısı**, Ankara, Hazine Müsteşarlığı, www.hazine.gov.tr, 2005, s.52-53

İç Borç Stoku ve GSMH'ya Oranı (2001-2007)							
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Toplam Borç	123.581	148.490	202.620	235.803	247.071	231.767	282.111
İç Borç	84.357	91.691	139.262	167.262	182.428	167.004	213.342
Kamu	28.843	48.398	66.359	62.093	56.244	50.392	57.699
Özel	56.014	43.293	72.903	105.169	126.184	116.612	155.673
İç Borç/Toplam Borç (%)	68.7	61.7	68.7	70.9	70	70	
İç Borç/GSMH (%)	69.2	54.5	54.5	52.3	50		

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, Kamu Borç Yönetimi Raporu, Ankara, Ağustos 2005,s.85, Ağustos 2006,s.13-s.16, Eylül 2007,s.27

Türkiye’de 2002 yılında 148,4 milyar dolar olan toplam borç, 2003 yılında 202.6 milyar dolara, 2004 yılında 235.8 milyar dolara, 2005 yılında 247 milyar dolara yükselmiştir. Bu rakam 2006 yılında (Ocak –Temmuz dönemi) 231.7 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 2003 yılında bütüt iç borç stokunun GSMH’ya oranı % 54.5 olarak gerçekleşerek 2002 yılındaki seviyesini korumuş ve 2005 yılında bu oran % 50 olmuştur. Bu oranlar, temelde nakit olarak ihraç edilen tahvil artışından kaynaklanmıştır.

Mevcut borç stokunun uluslararası kabul görmüş seviyelere indirilebilmesine yönelik etkin borç ve risk yönetimi alt yapısını oluşturmak ve kamu finansmanı alanında şeffaflık ve disiplini sağlamak üzere, 2002 yılı Nisan ayında 4749 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun ile etkin borç ve alacak yönetimine yönelik önemli adımlar atılmıştır.

Borçların makroekonomik hedeflerin gerçekleştirilmesi amacıyla miktar ve bileşiminde yapılan değişiklikler olarak ifade edilen borç yönetimine ilişkin hususlar 2001 yılından sonra, Türkiye’de 4749 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun ile düzenlenmiştir. Sözü geçen kanunun ikinci maddesinde de kanunun amacı şu şekilde belirtilmektedir:⁸

Ülkenin kalkınma hedeflerini dikkate alarak, kanunlarda güven ve istikrarı koruyarak ve makro ekonomik dengeleri gözeterek, Devlet iç ve dış borçlanmasına, hibe almasına, borç ve hibe vermesine, nakit yönetiminin maliye ve para politikaları ile koordineli bir şekilde yürütülmesine,

⁸ “Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun “, **Resmi Gazete Yayın İlanı 9 Nisan 2002**, Sayı: 24721 www.hazine.gov.tr

Türkiye’de borç yönetimi ve bir borç yönetim politikası olarak borç yönetim ofisleri

verilecek garantilerin, bu borçlanma ve garantilerden doğan finansal alacaklarla Devlet iç ve devlet dış borcunun etkin bir şekilde yönetimine ve izlenmesine, Hazine Müsteşarlığı ile 2.madde de yer alan kuruluşlar arasındaki mali ilişkilerin düzenlenmesine ve bu hususlar dahil olmak üzere Müsteşarlık tarafından üslenilen her türlü mali yükümlülüğün geri ödenmesi, ilgili bütçe hesaplarına kaydedilmesi ve raporlanmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemektir.

Türkiye’de borçlanma politikasının, 29 Nisan 2002 tarihinden itibaren, 4749 sayılı kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun’un 5. maddesine göre ifade edilen borçlanma limiti çerçevesinde yürütülmesi karara bağlanmıştır. Kanunda kamu borç ve risk yönetiminin temel ilkeler şu şekilde belirlenmiştir.

Makroekonomik dengeleri gözeterek para ve maliye politikaları ile uyumlu, sürdürülebilir, saydam ve hesap verilebilir bir borçlanma politikası izlenmesi,

Finansman ihtiyaçlarının iç ve dış piyasa koşulları ve maliyet unsurları göz önüne alınarak belirlenen risk düzeyi çerçevesinde orta ve uzun vade de mümkün olan en düşük maliyetle karşılanması,

Diğer yandan, kanuna göre; borçlanma limiti; mali yıl içinde bütçe kanunlarında belirtilen başlangıç ödenekleri toplamları ile tahmin edilen gelirler arasındaki farkı ifade eden rakam olarak ifade edilmiştir. Diğer yandan 4749 sayılı kanun çerçevesinde gerekli görüldüğü taktirde Bakanlar Kurulu borç limitini %5’e kadar artırmaya yetkili kılınmıştır.

2004 yılından itibaren kamu borç yönetiminde şeffaflığın artırılması ve borçlanma maliyetinin hesaplanmasına yönelik yeni uygulamalara gidilmiştir. Bu dönemde, borçlanmanın Türk Lirası cinsinden yapılması esası kabul edilerek, Türk Lirasından borçlanmanın sabit enstrümanlarla yapılması öngörülmüştür. Bununla birlikte, kanunda, nakit iç borçlanma vadelerinin piyasa koşulları göz önünde bulundurularak uzatılması ve nakit borç yönetimi ile ilgili likidite riskinin azaltılması amacıyla yıl boyunca yeterli düzeyde rezerv bulundurulması gerekliliğine yer verilmiştir.⁹

Borç ve Risk Yönetiminin Koordinasyonu ve Yürütülmesine İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmeliğe göre; kamu borç ve risk yönetiminin yürütülmesinde;

- a) Makro ekonomik dengeleri gözeterek para ve maliye politikaları ile uyumlu, sürdürülebilir, saydam ve hesap verilebilir bir borçlanma politikası izlenmesi,
- b) Finansman ihtiyaçlarının, iç ve dış piyasa koşulları ve maliyet unsurları göz önüne alınarak belirlenen risk düzeyi çerçevesinde, orta uzun vadede mümkün olan en düşük maliyetle karşılanması, ilkeleri esas alınır.

Orta ve uzun vadede yönetilebilir bir yapı elde etmek için borç stoku ve yeni borçlanma üzerindeki piyasa değişkenlerinden kaynaklanan etkilerin hesaplanması ve izlenmesi amacıyla;

---

⁹ Demircan ve Dönmez,a.g.e,s.138

Mali piyasaların derinliği ve genişliği borçlanma enstrümanlarının vadesine stratejik ölçüt oluşturulabilir veya çeşitlendirilebilir.

2007-09 Yılı Stratejik Ölçütleri;

- Ağırlıklı olarak TL cinsinden borçlanması
- Yıllık faiz yenileme süresinin uzatılması
- Ortalama vadenin piyasa koşullarının el verdiği ölçüde uzatılması
- Döviz cinsinden iç borçlara ilişkin borç çevirme oranının % 80 seviyesini aşmaması
- Döviz endeksli senet ihracı gerçekleştirilmemesi
- Nakit ve borç yönetiminde oluşabilecek likidite riskinin azaltılması amacıyla güçlü rezerv tutulması

- 1) Para Politikası, Maliye ve Borçlanma Politikalarının Ayrıştırılması
- 2) Organizasyonel Sorumlulukların ayrıştırılması
- 3) Karar Alma Süreçleri ve Uygulamanın Ayrıştırılması¹⁰

Türkiye’de borç yönetiminde mali disiplinin önemi

Borç Yönetiminde Temel Hedefler:¹¹

- Borç Yükünü Hafifletmek
- Borcun Risklere Karşı Duyarlılığını Azaltmak

Temel Araç: Mali Disiplin

Cari değer bütçe kısıtı, en önemli, hatta tek politika aracı olarak faiz dışı fazlanın kullanılmasını gerektiren bir koşuldur. Böyle bir koşula uygun maliye politikalarının üretilebilmesi ve kamu borcunun sürdürülebilirliğinin sağlanması için, en önemli şartlar arasında faiz dışı açık verilmemesi gelmektedir. Aynı şekilde, uzun süreler boyunca yüksek reel faiz ödenmesi ve zayıf bir ekonomik performans da bu kısıta dayanan maliye politikalarını sekteye uğratabilir. Aşağıya cari değer bütçe kısıtı ile uyumlu iki ‘durum’, iki politika örneği alınmıştır.

Küçük Faiz Dışı Fazla- Küçük Bütçe Açığı: Bu yaklaşımda, yüksek ve istikrarlı bir faiz dışı fazla çok temel bir politika unsuru olarak kabul edilmesine rağmen; düşük ve yetersiz kabul edilebilecek miktarlarda faiz dışı fazla vermesine karşın, bütçe açığını düşük düzeyde tutmayı başarabilen bir maliye politikası başarılı olabilir. Eğer, kamu borç stokunun faiz yükü düşükse, yani faiz hadleri ve borcun vade yapısı borcun faiz ödemelerini düşük tutuyorsa, bütçe açığı da düşük düzeyde kalacaktır ve kamu borcu sürdürülebilir olacaktır. Bu mekanizmayı, bir başka deyişle şöyle de ifade edebiliriz: Verilen düşük miktardaki faiz dışı fazla kamu borcunun faizinin bir kısmının ödenmesine yardımcı olacaktır. Buna karşın faiz oranları düşük olmakla beraber pozitif olacağı için, faiz dışı fazlaya rağmen yine bir miktar borç faizi kalacak ve genel bütçe bu miktarda açık verecektir. Bu açık kamu tarafından borçlanılacak ve kamu borç stokuna

¹⁰ M. Coşkun Cangöz, Kamu Borç Yönetim, 26 Mart 2007, www.maliye.gov.tr

¹¹ Hazine Müsteşarlığı, “Borç Yönetimi”, T.B.M.M Plan Bütçe Komisyonu Sunumu, 2006

eklenecektir. Böylece kamu borç stoku faiz hadlerinden daha düşük bir oranda büyüyeceği için kamu borç stoku ‘sürdürülebilir’ olacaktır.

Küçük Faiz Dışı Fazla/Açık- Orta Düzeyde Faiz ve Bütçe Açığı: Bir başka ekonomi düşünelim. Bu ekonomide de yine az miktarda bir faiz dışı fazla olsun. Buna karşın, faiz düzeyinin düşük değil, ‘normal’ ya da en azından ilk örneğimizden bir parça daha yüksek olduğunu varsayalım. Böyle bir durumda, faiz dışı fazla borç faizinin bir kısmının ödenmesini mümkün kılacak, fakat artan faiz ödemeleri yine kamu borç stokunu artıracaktır. Eğer, gelecek dönemde kamu bütçesi az miktarda faiz dışı açık verirse ve tüm dönemler itibariyle toplam (net) faiz dışı fazla, kamu borç stokunun milli gelire oranını sabit tutacak/azaltacak düzeyde olsa dahi; böyle bir sistem sürdürülemez olarak kabul edilmelidir. Çünkü, bu istikrarsız politika hem kamuya borç verenlerin risk algıları üzerinde olumsuz bir etki yapacak, hem de faizlerin ilk örneğimize göre yüksek düzeyde seyretmesi ekonomik faaliyet, dolayısıyla vergi gelirleri, dolayısıyla uzun vadeli faiz dışı fazla ihtiyacı üzerinde olumsuz etkide bulunacaktır.¹²

Sıkı maliye politikalarının uygulandığı yılları belirleyen mali baskı oranının 1994, 1998 ve 2000 yıllarında yüksek çıkması aslında beklenen bir sonuçtur. Çünkü her üç yılda IMF ile yapılan anlaşmalar sonucu kamuda daraltıcı politikalar pekiştirilmiştir. Temmuz 1994’de imzalanan 16. stand-by düzenlemesi ile başlayan sürecin erken genel seçimler nedeniyle 1995’de fiilen yürürlükten kalkmasından yaklaşık 3 yıl kadar sonra Haziran 1998’de IMF ile Yakından İzleme anlaşması ve 01.01.2000 tarihinde yürürlüğe giren 17. stand-by düzenlemesi takip etmiştir. 1994 yılından başlayarak 2007 yılına kadar sürmesi hedeflenen kamunun GSMH’nin belli bir oranında faiz dışı fazla vermesine dayalı IMF programları, kamu maliye politikalarının tamamen borç çevrimlerine endekslenmesine neden olarak, maliye politikası anlayışının sadece faiz dışı fazlayı olabildiğince artırmak suretiyle borçların sürdürülebilirliğinin sağlanması olarak belirlenmesine neden olmuştur. Bu şekilde borç yönetimi ön plana çıkartılarak ekonomik büyüme ve kalkınma açısından gerekli ayarlanabilir ve etkin bir maliye politikasının nesnel dayanaklarının tasfiye edildiği görülmektedir. Bazı yıllarda yaşanan önemli daralmalar (1999,2001) da bu anlayışın değiştirilmesini sağlayamamıştır.

Maliye politikaları sadece borç yönetimine odaklanmış olmasına rağmen bu konuda ciddi bir başarı elde edilememiş, 1990’lı yılların başında toplam kamu borç stoku/GSYİH oranı % 36 civarında iken 2003 yılında % 83 olmuştur. Uygulanan politikalar ile borçların sürdürülebilmesi şimdilik sağlanabilirken, borçların azaltılması sağlanamamaktadır. Çünkü borçluluğu azaltacak kamu gelirleri ve kamu harcamaları politikası oluşturulamamıştır. Kamu gelirleri politikasında bütün yük dolaylı vergiler üzerinde olmaya devam ederken, kamu yatırım harcamaları en aza indirilmiştir. Sıkı maliye politikaları uygulayarak genişletici etkiler yaratılmasında özel sektör tüketim ve yatırım harcamalarının oynaması gereken rolü, ekonomiye sıcak para girişi oynamaktadır. Bu anlamda ekonomik büyüme yurt dışından kısa vadeli sermaye girişine bağlı olarak aşırı değerlendirilmiş TL/ baskılanmış kur politikası temelinde şekillendirilmektedir.¹³

¹² Emre Alpan İnan, “Kamu Borç Stokunun Sürdürülebilirliği ve Türkiye”, **Bankacılar Dergisi**, Sayı: 46, 2003,s.29,www.bdd.gov.tr.

¹³ Zeliha Göker, “Kamu Borç Stokunun Azaltılmasında Maliye Politikalarının Rolü”, **Akdeniz İ.İ.B.F Dergisi** 2005,s174

Kamu mali yönetiminin yeniden yapılandırılması çerçevesinde 1050 Sayılı Genel Muhasebe Kanunu'nun yerine 01.01.2005 tarihinden itibaren 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununa geçilmesi esas alınmış ancak kanun 2006 yılına ertelenmiştir. 2006 yılında uygulamaya giren yeni kanun, tüm kamu mali yönetimini içermekle beraber, en önemli katkılarından birisini iç borçlanma politikası açısından öneme sahip olan denetimin etkinleştirilmesi ve mali saydamlığın sağlanması oluşturmaktadır.¹⁴

5018 sayılı Kanun kamu maliyesinin yeniden yapılandırılmasını ve mali disiplinin sağlanmasını hedeflemiştir. Kanunun ana ilkeleri, mali saydamlığın sağlanması ve dolayısıyla kamuoyunun bilgilendirilmesi ve denetimin artırılması ile birlikte hesap verilebilirliğin sağlanmasıdır. Kamu mali yönetiminde mali saydamlık ve hesap verilebilirlik ilkelerinin uygulanması, iç borç politikasının devlet tarafından daha dikkatli kullanılmasına imkan verecektir. Bununla birlikte, mali saydamlık ilkesinin kamu mali yönetiminde uygulanması iç borçlanmanın da denetim açısından olumlu yönde etkilenmesini olanaklı kılacaktır.

5018 sayılı Kanun ile bütçe bütünlüğünün sağlanması, kalkınma planı ile bütçeler arasında sıkı bir bağ kurulması, sağlıklı bir hesap verme mekanizmasının tesisi, harcama sürecinde yetki sorumluluk dengesinin yeniden kurulması, etkin bir iç mali kontrol sisteminin oluşturulması, kamu mali yönetiminde etkinlik, verimlilik, tutumluluk, hesap verilebilirlik, şeffaflık ve çok yıllık bütçeleme gibi çağdaş mali yönetim ilkelerinin hayata geçirilmesi amaçlanmaktadır. Kamu mali yönetiminde uygulanması öngörülen bu ilkeler bir kamu finansman aracı olan iç borçlanma politikasının daha etkin uygulanabilmesine olanak sağlayabilecektir. Nitekim ilkelerden çok yıllık bütçeleme süreci, gelecek üç yıla ilişkin kamu gelir ve giderleri ile birlikte borçlanma durumu hakkında da bilgi verilebileceğinden iç borçlanma politikasının yönlendirilmesinde önemli bir rol oynayacaktır.¹⁵

Bir borç yönetimi politikası olarak borç yönetimi ofisleri

Geleneksel tekniklerin etkin borç yönetimi açısından yetersiz kalışı modern borç yönetim tekniklerinin gelişmekte olan ülkelerde de uygulanabilirliğini gündeme getirmiştir. Modern dış borç yönetimi teknikleri konusunda gelişmekte olan ülkelerin en azından bir bölümünün 1990'lı yılların başından itibaren yeni arayışlar içerisinde oldukları bilinmektedir. Bu arayış 1970 ve 1980'li yıllardan bu yana gelişmiş ülkeler ve bu ülkelerdeki firmalar tarafından giderek daha çok kullanılmaya başlanan mali risk yönetim tekniklerinin gelişmekte olan ülkelerin dış borç yönetimlerinde de uygulanması arayışıdır. Bu süreçte IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşların çabaları da önemli etkenlerden biri olmuştur. Modern dış borç yönetim tekniklerinden kasıt modern risk yönetim tekniklerinin dış borç yönetimlerine uygulanmasıdır. Literatürde aktif-pasif yönetimi, varlık yükümlük yönetimi veya borç alacak yönetimi gibi değişik adlarla anılan ve bir ülkenin veya projenin alacak veya borç yapısında piyasalardaki dalgalanmalar sonucu gelecekteki nakit akımı yapısında oluşabilecek ters değişimleri en aza indirmek olarak tanımlanan bu yaklaşımların özü, söz konusu tekniklerin gelişmekte olan ülkelerin dış borç yönetimleri süreçlerinde aktif olarak kullanılabilmesidir. Başka bir ifade ile bu yaklaşım, gele-

¹⁴ 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, www.sgb.meb.gov.tr

¹⁵ Demircan ve Dönmez, a.g.e, s.142

cekteki nakit akım değişimlerini kontrol ederek bugünden yönetebilmeyi amaçlamaktadır. Böylece risk yönetimi olarak adlandırabileceğimiz bu yöntem ile risk uluslar arası piyasalara aktarılmaya çalışılmaktadır.

Modern dış borç yönetim tekniklerinin kullanılması ile elde edilmesi umulan faydalar şöyle sıralanabilir; bu enstrümanların kullanımıyla borç yapısının optimum seviyeye çekileceği varsayımıyla borç servisinde bir tasarruf sağlanması muhtemeldir. Finansal teknikleri kullanabilen ülkelerin piyasalardaki kredibilitesi daha yüksektir. Bu kredibilite yüksekliği sayesinde mali piyasalara daha kolay girilebilmektedir. Koruma stratejilerinin ülke ekonomisinde uygulanan istikrar politikası için de önemi büyüktür. Zira, bu enstrümanların yoğun kullanıldığı ülkelerde dış şokların istikrar programı üzerindeki olumsuz etkisinin azalması ihtimal dahilindedir. Ayrıca belirsizlikleri azaltması sebebiyle daha rasyonel işleyen bir kamu finansman sisteminin kurulmasına öncülük edebileceği bu tekniklerin faydaları arasında sayılmaktadır. Bu enstrümanlar, kullanan ülkelerin uluslararası mali sisteme entegre olma sürecini hızlandırır ve gelişmekte olan ülkelerde tam oturmamış olan finans piyasasının derinleşmesine katkı sağlar. Varlık-yükümlük yönetimi çerçevesinde piyasada ortaya çıkabilecek risklerden korunmak amacıyla piyasa tabanlı bazı enstrümanlar geliştirilmiştir. “Hedging” enstrümanları adıyla anılan bu enstrümanların en yaygın olanları swap, forwards, futures ve options sözleşmeleridir.¹⁶

Bu nedenlerle ülkeler etkin borç yönetimi sağlayabilmek için borç yönetim ofisleri kurmuşlardır. Etkin borç yönetimi, bir yandan düşük maliyet ve risk ile borçlanmayı hedeflerken diğer yandan oluşturulan borçlanma stratejisini kamuoyuna açıklayarak şeffaflık ve hesap verilebilirlik ilkelerinin gözetilmesine ve piyasaların mali disiplin içinde istikrarlı bir şekilde çalışmasına katkıda bulunur. Borç yönetim biçimleri gelişmiş ülkelerde ya bağımsız olarak farklı bir bünyede ya da Hazine veya Maliye bakanlığı bünyesi içinde kurulan borç ofisleri şeklindedir. Ancak bu ofislerin bazıları oluşturdukları “kurullar” vasıtasıyla kısmi olarak bağımsızlık sağlayabilmektedirler. Örneğin; Finlandiya borç ofisi hazine bünyesinde kurulmuş olsa da oluşturulan danışma kurulu ile kısmi bağımsızlık sağlanmıştır. Türkiye’deki koşullar incelendiğinde ise bir kurum bünyesinde kurulan borç yönetim biriminin ülkenin ekonomik yapısına daha uygun olacağı düşünülmektedir. Çünkü, piyasaların çok hareketli olması borç yöneticilerinin maliye ve para politikalarını çok iyi analiz edebilmesini ve bunlara paralel uygulamalarda bulunulmasını zorunlu kılar. Bu nedenle borç ofisindeki kişilerin devlet yapısını ve işleyiş mekanizmasını çok iyi analiz edebilmeleri gerekir. Ayrıca, borç yönetim ofisinin gerektiğinde devletin diğer kurumlarına danışmanlık hizmeti vermesi zorunlu olabilir. Diğer taraftan herhangi bir kurum bünyesi dışında kurulan bir borç yönetim birimi, bağımsız olarak aldığı kararları maliye ve para politikası uygulayıcılarının amaçları ile çelişebilir ve bu nedenle de kurumlar arası çatışmaya neden olabilir. Bu ve bu gibi nedenlerle, kurulacak borç ofisi hazine bünyesinde kurulması en uygun seçim olacaktır. Ülke deneyimlerine bakıldığında borç yönetim ofislerinin etkin ve verimli çalışmasında üç husus önem kazanmaktadır. Birincisi borçlanma araçlarının diğer politikalardan ayırmak, ikincisi borçlanma yönetimini gerçekleştirirken ilgili organlar ile koordinasyon sağlamak, üçüncüsü ise tek elde toplanmış bir veri ağının kurulması,

¹⁶ Müslim Sarı, Dış Borç Yönetimi ve Türkiye Uygulamaları, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, 2004,s.41,www.tcmb.gov.tr

risk yönetim modellerinin geliştirilip uygulanması ve gerekli teknolojik donanımın sağlanmasıdır. Bu bağlamda, Hazine Müsteşarlığı bünyesindeki borç yönetimi, borçlanma kanunu ile borçlanma amaçlarını kesin çizgiler ile çizmiş ve borç yönetiminde şeffaflık ilkesine özen göstermiştir. Bu nedenle birinci koşul gerçekleştirilmiştir. Diğer taraftan ikinci şartı sağlayabilmek için birimler arası koordinasyon sağlayan, parlamentoya bilgi veren danışman niteliğinde bir komisyonun kurulması düşünülebilir. Üçüncü koşul, teknolojik yeterlilik ve tek bir veri bankasının kurulması ile ilgilidir. Bunu Hazine Müsteşarlığı hızla gerçekleştirmek için gerekli alt yapı çalışmalarına başlayabilir.

Günümüzde borç yönetimi genelde görev yönünden farklılaştırılmış borç ofislerince gerçekleştirilmektedir. Ülke örnekleri incelendiğinde, borç yönetiminin yetki ve görevlerinin işlere göre dağıtıldığı, görev dağılımları belirlenen ve birbiriyle koordineli çalışan bu ofislerin, etkin bir borç yönetimi için gerekli olduğu görülmüştür.

Hazine Müsteşarlığı bünyesinde oluşturulacak bir borç yönetim biriminin yetki ve görevlerinin ön ofis, (front Office), orta ofis (middle Office) ve arka ofis (back Office) olmak üzere üç farklı birimde toplanması düşünülebilir.

Ön ofis borcun vade ve çeşidinin belirlenmesi, finansal piyasalardaki ihale borçlanma ve diğer fon işlemlerinden sorumludur. Orta ofis borca ait maliyet ve risk hesaplaması; arka ofis ise borca ilişkin işlemlerin kayıt ve ödenmesinden sorumlu olmaktadır. Burada dikkat edilecek en önemli husus, borçlanmayı gerçekleştiren birim ile borca ilişkin kayıtları tutan birimlerin birbirinden kesin olarak ayrılmasıdır.¹⁷

Borç yönetimi, Hazinenin toplam nakit ihtiyacını maliyet unsurunu göz önüne alarak yönetme sürecidir. Bu süreçte, devletin finansman maliyetinin uzun vadede minimize edilmesi amaçlanır. İyi bir borç yönetiminin temel amaçları, kamu dışı sektörlerden kamu kesiminin borçlanma gereği kadar finansman sağlama, uzun vadede risk primini ve dolayısıyla maliyeti minimize etme ve para politikasıyla eşgüdümlü bir borçlanma programı yürütme olmalıdır.

Borç yönetiminin amaçları;

Kamuoyunun güvenini kazanmış iyi bir borç yönetimi, ülkenin içinde bulunduğu yüksek reel faizi ve kısa vade sarmalından kurtulmasını sağlayabilecek önemli anahtarlardan biridir. Borç yönetimi, bu hedeflere ulaşmak amacıyla yapılandırılmalı, kanuni desteğe kavuşturulmalıdır;

Devletin borçlanma ihtiyacının karşılanması: Kamu kesimi dengesinin açık vermesi durumunda, bu açığın kapatılması borç yönetiminin temel amacıdır. İyi bir borç yönetimi, ülke koşullarına ve piyasa durumuna göre açığın kapatılmasında uygulanabilecek alternatiflerden en etkin ve verimli olanını seçmeyi ve sağlıklı bir şekilde uygulamayı gerektirir.

¹⁷ IMF, and DB, “Guideliene for Public Debt Management”,2003,s.19,www.imf.org

Türkiye’de borç yönetimi ve bir borç yönetim politikası olarak borç yönetim ofisleri

Hükümetin finansal pazarlara girişinin sağlanması: Borç yönetiminin amaçlarından biri de, devletin borçlanma gereğinin olduğu dönemde finansal pazarlara girişin sağlanmasıdır. Bu amaca ulaşmak, devletin finansal piyasalarda kaliteli ve güvenilir bir müşteri olarak kabul gör-

mesi ile mümkün olabilir. Bu nedenle, alıcı durumundaki bütün müşterilerde, elinde devlet kağıdı tutma isteğinin uyandırılması başarılı bir borç yönetiminin anahtarlarından biridir. Bu güvenin oluşturulmasının birinci şartı; devletin teklif ettiği faiz oranının piyasa koşullarında olması, ikinci şartı ise ödemelerin zamanında yapılıyor olmasıdır.

Borçlanma maliyetinin minimize edilmesi: Borçlanma maliyetinin düşürülmesinde dikkat edilmesi gereken unsurlar şunlardır:

- Her borçlanma sırasında piyasa koşulları çerçevesinde en iyi şartlarda borçlanmaya çalışılmalıdır.
- -Faiz ödemelerinin bütçe içerisindeki payının arttığı ülkelerde maliyet unsuru çok önemli hale gelmiştir. Bu ülkelerde maliyetin yanında borçlanma türleri ve araçları da ciddi çeşitlenme göstermelidir.
- Devletin borçlanma sırasında daha geniş bir alıcı kesimine ulaşmak için kullandığı araçlara ödeyeceği komisyonlar maliyetin minimize edilmesi sırasında göz önünde bulundurulmalıdır.
- Hükümetin borçlanma sırasında Pazar etkilerinin minimize edilmesi: Devletin borçlanma işlemi sırasında ya da ikincil piyasalarda faizler ve kıymet fiyatlarında yaşanabilecek kararsızlık ve belirsizliklerin önüne geçmek borç yönetiminin görevleri arasındadır. Bu belirsizliğin önüne geçmenin en uygun yolu, devletin borçlanma miktarlarını ve günlerini bir program dahilinde piyasalara duyurmasıdır.
- Borçlanma araçlarının çeşitliliğinin sağlanması: Kamu açıklarının, dolayısıyla borçlanma ihtiyacının artarak devam ettiği durumlarda borç yönetiminin iki önemli misyonu ortaya çıkmaktadır.
- Bunlardan biri; yeni finansal ürünler ortaya çıkarmak suretiyle borçlanma araçlarının çeşitlenmesini sağlamak, diğeri de yeni müşteri potansiyeli yaratmaya çalışmaktır. Farklı özelliklere sahip borçlanma araçlarına sahip olmanın borç yönetimi bakımından iki önemli avantajı vardır. İlk olarak Pazar şartlarının çok ani ve önemli değişiklikler göstermesi durumunda farklı borçlanma araçları kullanılması borçlanma işlemi kolaylaştırabilecektir. İkinci olarak ise borçlanma maliyetinin minimize edilmesi ve vade uyumsuzluklarının giderilmesi gibi amaçlar, farklı borçlanma araçları kullanılarak daha kolay gerçekleştirilebilecektir.

Devlet kağıtlarının ikinci el piyasalarının etkin işleminin sağlanması: Devlet kağıtları için, geniş, derin, likit ve iyi işleyen bir ikincil piyasanın oluşturulması borç yönetiminin önemli amaçlarından biridir. Etkin bir ikincil piyasa, yapılacak borçlanmalarda önem taşıyan fiyat ve risk unsurları için göstergeler sağlayacağından, borç yönetimi için önem taşıyacaktır. Ayrıca, iyi işleyen bir ikincil piyasa, yeni borçlanmalara olan talebi arttıracaktır.

Dengeli bir vade yapısının oluşturulması: Vade farklılıklarının giderilmesi kamu borç stokunun idare edilmesinin de önemli unsurudur. Aynı tarihlere gelen toplu ödemeler veya yakın tarihlerde olan toplu toplu girişler nakit dengesini bozacağından iyi bir borç yönetiminin vade ile ilgili değişkenleri iyi kontrol etmesi gereklidir. Borç yönetimi planlanırken, uzun vadeli borçlanma yanında, vadesi gelmiş borçların yeni ihalelerle karşılanması gereği de göz önünde bulundurulmalıdır.

Bono piyasalarının sağlıklı gelişimine destek verilmesi: Mali politikaların önceliği; derin ve etkin bir finansal yapılanmanın sağlanmasıdır. İyi bir borç yönetimi, piyasalara derinlik ve çeşitlilik kazandırarak bu etkinliği artırmada önemli rol oynar. Bunu başarmak için ise, hem finansal örgütlerin geliştirilmesi, hem de ilgili nüfusun borçlanma araçları hakkında bilgi sahibi yapılması gereklidir.

Genel ekonomik politikalar açısından hane halklarının uzun vadeli tasarrufa teşvik edilmesi önem taşımaktadır. Özellikle enflasyonla mücadelenin ön plana çıktığı ve uzun vadeli yatırımları artırma ihtiyacının doğduğu hallerde bu önem artmaktadır. Borç yönetimi, hane haklarına yönelik borçlanma araçları çıkarmak suretiyle bu yönde bir tasarruf eğilimi doğurabilir.

Devletin borçlanma işlemleri piyasalardan yüklü miktarlarda para çekilmesine, borç ödemeleri ise bir likidite fazlasına yol açmakta, bu gelişmeler de piyasa faizi oranlarını etkilemektedir. Bu nedenle iyi bir borç yönetiminin para programı ile uyumlu bir şekilde yürütülmesi büyük önem taşımaktadır.¹⁸

Sonuç

Siyasi, sosyal ve ekonomik olarak tam anlamıyla güçlü bir devlet olmayı hedefleyen Türkiye'nin, bir an önce borç sorununa çözüm bulması ve yüksek düzeyde borçlanmaya neden olan nedenleri kökünden halletmesi gerekmektedir.

Türkiye, büyüyen bir borç stoku ile karşı karşıyadır. Yeni ve ucuz maliyetli finansman kaynakları bulunması ve harcamaların kısılması gerekmektedir. En önemli sorun, faiz ödemelerindeki artış nedeniyle bütçe açıklarının artmasıdır. Bu durum ise sağlıklı bir mali yapının oluşturulamamasına ve parasal ve ekonomik disiplinin sağlanamamasına neden olmaktadır.

Kamu mali yönetiminin yeniden yapılandırılması ve mali disiplinin sağlanması bağlamında, ilk kez 2002 yılında kabul edilen 4749 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkındaki Kanun Devletin iç borçlanmasının ve nakit yönetiminin maliye ve para politikaları ile uyumlu bir şekilde yürütülmesi amacı ile yürürlüğe konmuştur. Bu kanunla kamu açıklarının kapatılarak iç borçların azaltılması ve mali disiplinin bir an önce sağlanması amaçlanmaktadır.

Mali yapılandırılma amacıyla gerçekleştirilen bir diğer düzenleme; 1050 sayılı Genel Muhasebe Kanunu'nun yerini alan ve 01 Ocak 2006 yılından itibaren uygulamaya konulan 5018 sayılı

¹⁸ A. Serdar Aksoy, "Türkiye'de Hazine ve Borç Yönetimi", **Vergi Sorunları**, Sayı:204, Eylül 2005, s.12-14

Türkiye’de borç yönetimi ve bir borç yönetim politikası olarak borç yönetim ofisleri

Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu olmuştur. Kanun bünyesindeki mali saydamlık, hesap verilebilirlik, performansa dayalı bütçeleme, orta vadeli harcama sistemi ve denetimin sağlanması ilkeleriyle iç borçlanmanın daha kontrollü ve maliyetlerin belirlenmesine olanak tanıyan bir uygulamayı olanaklı kılmıştır.

Son dönemde bir çok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yaşanan krizler, etkin ve sağlıklı çalışan bir borç yönetiminin önemini ortaya çıkarmış ve özellikler gelişmekte olan ülkelerin finansal krizlere olan yatkınlıkları nedeniyle kendileri için etkin borç yönetim politikaları oluşturmalarını zorunlu hale getirmiştir. Borç yönetim politikaları her ne kadar krizlerin ana nedeni olmasa da, borç portföyünün vade yapısı, faiz oranı ve para cinsi kompozisyonunun yanı sıra, devletin verdiği doğrudan ve dolaylı garantiler de krizlerin derinleşmesinde önemli roller oynamaktadır.

Bu nedenlerle ülkeler etkin borç yönetimi sağlayabilmek için borç yönetim ofisleri kurmuşlardır. Etkin borç yönetimi, bir yandan düşük maliyet ve risk ile borçlanmayı hedeflerken diğer yandan oluşturulan borçlanma stratejisini kamuoyuna açıklayarak şeffaflık ve hesap verilebilirlik ilkelerinin gözetilmesine ve piyasaların mali disiplin içerisinde istikrarlı bir şekilde çalışmasına katkıda bulunur.

Borç yönetim biçimleri gelişmiş ülkelerde ya bağımsız olarak farklı bir bünyede ya da Hazine, Maliye Bakanlığı bünyesinde kurulan borç ofisleri şeklindedir. Türkiye’deki koşullar incelendiğinde ise bir kurum bünyesinde kurulan borç yönetim biriminin ülkenin ekonomik yapısına daha uygun olacağı düşünülmektedir. Çünkü, piyasaların çok hareketli olması borç yöneticilerinin maliye ve para politikalarını çok iyi analiz edebilmesini ve bunlara paralel uygulamalarda bulunmasını zorunlu kılar. Bu nedenle borç ofisindeki kişilerin devlet yapısını ve

işleyiş mekanizmasını çok iyi analiz edebilmeleri gerekir. Ayrıca, borç yönetim ofisinin gerektiğinde devletin diğer kurumlarına danışmanlık hizmeti vermesi zorunlu olabilir. Diğer taraftan herhangi bir kurum bünyesinde kurulan bir borç yönetim birimi, bağımsız olarak aldığı kararları maliye ve para politikası uygulayıcılarının amaçları ile çelişebilir ve bu nedenle kurumlar arası çatışmaya neden olabilir. Bu ve bu gibi nedenlerle, kurulacak borç ofisinin Hazine bünyesinde kurulması en uygun seçim olacaktır.

Kaynaklar

Ateş, G.(2002). “Borç Yönetimi Ofisi ve Türkiye Uygulaması Üzerine Bir Çalışma” **T.C Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı**, s.4 www.hazine.gov.tr

Aksoy, A. S.(2005), “Türkiye’de Hazine ve Borç Yönetimi” **Vergi Sorunları**, Sayı: 204, s.12-14

Cangöz, M. C.(2007). “Kamu Borç Yönetimi”,www.maliye.gov.tr

Demircan, ve Dönmez.(2007), “Türkiye’de Mali Disiplinin Saplanmasında İç Borçlanma Politikasının yeniden Yapılandırılması”, **Vergi Dünyası**, Sayı:306, s.135-136

Göker, Z.(2005). “Kamu Borç Stokunun Azaltılmasında maliye Politikalarının Rolü”, **Akdeniz İ. İ. B. F Dergisi** (10), 2005, s.174

Hazine Müsteşarlığı.(2005,2006,2007) “Kamu Borç Yönetimi Raporu”, Ankara, s.85,s.13 –s.16, s.27

Kaya, N. ve Diğerleri.(2005) “Cumhuriyet Döneminde İç Borçlanma Alanındaki Gelişmeler” **Cumhuriyetin 80. Yıl Özel Sayı**, Ankara,Hazine Müsteşarlığı, www.hazine.gov.tr,s.52-53

Kesik, A.(2003). “Bütçe Yönetimi ile Borç Yönetiminin Ayrılmasının Konsolide Bütçeye Yansımaları”, **Maliye Dergisi**,s.2 Sayı.143

IMF ve DB.(2003), “Guideline for Public Debt Managemant” ,s.19,www.imf.org

İnan, E.(2003).“ Kamu Borç Stokunun Sürdürülebilirliği ve Türkiye”**Bankacılar Dergisi**, Sayı:46,s.29,www.bdd.gov.tr

Özgen, F.B.(1999) “ Türkiye’de İç Borç Sorunu ve İç Borçların Sınırlandırılması” Türk Ekonomisi Özel Sayısı, Yıl:5 Sayı:27,

Serdengeçti, S(2002). “Şubat 2001 Krizi Üzerine Düşünceler: Merkez Bankası Bakış Açısından Çıkarılacak Dersler”,**VI. ODTÜ Uluslararası Ekonomi Konferansı**, www.tcmb.gov.tr

Sarı, M.(2004). “Dış Borç Yönetimi ve Türkiye Uygulamaları” **Uzmanlık Yeterlilik Tezi** ,s.41,www.tcmb.gov.tr

5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu,www.s.g.b.meb.gov.tr

Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun, **Resmi Gazete Yayın İlanı 9 Nisan 2002**, Sayı: 24721 www.hazine.gov.tr

Türkiye’de borç yönetimi ve bir borç yönetim politikası olarak borç yönetim ofisleri

Küreselleşme ve devletin değişen rolü

Meral Fırat*

Özet

Bu çalışmada küreselleşme ile beraber devletin rolündeki değişim ve makro ekonomik politikalar incelenmiştir. Devletin makro ekonomik konularda üstlenmesi gereken yeni sorumluluklar bu çerçevede ele alınmıştır. Harcama politikası, yeni vergi tasarısı, birincil fazla, dış ticaret konuları bu bağlamda incelenmiştir. Son olarak küreselleşme ile beraber gelir dağılımında meydana gelen değişim araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Devletin Değişen Rolü, Kamu Harcaması, Birincil Fazla, Dış Ticaret

---

* İstanbul Aydın Üniversitesi Öğr. Görevlisi
E-mail : meralfrt@hotmail.com Tel: 0532 204 91 69 ve 0212 430 11 23

Globalizasyon and changing role of Government

Abstract

In this paper; Together with globalization, changing role of the government and macro economic policy are examined. Government new responsibility about economic policy to take up. Expenditure policy, new tax policy, primary surplus, foreign trade policy 'connecting with this are examined. At the last one together with globalization changing income distribution are examined.

Key words: Globalization, Changing Government Role, Expenditure Policy, Primary Surplus, Foreign Trade.

Giriş

Keynesyen devirde, sanayi ekonomilerinde devletin ekonomideki rolü konusunda büyük ölçüde bir görüş birliği sağlanmıştı. Makro ekonomik açıdan, devlet, tam istihdamı korumak için öncelikle maliye politikası araçlarından faydalanarak, toplam talebi kontrol etmek sorumluluğunu üstlenmişti. Ödemeler dengesi, döviz kurunun yükselmesi ve hem sermaye hem de cari işlemler üzerindeki kontroller nedeniyle, makro ekonomik politika üzerinde engel teşkil etmekteydi. Sermaye kontrolleri dünya çapında adil bir şekilde uygulanıyordu. Mikro ekonomik ve sektörel ya da endüstriyel açıdan, bir kamu sorumluluğu olarak görülen temel altyapı hizmetlerinin tedariki, devletin en önemli görevleri arasında yer almaktaydı. Çünkü; bu sorumluluk, hem zorunluluktan hem de devletin doğal bir tekel oluşturma özelliğinden kaynaklanıyordu.

Sözünü ettiğimiz bu sorumluluklar, sadece devlet harcamalarında ve vergilerde önemli bir rol oynamakla kalmayıp aynı zamanda ekonomik faaliyetlerde ağırlıklı olarak önemli bir rol üstlenen "büyük devlet"i zorunlu kılmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde, devletlerin görev alanları daha geniştir. Bu görevler, doğrudan yatırım sorumluluğu ve üretim kararlarının koordinasyonunu içermektedir. Çünkü; piyasanın, çok önemli alanlarda yatırımları ve üretimi tek başına belirleyemeyecek kadar zayıf ya da kararsız bir yapıya sahip olduğu düşünülmüştür.

Bu konudaki görüş birliği, 70'li yıllarda zayıflamaya, bozulmaya başlamıştır. Bu dönemde, iki kez petrol fiyatlarında yaşanan şoklar, OECD ülkelerinde enflasyonun sürekli olarak artış göstermesi, işsizlik-enflasyon-hasilat ve maliyet dengesinin istikrarına olan güveni sarsmıştır. OECD ülkelerinde, gittikçe kötüleşen verimlilik ve artan işsizliğe beklenildiği gibi geleneksel talep yönetimi ve devlet müdahalesiyle karşılık verilmemiştir.

Bu deneyimlerden ders alınmış ve devlet hakkındaki beklentiler daha tutarlı hale gelmiştir. Keynesyen politikanın bir dereceye kadar başarısının bir sonucu olarak (1930'larda talep çöküşünü önlemede), dikkatler enflasyonun kontrolüne çevrilmiş ve işsizlik yapısal bir fenomen olarak algılanmaya başlamıştır. Devletin neleri tedarik etmesi gerektiğini içeren talimatlardaki azalış, piyasaların potansiyel faaliyet alanlarının, olanaklarının ve güçlerinin değer kazanmasına yol açmıştır. Artık ekonomiler dış ticarete ve sermaye hareketlerine açık bir hale gelmiştir.

Küreselleşme ve devletin değişen rolü

Büyük teknolojik gelişmeler yaşanmış ve ekonomik faaliyetler ve bilgi daha hareketli hale gelmiştir.

Bu çalışmanın amacı, Keynezyen düşüncelerin geniş ölçüde uygulandığı 50 yıldan beri yaşanan deneyimlerin ışığında, makro ekonomik politikayı ve devletin rolünü, dünya ekonomisinin değişen yapısını ve ekonomik düşüncelerin gelişimini değerlendirmektir.

Dünyada yaşanan ekonomik değişimler

Küreselleşme

Küreselleşme, özellikle 1980 sonraları ve 1990 başlarından itibaren dünyada yaygın olarak kullanılmaya başlanan bir kavramdır. Küreselleşme aslında çok boyutlu bir gelişmedir; şöyle ki ekonomik olduğu kadar sosyal, siyasal, kültürel, vs. yönleri de bulunmaktadır. Ekonomik anlamda küreselleşmenin üç boyutu dikkat çekicidir: Ticari küreselleşme veya küresel ticaret, diğerlerinden daha eski bir gelişmedir. Bu gelişme, 1947’ de kurulan GAAT çerçevesinde gümrük tarifeleri ve kotaların kaldırılarak uluslararası ticaretin evrensel boyutlarda serbestleştirilmesi çalışmaları ile başlamıştır. Bugün GATT’ın yerine Dünya Ticaret Örgütü-DTÖ (World Trade Organization-WTO) geçmiş bulunmaktadır. Mali küreselleşme, ülkelerin kısa ve uzun vadeli sermaye akımlarıyla ilgili olarak uygulamakta oldukları engel ve kısıtlamaları kaldırıp yurt içi piyasaların dünya piyasaları ile bütünleştirmelerinin bir sonucudur. Bu gelişmeler dolayısıyla sermayenin uluslararası alanda dolaşımında büyük artışlar olmuş ve dünya tek bir mal piyasası durumuna dönmüştür. Mali küreselleşme olayı 1980 sonrası döneme aittir ve küreselleşme kavramı da özellikle mali liberalleşme ile birlikte yaygınlık kazanmıştır. Ekonomik küreselleşmenin üçüncü boyutu üretimin küreselleşmesidir ki, buda sınır ötesi üretimin yaygınlaşmasını ifade eder. Başka bir deyişle, günümüzde dünya üretiminin çok önemli bir payı çok uluslu işletmeler tarafından ana ülke sınırları dışında gerçekleştirilmektedir. Aslında bu anlamdaki küreselleşmede çok yeni olmayıp İkinci Dünya Savaşı sonrası döneme kadar inmektedir.¹

Yeni ekonomik düzen, 1970’li yılların sonu ve 1980’li yılların başında ABD’de “muhafazakarların” piyasa ekonomisini kamu müdahalelerinden arındırma eylemiyle başladı. Reaganomics, Başkan Reagan dönemini tanımlayan ve daha serbestleştirilmiş bir dünya ekonomisi yaratmak amacına dönük politikalar demetini oluşturan bu yeni ekonominin ilk adı oldu. Batı Avrupa’ya, İngiltere’de Başbakan Demir Margaret Thatcher’in politikaları yoluyla girdi. Aynı dönemde bir dizi G.O.Ü’in borç ödeyemez duruma düşmesi, bunların uluslararası kredi kuruluşları (IMF ve Dünya Bankası) aracılığıyla Merkez’in* hedeflediği politikalara sokulmasını sağladı. Serbestleşme rüzgarı, 1980’li yılların ortasında Gorbaçov S.S.C.B’de iktidara geldiğinde, Doğu Bloku’na geçti; 1980’li yılların sonunda bu dalga daha da hızlandı. Blok parçalanmakla kalmadı, bir yandan komünist rejimler yerini demokrasi –serbest piyasa ekonomisi hedeflerine ve yaygın krize bırakırken, bir yandan S.S.C.B. dağıldı. Bu ülkelerin politik ve ekonomik düzenlerinin altüst olduğu 1990’lı yıllarda koşulsuz serbest piyasa ekonomisi yanlısı ABD’li danışmanlar, aynı düzeni bunlara hiç olmazsa ismen kabul ettirmede

¹ Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat Teori, Politika ve Uygulama**,12.bs, İstanbul, Güzem Yayınları, No:14,1998,s.189-190

* Merkez: ABD, İngiltere gibi gelişmiş ülkeler.

etken oldu. Birkaçı ağır dış borçlu bu ülkelerin Merkez'in kredi kurumlarından borçlanabilmekten başka çareleri de yoktu zaten. Böylece on yıl gibi kısa bir sürede, serbestleşme-küreselleşme-akımı dünyanın küçümsenmeyecek kadar geniş bir alanına yayılmış bulunuyordu. Bunların dışında kalan ülkelerin bir kısmı ise sürüden ayrılmama, dışlanma tehlikesine düşmeme gibi endişelerle aynı yolu izledi.²

Devletin değişen rolü

1950'lerden bu yana, kamu maliyesi iktisatçıları devletin normatif ve pozitif rolleri arasında ayırım yapılması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Devletin normatif rolü; refahı maksimize etmek için ne yapması gerektiğini, pozitif rolü ise; devletin aktif olarak fiilen yaptıklarını ifade eder. Devletin bu rolleri arsında farklılıklar vardır. Devletin geçmişte izlemiş olduğu politikalar çoğunlukla bugünkü davranışlarını etkilemeye devam etmektedir. Dolayısıyla, çoğu ülkede, devletin pozitif rolünü normatif rolüne yakınlaştıracak reformlara ihtiyaç vardır. İktisatçıların ve siyaset bilimcilerin devletin ekonomideki rolünü değerlendirirken çoğunlukla ele aldıkları kriter, vergi gelirinin ya da devlet harcamalarının GSYİH'ye oranıdır. Bu kritere göre, sanayileşmiş ülkelerde devletin ekonomideki rolü gelişmekte olan ülkelere nazaran daha geniştir. (ortalama iki katıdır.) Örneğin; böyle bir oran İsveç'te Çin'e nazaran yaklaşık beş kat daha fazladır. Ancak bu konuda bilgi sahibi olan araştırmacılar, çoğunlukla gerçeğin farklı olduğunu ileri sürmekte. Onlara göre; son 10 yılda gelişmekte olan ülkelerin kamu sektörleri, düzenleyici politikalar yoluyla sanayileşmiş ülkelerin hükümetlerinden daha fazla rol üstlenmiş durumdadır. (genel olarak yatırımların, kredilerin, dövizlerin ve ekonomik kaynakların dağılımı konularında) 20. yüzyılda ise, devletin ekonomideki rolünün genişlediği görülmüştür. Böyle bir genişleme, özellikle GSYİH'nin bir yüzdesi olarak kamu harcamalarındaki büyüme verilerinden anlaşılmaktadır. Yeni sanayileşen ülkelerde bu oran, ortalama olarak 1913 yılında %12'den 1995 yılında %45'e kadar yükselmiştir. Hem siyasi hem de ideolojik faktörler bu büyümeye katkı sağlamıştır.³

Neoliberal iktisatçılar, devletin rolünü mülkiyet haklarının ve tam rekabet koşullarının sağlanmasıyla sınırlı tutmayı tercih ederler. Bu iktisatçılar, devlet erkini elinde tutanların ellerindeki gücü kötüye kullanmanın çekiciliğine kapılacakları ve devlet müdahalelerinin olumlu sonuçlar doğurmayacağı şeklinde yoğun bir kötümserliğe sahiplerdir. Neoliberal algılayışa göre devlet erkini elinde tutanlar, toplumun çıkarları ile çatıştığı durumda bile kendi çıkarları peşinde koşmaya devam ederler. Önerilen çözüm, devletin ekonominin işleyişini piyasaya bırakması, kaynak dağılımını etkilemeyecek şekilde iktisadi karar sürecinin dışına çıkmasıdır. Burada gerçeklerle uyuşmayan iki temel varsayım yapılmaktadır: 1)Rant oluşmasına neden olmak ve rant peşinde koşmak "kötü"dür ve ortadan kaldırılmalıdır; ve 2) Piyasa mekanizması rant oluşumuna izin vermez. Rant oluşumuna olanak tanıyan devlettir ve devlet ekonomik karar sürecinin dışına çıkarılırsa rant problemi çözülmüş olur.⁴

² Gülten Gazgan, **Yeni Ekonomik Düzendeki Türkiye'nin Yeri**, 2. Baskı, İstanbul , Altın Kitapları Yayınevi, 1995, s.45-46

³ Vito Tanzi , "The Chancing Role of the State in the Economy: A Historical Perspective" IMF Working Paper/ No:97/114, 1997, www.imf.org

⁴ Mustafa Erdoğan, **Sürdürülebilir Kalkınma ve Kriz Riski: Türkiye İçin Politika Önerileri**, İstanbul, 2004, s.12

Küreselleşme ve devletin değişen rolü

Ancak, reform sürecinin devamlılığı için, siyasal süreçlerden olabildiğince soyutlanmış bir devletin tahayyül edildiğini söylemek mümkündür. Çarpıcı bir biçimde ifade etmek gerekirse, 'iyi yönetim'in yolu 'özerk devlet'ten geçmektedir. Çünkü kaynak dağıtım süreçlerine siyasal müdahalelerin yarattığı 'çıkar koalisyonlarının' olumsuz etkilerinin sona erdirilmesi, salt etkin kaynak kullanımı açısından değil, aynı zamanda reform sürecinin devamlılığı için de gerekli görülmektedir. Neoliberal anlayışa göre, piyasanın devletten özerkleşmesi hedeflenir ve siyasetin ekonomiden elini çekmesi gerektiği vurgulanırken, kapitalist düzenin yeniden yapılandırılması açısından gerekli görülen reformlar için karar alıcıların toplumdan özerkleşmesi bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, Avrupa Birliği örneğinde görüldüğü ve katılım süreçlerine ilişkin kriterlere de yansıdığı gibi, üye ya da aday devletler belli karar alma yetkilerini ulus-üstü düzeye aktardıkları ölçüde, 'düzenleyici devlet' yeni boyutlar kazanmaktadır. Öte yandan, reformların yaşama geçirilmesi için toplumsal destek oluşturmanın önemli olduğuna inanılmakta, reform sürecini destekleyecek bir 'kazanlar' koalisyonu oluşturmak için devletin kaynak dağıtım süreçlerine müdahale etmeye devam etmesi kaçınılmaz olmaktadır. Böylece, Latin Amerika'dan, Avrupa Birliği üyelerine uzanan bir dizi ülkede, rekabetçi yapıların oluşturulması gerekçesiyle ve kamu hizmetlerinin giderek özelleştirilmesi ve metalaştırılmasına yönelik olarak yapılan müdahaleler bir gerçeği gözler önüne sermektedir: Kapitalist düzende, devlet ve ekonominin kendi kurumsal kuralları ve önceliklerine bağlı olarak işleyen 'özerk yapılar' olarak savunulması mümkün değildir.⁵

Harcamaların finansmanı

Piyasa ekonomisine müdahale gereğinin artması sonucu, kamu harcamalarının mümkün olan en düşük düzeyde tutulması, bütçe denklığı ve vergilerin tarafsızlığı ilkeleri günümüzde geçerliliğini büyük ölçüde yitirmiştir.

Bugünkü maliye politikası yaklaşımında, kamu harcamalarının mümkün olan en düşük düzeyde tutulması ilkesi geçerli değildir. Kamu kesimince kullanılan parasal ve reel kaynakların sınırını, kamu kesimine yüklenen görevler belirler. Piyasada oluşan kaynak dağılımının düzeltilmesi, gelir bölüşümündeki aşırı farkların giderilmesi, mevcut kaynakların tam kullanımının ve birikimli bir gelişme ve büyüme hızının sağlanması için uygulanan maliye politikaları, kamu harcamalarının milli gelire oranının bütün ülkelerde yükselmesine sebep olmuştur. Toplum açısından önemli olan bütçe denklığı değil, tam istihdamın ve fiyat istikrarının sağlanması ve milli gelir artışıdır. Eğer bu amaçlarla çalışmıyorsa bütçe açık veya fazla verebilir. Vergiler hiçbir zaman tarafsız olmamıştır. Vergiler gelir bölüşümünü, buna bağlı olarak talebin bileşimini ve kaynak dağılımını muhakkak değiştirir. Bu etkileri, kabul edilen iktisat politikasını amaçlarına uygun olarak yönlendirmek gerekir.⁶

Orta vadenin üzerinde, büyük hacimli harcamalar vergiler yoluyla finanse edilmelidir. Borçlanma alternatifleri ve senyorajın güçlü sınırlamaları vardır. Reel faiz oranlarının büyüme oranlarında daha yüksek olduğu bir dünyada, borçlanma sınırlanmıştır. Devletin kısa vadede borcun GSYİH'ya oranındaki artışları önlemek için birincil fazlaya sahip olması gerekir. Enflasyonist bir ortamda, insanlar paradan kaçtıkları için senyorajın enflasyon vergisiyle yakından bir ilişkisi vardır. Özelleştirme, sınırlı gelirleri yalnızca kısa dönemde artırabilir. Yine de, devlet mülkiyetindeki girişimlerdeki kayıplar nedeniyle bütçe gelirleri üzerinde oluşan ağır masrafları durdurur. Kuramsal bir vergi yapısı ve gelir düzeyini ele alalım. GSYİH'nin %50'si vergileme potansiyelinin bir üst limiti olarak görülebilirken, bir sanayi ülkesi için gelir oranları arzu edilebilir düzeyde değildir. Gelişmekte olan ülkelerde ise, düşük seviyeler beklenmesi

⁵ Bağımsız Sosyal Bilimciler, "IMF Gözetiminde On Uzun Yıl" **B.S.B. 2006 Yılı Raporu**, Ankara, 2008,s.5

⁶ Sevim Görgün, **Maliye Politikası Ders Notları**, İstanbul, 1994,s.50

gerekirken, önemli ölçüde gelir seviyelerine rastlanabilir. Şimdi harcamaların finansmanı için uygun vergi tapısı tasarımı inceleyelim:⁷

Bir Vergi Yapısı Tasarımı

Vergi	Tanımı	Gelir
KDV veya satış vergileri	%20 oranında,	GSYİH'nin %12'si
Sigara, alkol ve petrol ürünlerinden alınan tüketim vergileri	%50 oranında,	GSYİH'nin %5'i
Kişisel gelir vergisi ve sosyal güvenlik katkıları	%32 oranında,	GSYİH'nin %26'sı
Kurumlar Vergisi	%35 oranında,	GSYİH'nin %7'si
Toplam		GSYİH'nin %50'si

Kaynak Nicholes Stern, "Macroeconomic Policy and The Role of the State in a Changing World", **EBRD, Working Paper, Report** No:19, June 1996

Gelişmekte olan ülkeler için, göreceli olarak daha önemli hale gelen dolaylı vergilerle birlikte, vergileme modelleri de farklılık arz etmektedir. Ayrıca, genellikle ithalat vergileri gelire büyük ölçüde katkı sağlar. Dolaylı vergiler ve ticari vergilerden elde edilen gelirlerin, doğrudan vergilerden elde edilen gelirlere oranı, ortalama olarak 2:1 olacaktır. Doğrudan vergiler arasında, kurumlar vergisi, genellikle kişisel gelir vergilerinden ve sosyal güvenlik katkılarından daha önemlidir. Sanayileşmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki vergi modelleri ile gelişmekte olan ülkeler arasında uygulanan modeller oldukça farklıdır.

Kamu harcamaları ekonomide fiyatlar genel seviyesinde hızlı ve sürekli bir artış olarak ifade edilen enflasyona neden olmaktadır. Kamu kesimi tarafından yapılan harcamalarda meydana gelen artışlar ekonomide toplam talebi artırarak enflasyon üzerinde bir etki oluşturabilmektedir. Ayrıca kamu harcamalarının finansman yöntemi de enflasyon üzerinde etki yaratabilir. Monetarist görüşe göre enflasyon parasal bir olgudur. Buna göre eğer kamu harcamaları yeni para yaratılması yoluyla finanse edilirse enflasyonist baskılar oluşmaktadır. Kamu harcamalarının borçlanma ile finansmanı durumunda da kamu harcamalarında artış enflasyonu artırıcı bir etki yaratabilir.⁸

Makro ekonomik istikrar

Makro ekonomik istikrar maliye ve para politikaları yoluyla sağlanacaktır.

Sürdürülebilir Açıklar: Mali açıkların hangi seviyede olması gerektiğini, makul seviyesini gösteren bir teori yoktur. Uzun dönemde mesele, devletin borç ödeme gücü ve gelecekteki vergi yükleri ya da borç faizlerinin ödenmesi için harcamalarda yapılacak kesintiler olacaktır. Uzun dönemde ödeme gücü sınırı, borcun GSYİH'ye oranının kontrol edilmesi şeklinde ifade edilir.

⁷ Nicholes Stern, "Macroeconomic Policy and The Role of the State in a Changing World", **EBRD, Working Paper, Report** No:19, June 1996

⁸ Mehmet Şahin, Çiğdem Özenç, "Kamu Harcamaları ile Makro Ekonomik Değişkenler Arasındaki Nedensellik İlişkileri", **Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Yönetim Bilimleri Dergisi**, Çanakkale, Cilt:5, Sayı: 2, 2007, s.199

Küreselleşme ve devletin değişen rolü

Birincil fazla, reel faiz oranı ve büyüme oranı arasındaki farkı aştığı takdirde borcun GSYİH'ye oranı düşecektir. Şöyleki:⁹

$$\text{Birincil fazla} > \frac{(\text{reel faiz oranı} - \text{büyüme oranı}) \text{ borç}}{\text{GSYİH}}$$

Eğer borcun GSYİH'ye oranı artışına engel olmak istiyorsak, birincil fazlanın ödenebilir borç faizlerini karşılama gerekir. Borçlanma arttıkça ve reel faiz oranı büyüme oranını daha fazla aştıkça, birincil fazla daha büyük olacaktır. Örneğin; reel faiz oranı %5, büyüme oranı %3 ve borcun GSYİH'ye oranı 0,5 ise; o zaman birincil fazlanın, borcun GSYİH'ye oranını dengelemesi, istikrarı sağlaması için GSYİH'nin %1'i olması gerekir.

Bu basit hesaplamalar, borcun GSYİH'ye oranının dengelenmesinde, istikrarın sağlanmasında, reel faiz oranlarındaki uluslararası artışın önemini ortaya koymaktadır. Örneğin; 1950, 1960 ve 1970'li yıllarda gelişmekte olan dört ülkenin reel faiz oranı ve büyüme oranı arasındaki fark ortalama %-2 iken, sonradan bu oran +%3 olmuştur. Bir devlet için, tutarlı/ılımlı bir borçlanma oranının GSYİH'nin %50'sidir. Bu %5'lik artış, birincil fazlanın artırılması gerektiğinin ya da borcun GSYİH'ye oranının artışı için açığın %2,5 oranında azaltılması gerektiğini gösterir. Dolayısıyla, uzun dönemde, borcun GSYİH'ye oranının daha fazla artmasını önlemek için birincil fazla gerekli olacaktır.

Devletin bütçe açıklarını borçlanma ile finanse ettiği varsayımı altında büyük kamu borçları varlığının maliye politikası açısından bazı sonuçlar doğuracağı açıktır. Doğaldır ki, büyük kamu borçlarının maliye politikası üzerindeki önemli bir etkisi borç servisi gereğinin doğrudan bir sonucu olmaktadır. Devlet faiz ve anapara ödemelerini yapmak zorundadır. Böylece devlet gelirinin ve faiz dışı kamu harcamalarının değişmeden kaldığı bir durumda, kamu borçlarındaki bir artışa bağlı olarak faiz ödemelerindeki bir artışın bütçe açığını artıracığı doğaldır. Bu durumda bütçe açıklarını kapatmak için yeni mali kaynaklar bulmak gerekli olmaktadır. Bu kaynaklar, daha fazla borçlanma uygun olmadığı zaman, ya faiz dışı kamu harcamalarını kısmak ya da vergileri artırmaktır. Bu ise, büyük kamu borçlarının maliye politikası üzerinde meydana getirdiği önemli bir sınırlamadır. Çünkü bu sınırlama ekonominin potansiyel büyümesi açısından önemli olmaktadır.¹⁰

Kamu harcamaları yönetimi, toplumun sosyal ihtiyaçlarını gidermeye yönelik olarak hazırlanan bütçeye yansır. İyi bir kamu harcamaları yönetimi başlıca üç sonuca erişmeyi hızlandırır:¹¹

*Mali disiplin

*Tahsis etkinliği

*Operasyonel/fonksiyonel etkinlik

*Mali Disiplin: Kamu harcamalarının, toplam gelirlerle (yurtiçi gelirler + sürdürülebilir bir borç seviyesi) sistematik bir şekilde birbirine yakın seviyelerde olmasıdır

Tahsis Etkinliği: Bütçe tahsislerinin, hükümetin stratejik öncelikleriyle uyumunu, stratejik önceliklere göre kaynakların dağıtımını ve kullanımını ifade eder.

⁹ Nicholes Stern, "Macroeconomic Policy and The Role of the State in a Changing World", **EBRD, Working Paper, Report** No:19, June 1996

¹⁰ Beyhan Ataç, **Maliye Politikası : Gelişim Amaçları ve Uygulama Sonuçları**, Eskişehir (Anadolu Üniversitesi),1997, s.194

¹¹ Maathew Andrews and J. Edgardo Camposi, "The Management of Public Expenditures and its İmplications for Service Delivery", **World Bank Working Papers Report**, No:26958, 2003, www.worldbank.org

*Fonksiyonel Etkinlik: Kamu hizmetlerinin makul bir kalite ve maliyette tedarikini, programların gerçekleştirilmesinde, hizmetlerin sağlanmasında etkinlik ve verimliliğini ifade eder.

Ülkeler sözünü ettiğimiz bu problemlerin önüne geçebilmek için, ağır bütçe sınırlamalarını etkili bir şekilde empoze eden kurumsal düzenlemeler getirmişlerdir ve orta vadeli harcama sistemine geçmişlerdir.

Orta vadeli harcama sistemi esas olarak, karar alıcıların orta vadedeki harcama limitlerini öngörmelerine yardımcı olan ve bu limitlerin orta vadedeki harcama politikaları ve maliyetleri ile ilişkilendirilmesine olanak tanıyan kamu harcama politikalarını geliştirmeye yönelik bir süreçtir. Bu sürecin;¹²

- Makro disiplinin sağlanması,
  - Stratejik önceliklere göre kamu kaynaklarının dağıtılması,
  - Dağıtılan kaynakların uygulamada etkin ve verimli kullanılması
- şeklinde üç temel amacı vardır.

Ayrıca orta vadeli harcama sistemi ile fark edilebilir bir takım kolaylıklara ulaşmak mümkündür.

- Makroekonomik dengeyi, özellikle mali disiplini iyileştirme; makroekonomik dengenin ve mali disiplinin sağlanması amacıyla, mevcut kaynakların doğru tahmin edilmesi ile daha kolay ulaşılabilir,
- Sektörler arası ve sektör içi kaynak dağılımında, kaynakların en gerekli amaçların gerçekleştirilmesine tahsisi ve tüm harcamaların etkinliğine göre kaynak ayırmak mümkündür,
- İlgili kuruluşlar için öngörülebilirlikte artış sağlar,
- Kamu parasının daha etkin kullanılmasını sağlar,
- Karar verme sürecinde meşruluğun artması ile politikacıların kamu harcamalarına ilişkin sonuçlarla ilgili hesap verebilirliğinde artış sağlar,
- Daha güvenilir bir bütçeleme sürecine götürür,
- Orta vadeli harcama sistemi aynı zamanda katı bütçe sınırlamaları ve politika programlarına dayalı olarak, bakanların bütçelerinin yönetiminde daha esnek olabilmelerini sağlayan, kamu harcamalarının daha etkin ve verimli yapılmasına çaba gösteren bir sistemdir.

Ayrıca orta vadeli bir harcama sistemi; yatırım programı, borç kapasitesi, harcama politika ve önceliklerinin değişmesi gibi orta vadeli konular ile yıllık bütçe arasındaki ilişkiyi geliştirir. Harcama politikalarının uygulamaları sonucunda ortaya çıkan maliyetler konusunda siyasi karar alıcılara gerekli bilgileri de sağlar.

Bu harcama sistemi, orta vadeli olarak adlandırılmakta (MTEF-orta vadeli harcama sistemi) çünkü bu sistemin kapsadığı dönem öngörülen bütçe yılı ve onu takip eden iki (veya daha çok) yıldır. Kaynak kullanımı sürecine makro çerçevede getirilen en önemli katkı, ekonomideki var

---

• **Tahsis Etkinliği (Allocative Efficiency):** Öyle bir ekonomik sonuç ki, bu durumda kaynaklarla ilgili yapılacak hiçbir yeniden düzenleme veya değiştirme, bir bireyin fayda veya tatminini düşürmeden diğerinin fayda veya refahını yükseltmeye olanak vermez.

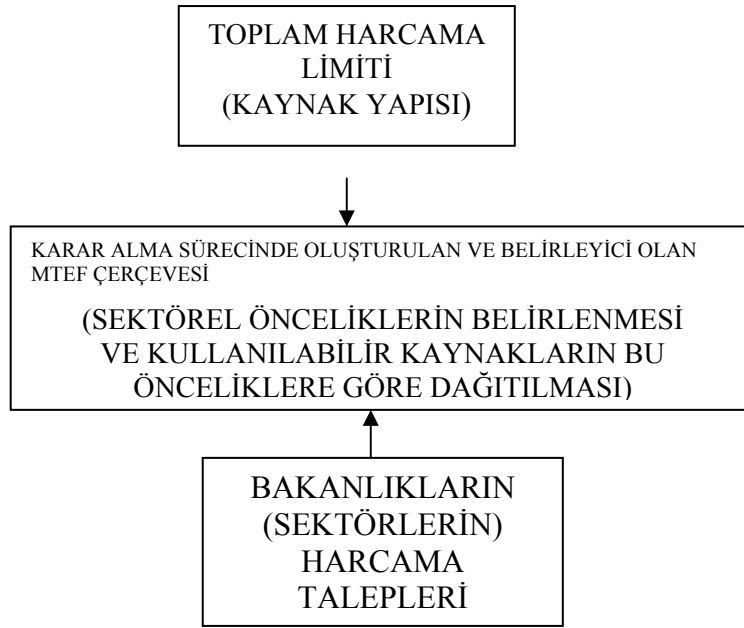
¹² Binhan Elif Yılmaz ve Nazan Susam, “Türkiye’de Yeniden Mali Yapılanma Sürecinde Orta Vadeli Harcama Sistemine Geçişin Bütçe Büyüklükleri Üzerindeki Etkileri: Türkiye Üzerine Bir Tahmin Modeli”, **Türkiye’de Yeniden Mali Yapılanma, 20. Türkiye Maliye Sempozyumu**, 23-25 Mayıs 2005, s.120-121

Küreselleşme ve devletin değişen rolü

olan kaynak yapısına göre kamusal kararların alınması ve önceliklere göre bunların harcama alanlarına dağıtılmasıdır. Yani, eğer bir ekonomide kamuya ayrılacak olan kaynaklar mevcut ve öngörülen programları, çıktıları karşılayacak düzeyde değilse, yapılacak olan daha az öncelikli programlar veya çıktılar bütçe kapsamından çıkarılacak ve bu işlem bu şekilde denge sağlanıncaya kadar devam edecektir. Kamusal karar sürecinde önemli olan burada kamusal karar sürecinde ağırlıklı olarak belirleyici olan ihtiyaçlar değil kaynak yapısı olmaktadır. Belirli bir limit dahilinde kaynakların hükümetin belirlemiş olduğu ihtiyaçlara göre dağıtılmasının gerçekleştirilmesi öngörülmektedir. Eğer gelirle gider arasında ciddi bir fark varsa gelir yapısını geliştirecek ve gelirleri artıracak politikaların uygulanma gereği de ön plana çıkmaktadır. Netice itibarıyla MTEF üç yıllık bir makro mali programın üç yıllık sektör stratejik planları ile bütünleştirilmesi işlemini sağlamaya çalışan bir süreç olmaktadır.¹³

Toplam Kaynaklar, Kamu Harcama Talepleri ve MTEF

Bu sürecin iki önemli sonuç doğuracağı beklenmektedir. Birincisi, kuruluşların bütçe tekliflerinin katı bir bütçe sınırlamasına tabi olması, ikincisi ise kaynaklar üzerinde gelecek olan baskıyı azaltarak daha anlamlı bir bütçe hazırlanma olasılığının yükseltilmesi.¹⁴

Dış ticaret politikası ve açıklık

Uluslararası ticaret ve ticaret politikalarının ekonomik büyümeye etkileri konusunda çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu konudaki pek çok tarihsel çalışma, I. Dünya Savaşından önceki dönemde tarifelerin büyüme üzerinde pozitif bir etkisi olduğunu ileri sürmüştür. II. Dünya Savaşından

¹³ Andrews and Camposi, a.g.e, www.worldbank.org.

¹⁴ Andrews and Camposi, a.g.e, www.worldbank.org

sonraki dönemde de genel olarak serbest ticareti ve ticaret hacminin büyüme olumlu etkilediği ileri sürülmüştür.

Ticaret hacimlerinin yanı sıra, ticaret politikasının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini araştıran çalışmalar da mevcuttur. Bu çalışmalarda dış ticaretin liberalleşmesi ile ilgili olan, yaygın bir şekilde kullanılan göstergelere yer verilmiştir. Bir ülkede şu koşullardan biri gerçekleştiğinde o ülke uluslararası ticarete kapalı sayılmıştır:¹⁵

- (i) Ortalama tarifeler %40'ı aştığında
- (ii) Tarife dışı engeller ithalatın %40'ından fazlasını karşıladığında
- (iii) Ülke sosyalist bir ekonomik sisteme sahipse
- (iv) Döviz kurundaki kara borsa primleri %20'yi aştığında
- (v) İhracatın büyük bir kısmı bir devlet tekeli tarafından kontrol edildiğinde.

Bu çalışmada, 1970-89 dönemi için böyle bir açıklık göstergesiyle ekonomik büyüme arasında pozitif korelasyon bulunmuştur. Bu ilişki oldukça güçlüdür. Dış ticaretin liberalleşmesi, büyüme ortalaması %2 kadar artırır.

Gelir dağılımı

II. Dünya Savaşı sonrası dünyada sürekli küresel eşitsizlik olmuştur ve 1970'lerin ortasından itibaren artmıştır. İktisat tarihçisi Angus Maddison 1820'de kişi başına gelir kriterine göre en zengin ülkelerin yoksullardan üç kat daha zengin olduğunu, 1950'de bu oranın 1:15 olup, 1973'de 1:13'e indiğini, 1998'de 1:18'e çıktığını belirtmiştir. 19. yüzyılda nispeten azalan ulaşım maliyetleri, yeni dünyaya kitlesel göçler ve yeni dünyaya sermaye transferleri ile tanımlanan globalleşme, ülke içi gelir dağılımı üzerinde etkili olmuştur. Ancak küreselleşme ve gelir eşitsizliği ilişkisi ilgili ülkenin özelliklerine, faktör yoğunluğuna, ne kadar küreselleştigiğine bağlı olarak değişmektedir. 1820-1950 arası, gelir eşitsizliğinin sürekli arttığı bir dönemdir. Uygulanan kalkınma politikalarında refah devleti hedeflenen 1950'li ve 1970'li yıllarda azalan eşitsizlik 1960 ve 1980'lerdeki politika değişiklikleri ile tekrar artış trendine girmiştir.¹⁶

Küreselleşme sürecinde küresel sitemden yararlanan gelişmiş ülkeler ve sistemin dışında bırakılan gelişmekte olan ülkeler arasındaki uçurum gittikçe genişlemektedir. Dünyanın en zengin % 20'lik nüfusu, üretimin % 85'ine sahip iken, geriye kalan % 80'lik nüfusun yoksulluğu artmaktadır. Örneğin, dünyada günde bir dolar veya altında bir gelire yaşayan ve mutlak yoksul sayılan insan sayısı 1987'de 1.2 milyar kişi iken, 2000'li yıllarda 1.5 milyar kişiye yükselmiştir. Bu sayının 2015 yılında iki milyara yaklaşması beklenmektedir. Buna karşın, aynı dönemde zengin ülkelerin ulusal gelirleri ile birlikte kişi başına düşen gelirleri de artmıştır. Gelişmiş ülkelerde kişi başına gelir 1970'li yıllarda ve 1980'li yılların başlarında 10.000 dolar dolayında iken, 1990 sonlarında bu rakam 24.000 dolar dolayına yükselmiştir. Yine, Birleşmiş Milletlerce 1999 yılında yayımlanan gelişme raporunda; küreselleşmenin fakir ve zengin ülkeler arasındaki uçurumu daha da büyüttüğü ve dünya ekonomik ve küresel pazarlarında Amerikan egemenliğinin daha da artmasına yol açtığı belirtilmektedir. Bu raporda, en zengin ülkede

¹⁵ Guide Tabellini, "The Role of the State in Economic Development", NBER, **Working Paper, Report** No:265,2004

¹⁶ Ayşe Çelikel Danışoğlu, "Küreselleşmenin Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk Üzerindeki Etkisi", **İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi**, Sayı:5,2004 www.iticu.edu.tr

Küreselleşme ve devletin değişen rolü

yaşayan bir kişi ile en fakir ülkede yaşayan bir kişi arasında 1985'te 76 kat olan ortalama gelir farkının, 1997 yılında yaklaşık üç kat artarak 228 kata çıktığı vurgulanmaktadır. Küreselleşme süreci, küreselleşmeden yararlanan ülkelerin kendi iç dinamiklerinde de eşitsizliği artırmakta olup, bu süreç sürekli olarak sermaye lehine gelişen bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır. 1975-1995 döneminde Amerikanın zenginliğinin % 60 artmasına karşın bu artıştan nüfusun sadece % 1'lik bir kısmının yararlanmış olması bunun en güzel örneğini oluşturmaktadır.¹⁷

Sonuç

Bu çalışmada küreselleşme ile beraber devletin rolünde meydana gelen değişim ve buna bağlı olarak makro ekonomik politikalarındaki değişim izlenmiştir. Günümüzde özellikle gelişmekte olan ülkelere uygulanan faiz dışı fazlanın tutturulabilmesi için devletin nasıl bir ekonomik politika izlemesi gerektiği üzerinde durulmuş harcamaların finansmanında daha çok gelişmiş ülkelere uygulanan vergi yapısı tasarısının gelişmekte olan ülkeler için bir model olarak kabul edilmesi gereği üzerinde durulmuştur.

Değişen Dünyada Devletin bütçe sınırlamalarını sağlamak ve kamu harcamalarının makro ekonomik politikalarla uyumu için orta vadeli harcama sisteminin önemi anlatılmıştır. Dış ticaretle ekonomik büyüme arasındaki ilişki açıklanmaya çalışılmış ve dışa açık ülkelerin ekonomik büyüme oranlarının daha fazla olduğu belirtilmiştir. Küreselleşme ile beraber gelir dağılımında ortaya çıkan uçurum açıklanmıştır.

Kaynaklar

Ataç, B.(1997), **Maliye Politikası: Gelişim Amaçları ve Uygulama Sonuçları**,s.194

Andrew, M and Camposi, J E. (2003), "The Management of Public Expenditures and its Implications for Service Delivery", **Worldbank Working Paper Report**, No:26958,

Bağımsız Sosyal Bilimciler. (2008), "IMF Gözetiminde On Uzun Yıl", **Bağımsız Sosyal Bilimciler 2006 Yılı Raporu**, Ankara, s.5

Danışoğlu Çelikel, A.(2004), "Küreselleşmenin Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk Üzerindeki Etkisi", **İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi**, Sayı:5,215-239,www.iticu.edu.tr

Erdoğan, M.(2004), **Sürdürülebilir Kalkınma ve Kriz Riski: Türkiye İçin Politika Önerileri**, İstanbul, s.12

Görgün, S.(1994), **Maliye Politikası Ders Notları**, İstanbul, s.50

---

¹⁷Ömer Özpınar ve Ergün Şimşek, "Küreselleşmenin Getirdiği Sorunlar ve Bu Sorunlara Öneriler" **Uludağ Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:xvii,Sayı:2, 2003,s.2

Gazgan, G.(1995) Yeni Ekonomik Düzende Türkiye'nin Yeri, 2 baskı, İstanbul, Altın Kitapları Yayınevi,s.45-46

Özpınar, Ö. ve Şimşek, E. (2003) “Küreselleşmenin Getirdiği Sorunlar ve Bu Sorunlara Öneriler”, Uludağ Üniversitesi İktisadi idari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:xvıı, Sayı:2,s.1-11,,uludag.edu.tr

Seyidoğlu, H.(1998)l, **Uluslararası İktisat, Teori, Politika ve Uygulama**, 12. bs, İstanbul Güzem Yayınları, No:14,s.189-190

Stern, N (1996), “Macroeconomic Policy and the Role of the State in a Changing World”, **EBRD, Working Paper**, Report No:19

Şahin, M.ve Özenç Ç.(2007), “Kamu Harcamaları ile Makro Ekonomik Değişkenler Arası Nedensellik İlişkileri, **Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Yönetim Bilimleri Dergisi**, Çanakkale,Cilt:5, Sayı.2, s.178-200

Tabellini, G.(2004), “The Role of the State in Economic Development”, NBER, Working Paper, Report No: 265, 2004

Tanzi, V.(1997), “ The Changing Role of the State in Economy: A Historical Perspective”, **IMF Working Paper/ No.97/114**,

Yılmaz, B.E ve Susam N.(2005), “Türkiye’de Yeniden Mali Yapılanma Sürecinde Orta Vadeli Harcama Sistemine Geçişin Bütçe Büyüklükleri Üzerindeki Etkisi: Türkiye Üzerine Bir Tahmin Modeli” **Türkiye’de Yeniden Mali Yapılanma, 20. Türkiye Maliye Sempozyumu**, s.114-147

Ulusal işletim sistemimiz Pardus'un eğitim sistemimizde yaygınlaştırılması üzerine bir öneri

Metin Zontul *

Özet

Pardus, açık kaynak kodlu olarak dağıtılan Linux işletim sisteminin çekirdeği kullanılarak geliştirilen ulusal işletim sistemimizdir. Almanya ve Çin gibi bir çok ülke kendi ulusal işletim sistemlerini geliştirmişlerdir. Bu ülkelerde, ulusal güvenlik açısından özellikle devlet kurumlarında bu işletim sistemlerini kullanmaktadırlar.

Ulusal işletim sistemimiz Pardus ne yazık ki ülkemizde yaygın olarak kullanılmamaktadır. Bu işletim sisteminin yaygınlaşması için ilk öğretimden yüksek öğretime kadar bütün ders müfredatlarına girmesi sağlanmalıdır. Okulda ve evde kullanılan Pardus, iş hayatında da Pardus'un kullanılması demektir. Pardus üzerinde çalışan yazılımların devlet tarafından teşviki ile de Pardus'un yaygınlaşması sağlanmış olacaktır.

Pardus'un yaygınlaşması ile ulusal işletim sistemimiz bilimsel arenadan çıkıp toplum ile buluşmuş olacaktır. Böylece, hem milli ekonomiye katkıda bulunulmuş olacak hem de ulusal işletimimiz hak ettiği değer kavuşmuş olacaktır.

Anahtar kelimeler: *Pardus, Linux, özgür yazılım.*

---

* Yrd.Doç. Dr. Metin ZONTUL İstanbul Aydın Üniversitesi Yazılım Mühendisliği,
e-mail: metinzontul@aydin.edu.tr

A suggestion on making our national operating System PARDUS become widespread in our education system

Abstract

Pardus is our national operating system developed by using Linux kernel distributed in free source format. Many countries such as Germany and China have developed their own operating systems. In these countries, these operating systems have been used for many years in especially government institutions for safety.

Unfortunately, our national operating system Pardus has not been used commonly in our country. In order to make Pardus become widespread, the curriculum of all schools from primary education to university education must be adjusted according to Pardus. As we use Pardus in both school and home, it will be used in business. By government encouragement of the software developed for Pardus, Pardus will become widespread in all areas.

As Pardus becomes more common, it will meet society by revealing from scientific area. Thus, it will be possible to make some contribution to national economy and to give the real value to our national operating system.

Key words: Pardus, Linux, free software.

Giriş

Pardus, TÜBİTAK-UEKAE (Ulusal Elektronik ve Kriptoloji Araştırma Enstitüsü) bünyesinde yürütülen bir işletim sistemi geliştirme projesidir. Pardus açık kaynak kodlu ve GPL (GNU Genel Kamu Lisansı) ile dağıtılan bir özgür yazılımdır. Özgür yazılımlar kullanıcılarına diledikleri gibi çalıştırma, çoğaltma, inceleme ve değiştirme, ve yeniden dağıtma özgürlüklerini koşulsuz olarak verirler. Bu özgürlükler sayesinde kapalı kodlu ve sahipli yazılımlara göre daha fazla güvenlik, esneklik ve tasarruf sağlarlar (URL1).

Pardus, açık kaynak kodlu olarak dağıtılan Linux işletim sisteminin çekirdeği kullanılarak geliştirilen ulusal işletim sistemimizdir. Benzer şekilde geliştirilen başka Türkçe Linux versiyonları da mevcuttur: Gelecek Linux, Turkuaz, İstanbulLX, Boreas, TurkixPratix Linux, Teknowall, Truva Linux. Ancak, bunlardan sadece Pardus devlet tarafından desteklenmektedir (URL2). Bu açıdan, sadece Pardus'un üzerinde durulacaktır.

Ulusal işletim sistemi kavramı dünya üzerinde çok yaygın olan bir uygulamadır. Örneğin, Almanya ve Çin de kendi Linux versiyonlarını geliştirmişlerdir. Bu ülkelerde, özellikle güvenliğin çok önemli olduğu devlet kurumlarında kendi işletim sistemlerini kullanmaktadırlar. Bir Amerikan firması olan Microsoft tarafından geliştirilen Windows işletim sistemi dünya çapında kullanılmaktadır. Ancak, Microsoft firmasına duyulan bir güvensizlik söz konusudur. Windows işletim sistemlerinin ağ üzerinden merkeze bilgi verdikleri bilinmektedir. Bu şekilde,

ulusal bilgilere dışarıdan ulaşıldığı konusunda şüpheler mevcuttur (URL3). Olaya bu açıdan bakıldığında bile ulusal bir işletim sisteminin ne kadar önemli olduğu açıktır.

Bilindiği üzere, dünya üzerinde bir Microsoft tekeli oluşmaya başlamıştır. Bütün bilgisayarlara Windows lisansı ve diğer Microsoft ürünlerinin lisanslarını satın almak zorunlu hale gelmiştir. Halbuki, Microsoft ürünlerinin yerine kullanılabilir açık kaynak kodlu özgür yazılımlar mevcuttur. Windows yerine Pardus, Microsoft Ofis yerine ise Open Office kullanmak bir çözüm olabilir. Ayrıca, Microsoft ürünleri gittikçe daha fazla özelliklere sahip bilgisayar donanımlarını gerekli kılmaktadır. Linux yazılımları en düşük özelliklere sahip bilgisayarlarda bile çalışabilmektedir.

Ücretsiz kullanabileceğimiz yazılımlar varken niçin gittikçe Microsoft'a bağımlı hale geliyoruz? Bunun birkaç sebebi vardır. Birincisi, piyasada Microsoft ürünlerinin şifresi kırılmış sürümlerine kolaylıkla ulaşılabilmektedir. İnsanlarımız, öncelikle bu şifresi kırılmış ürünleri kullanmaya başlamakta ve daha sonra ise çalıştıkları ticari işletmelere bu ürünlerin orijinal versiyonlarını satın almaktadırlar. Adeta bu şifresi kırık yazılımların kullanılmasına Microsoft tarafından göz yumulmaktadır. Microsoft ürünleri kullanma alışkanlığı oluştuktan sonra da bir daha geriye dönmek mümkün olamamaktadır.

Microsoft ürünlerinin yaygın olması piyasadaki en kaliteli ürün olmalarından değildir. Gerek pazarlama stratejileri ve gerekse kullanım kolaylığı başlıca sebeplerdir. Ayrıca, Windows üzerinde geliştirilen yazılımların sayısının çok olması da önemli bir sebeptir. Pardus, Windows işletim sistemine göre daha sağlam bir alt yapıya sahiptir ama Türkiye'deki en yaygın işletim sistemi değildir. Pardus'un yaygınlaştırılması için eğitim politikamızı gözden geçirmek zorundayız. Okullarımızda, evlerimizde ve iş yerlerimizde Pardus'un kullanılması teşvik edilmelidir. Ayrıca, ülkemizde geliştirilen yazılımların Pardus'a kaydırılması hükümet tarafından desteklenmelidir. Bu şekilde, hem milyonlarca dolar ülkemizde kalacak hem de güvenli bir işletim sistemi kullanmak suretiyle ulusal güvenliğimizi sağlamış olacağız.

Eğitim sistemimizde Pardus'un yaygınlaştırılması

İlk öğretim, orta öğretim ve yüksek öğretimde yaygın olarak Microsoft Windows işletim sistemi kullanılmaktadır. Bu okullarda ya şifresi kırılmış Microsoft ürünleri ya da çok düşük fiyatla Microsoft tarafından sağlanan lisanslı yazılımlar kullanılmaktadır. Eğitim sistemimizde Microsoft ürünlerinin kullanılması Microsoft tarafından açıkça desteklenmektedir. Ekim 2005'de Microsoft başkanı Bill Gates ülkemizi ziyaret etmiş ve Başbakan Tayip Erdoğan ile bizzat görüşmüştür. Okullarımıza Windows lisanslarının çok ucuz bir fiyattan verilmesi üzerine bir anlaşma yapıldı. Bu olay, Microsoft'un eğitim kurumlarından para kazanmaktan başka stratejileri olduğunu göstermektedir.

Microsoft'un pazarlama stratejilerinin yanı sıra, Windows konusunda bilgi birikiminin fazla olması ve kullanıcı arabiriminin kolaylığı bu kullanımı daha da artırmaktadır. Okulda Windows kullanan öğrencinin evdeki makinesinde de Windows olacaktır. Windows kullanmaya alışan biri çalıştığı kurumlarda da Windows kullanmak isteyecektir. Piyasadaki yazılım firmaları da en çok yaygın olan işletim sistemi üzerinde yazılım geliştirmeyi tercih edeceklerdir. Elbette ki,

Ulusal işletim sistemimiz Pardus'un eğitim sistemimizde yaygınlaştırılması üzerine bir öneri

üniversitelerimiz de bilgisayar bölümlerindeki eğitim müfredatlarına Microsoft eğitimlerini eklemek zorundadırlar. Bu olay zincirleme bir şekilde devam eder gider.

Yukarıda bahsedilen zinciri şimdi Pardus açısından ele alalım. İlk ve orta öğretim okullarında Pardus'un kullanılması zorunlu hale getirildiğini düşünelim. Okulda Pardus kullanan bir öğrenci evindeki makinesine de Pardus kurmak zorundadır. En azından, bilgisayar sabit diskinin bir bölümünde Windows diğer bölümünde ise Pardus olacaktır. Pardus kullanmaya alışan bir kullanıcı çalıştığı yerlerde de Pardus kullanmak isteyecektir. Piyasadaki yazılım firmaları yazılımlarını Pardus'a taşımaya başlayacaklardır. Hükümet, Pardus üzerinde yazılım geliştiren firmalara vergi kolaylığı ve kredi teşviki sağladığını düşünelim. Üniversitelerde bu duruma kayıtsız kalamayacak ve ders müfredatlarında Pardus ve açık kaynak kodlu yazılımlara ağırlık vermeye başlayacaklardır.

Pardus'un eğitimde yaygınlaştırılması demek ülkemizde yaygınlaştırılması demektir. Bu açıdan milli eğitim bakanlığı, maliye bakanlığı, sanayi ve ticaret bakanlığı, TÜBİTAK ve YÖK'ün organize çalışması zorunludur. Ama işin başlangıcı ilk ve orta öğretimdir. Pardus'un yaygınlaştırılması için 5 ve 10 yıllık planlar yapılmalıdır. Bir anda Windows'tan vazgeçmek kolay olmayacaktır. Windows'un sağladığı kolaylıklar Pardus'a da kazandırılmalıdır. Windows üzerinde yaygınca kullanılan yazılımların Pardus üzerindeki karşılıkları belirlenmelidir. Tablo 1'de Windows yazılımlarının Pardus karşılıkları görülmektedir (URL4). Okullarda bu yazılımların eğitiminin verilmesi sağlanmalıdır. Okullarda ve üniversitelerde Pardus grupları oluşturulmalı ve bu gruplar desteklenmelidir. Aksi takdirde, başarıya ulaşılamaz.

Sistem Araçları		
Açıklama	Windows	Pardus
Dosya Yöneticisi	<ul style="list-style-type: none"> • Internet Explorer	<ul style="list-style-type: none"> • <u>Konqueror</u>
Program yükleme / kaldırma	<ul style="list-style-type: none"> • Program Ekle Kaldır	<ul style="list-style-type: none"> • <u>Paket Yöneticisi</u>
Sistem Yönetimi	<ul style="list-style-type: none"> • Denetim Masası	<ul style="list-style-type: none"> • <u>TASMA</u>
Çalışan görevlerin bilgisi	<ul style="list-style-type: none"> • Görev Yöneticisi	<ul style="list-style-type: none"> • <u>KDE Sistem İzleyici</u>
İnternet Uygulamaları		
Açıklama	Windows	Pardus
Gezinti Araçları	<ul style="list-style-type: none"> • Internet Explorer	<ul style="list-style-type: none"> • <u>Mozilla Firefox</u> • <u>Konqueror</u> • <u>Opera</u>
E-Posta İstemcisi	<ul style="list-style-type: none"> • Outlook Express	<ul style="list-style-type: none"> • <u>Mozilla Thunderbird</u> • <u>KMail</u>

Haber Okuma Araçları	<ul style="list-style-type: none"> • Outlook Express • Free Agent 	<ul style="list-style-type: none"> • Mozilla Thunderbird • Knode
Sohbet - İletişim Araçları	<ul style="list-style-type: none"> • MIRC • MSN • Miranda • Skype 	<ul style="list-style-type: none"> • Konversation • Kopete • Amsn • Pidgin • KMess • Skype
İndirme Yöneticileri	<ul style="list-style-type: none"> • FlashGet • Getright • DAP 	<ul style="list-style-type: none"> • Kget • Wget • aria2 • wxdfast • d4x
Ofis Uygulamaları		
Açıklama	Windows	Pardus
Ofis Paketleri	<ul style="list-style-type: none"> • MS Office 	<ul style="list-style-type: none"> • OpenOffice.org • KOffice • AbiWord (Kelime İşlemci)
PDF görüntüleme	<ul style="list-style-type: none"> • Adobe Acrobat Reader 	<ul style="list-style-type: none"> • KPDF • Ghostview
Belge Tarama	<ul style="list-style-type: none"> • Abbyy Fine Reader 	<ul style="list-style-type: none"> • Kooka • Xsane
Çoklu Ortam Uygulamaları		
Açıklama	Windows	Pardus
Video Uygulamaları	<ul style="list-style-type: none"> • Windows Media Player • BSplayer 	<ul style="list-style-type: none"> • Kaffeine • KMPlayer • MPlayer • VLC
Video Düzenleme	<ul style="list-style-type: none"> • Windows Movie Maker 	<ul style="list-style-type: none"> • Kdenlive • Avidemux
Ses Uygulamaları	<ul style="list-style-type: none"> • Winamp 	<ul style="list-style-type: none"> • Amarok • Audacious

Ulusal işletim sistemimiz Pardus'un eğitim sistemimizde yaygınlaştırılması üzerine bir öneri

	<ul style="list-style-type: none"> • Windows Media Player	<ul style="list-style-type: none"> • <u>JuK</u>
CD-DVD Yazma Uygulamaları	<ul style="list-style-type: none"> • Nero • Roxio Easy CD Creator	<ul style="list-style-type: none"> • <u>K3b</u> • <u>NeroLinux</u>
Grafik Uygulamaları		
Açıklama	Windows	Pardus
Grafik Düzenleme	<ul style="list-style-type: none"> • Paint • Adobe Photoshop	<ul style="list-style-type: none"> • <u>KolourPaint</u> • <u>GIMP</u>

Tablo 1. Windows Yazılımlarının Pardus Karşılıkları

Sonuç

Ulusal işletim sistemimiz Pardus ne yazık ki gerek Milli Eğitim Bakanlığı'ndan gerekse ulusumuzdan gerekli desteği alamamaktadır. TÜBİTAK tarafından geliştirilen bu işletim sistemi öncelikle devlet kurumları tarafından kullanılmalıdır. Ulusal güvenlik açısından önem arz eden bu durum emniyet teşkilatı, Milli Savunma Bakanlığı gibi kurumlarımızda Microsoft tabanlı ürünlerin acilen Pardus ve Pardus üzerinde çalışan yazılımlarla yer değiştirmesi sağlanmalıdır.

Pardus'un yaygınlaştırılmasının yegane yolu Milli Eğitim Bakanlığı'ndan geçmektedir. İlköğretimden üniversiteye kadar bütün okullardaki ders programları gözden geçirilmeli ve Pardus'a göre uyarlanmalıdır. Eğitim hayatında Pardus yaygınlaştıkça piyasada da Pardus kullanılmaya başlanacaktır. Bu şekilde, Pardus üzerinde çalışan ticari yazılımların ortaya çıkması ile Pardus güç kazanacaktır.

Yukarıda belirtilen hususlar uygulanmadığı sürece Pardus bilimsel bir araştırma projesinden öteye gidemez. Almanya ve Çin gibi ülkelerin uyguladıkları ulusal Linux yaygınlaştırma projeleri dikkatle incelenmeli ve edinilen tecrübeler ülkemizde Pardus için uygulanmalıdır.

Kaynakça

<http://www.pardus.org.tr/nedir.html>

<http://ftp.linux.org.tr/pub/Tez-Makale/Gozukeles-Thesis.pdf>

<http://www.milliyet.com.tr/2005/02/18/son/sonsiy03.html>

http://dijimecmua.com/ozgurluk-icin/97/index/66676_pardus-a-goc-windows-taki-temel-uygulamalarin-pardus-karsiliklari/

Türk ticaret kanunu tasarısı kapsamında ticari alacak ve borçların vergi ve muhasebe esaslı değerlendirme işlemleri

Kadir Dabbaloğlu*

Özet

İşlem, kontrol, kayıt ve finansal tabloların hazırlanması şeklinde gelişen muhasebe sürecinde dönem sonu değerlendirme çalışmaları önemli bir yer tutar. Değerleme çalışmaları öncelikle dönem içinde kayda alınan işlemlerden oluşan hesap bakiyelerinin finansal tablolara muhasebe standartlarına uygun bir şekilde aktarılması amacı ile yapılır. Buna karşılık, vergi yükünün hesaplanmasında kullanılacak olan değerlendirme kıstasları, vergi kanunlarınca belirlendiği için farklı olabilir. Dolayısıyla değerlemede, vergi kanunları ve muhasebe standartları olarak, iki farklı kriter olabilmektedir. Bu durumda hangi yolun nasıl izleneceğinin tanımlanması gerekmektedir. Ülkemizde tasarı halinde bulunan Türk Ticaret Kanunu taslağı bu konuda bir düzenleme getirmektedir. Çalışma bu kapsamda ticari alacak ve borçların değerlendirme esaslarını muhasebe ve vergi amaçlı değerlendirme çalışmalarına yöneliktir ve iki farklı değerlendirme kıstasının farklılıklarını vurgulamaya çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Envanter, değerlendirme, muhasebe standartları, ticari alacak ve borçların değerlemesi*

---

* Dr. Kadir Dabbaloğlu, Tel. 0212 425 61 51, kadirdabbagolu@anadolubil.edu.tr, “Finansal Kiralama Şirketlerinin Muhasebe Sistemi ve Bir Önerisi”, Doktora Tezi.

Fiscal and accountancy base evaluation of trade receivables and payables in the frame of the Turkish commercial code draft

Abstract

Year-end transactions occupy a weighty place in accounting process comprising transactions subject to record, control, record and preparation of financial statements. These kinds of transactions are primarily, made to transfer accounts balances, which are formed by transactions realized during the year, to financial statements in accordance with accounting standards. However, taxation principals may be different from accounting standards since they are characterized by tax laws. Therefore two different criterions on year-end transactions as accounting standards and tax laws may occur. In this case, which and how way will be followed should be described. In our country, draft of Turkish Commercial Code provides a certain regulation on this topic. The article intends evaluation principals of trade receivables and payables on tax and accountancy base and tries to emphasize diversity in two different criterions in this frame.

Key words: Year-end transactions, accounting standards, evaluation trade receivables and payables

Giriş

İşletmelerin faaliyetlerini bir süreye bağlı olmaksızın devam ettireceği varsayımına dayanan muhasebenin süreklilik ilkesi gereği işletmenin ömrü ortakları olan kişilerin yaşam sürelerine bağlı değildir (Hacırüstemoğlu, Pekdemir, Türker, Arslan, 1996, 11). Ancak sınırsız olarak kabul edilen bu ömür, muhasebenin dönemsellik ilkesi gereği, muhtelif alt dönemlere ayrılır. Bu işlem işletmelerin finansal durumunun ve faaliyet sonuçlarının ölçümlenebilmesi için şarttır. Finansal durum ve faaliyet sonuçlarının ölçümlendiği tarih dönem sonu olarak adlandırılmaktadır. Finansal tablolar işte bu tarih itibarıyla veya bu tarihte sona eren döneme ilişkin olarak hazırlanmaktadır. Bu süreçte finansal tablolar hazırlanırken her bir aktif ve pasif kalemi gözden geçirilir ve değerlendirme yapılır. Aktif ve pasif kalemlerin, başka bir ifadeyle varlık ve kaynakların, değerlendirme işlemleri doğal olarak faaliyet sonuçlarını da etkileyeceği için son derece önemlidir (Örten ve Karapınar, 2007,3). Değerleme işlemleri ile varlık ve kaynakların bilanço tarihindeki miktar ve tutarlarını saptamak ve gerekli düzeltmeleri yaparak hesapları gerçek durumu gösterir bir hale getirmek amaçlanır ki bu işlemlere genel olarak envanter işlemi de denmektedir.(Sevilengül, 2000, 607). Değerleme işlemlerinde öncelikle esas alınacak olan kıstasların tanımlanması gerekir. Bu konuda ülkemizde yasalaşarak, yürürlüğe girmesi beklenen Türk Ticaret Kanunu taslağında öngörülen düzenleme aşağıdaki gibidir:

Defter Tutma ve Envanter - Madde 64:

1. Her tacir, ticarî defterleri tutmak ve defterlerinde, ticarî işlemleriyle malvarlığı durumunu, Türkiye Muhasebe Standartlarına ve 88 inci madde hükümleri başta olmak üzere bu kanuna göre açıkça görülebilir bir şekilde ortaya koymak zorundadır. Defterler, üçüncü kişi uzmanlara, makul bir süre içinde yapacakları incelemede işletmenin faaliyetleri ve finansal durumu hakkında fikir verebilecek şekilde tutulur. İşletme faaliyetlerinin oluşumu ve gelişmesi defterlerden izlenebilmelidir.

Türkiye Muhasebe Standartları Kurulunun Yetkisi - Madde 88:

1. 64 ilâ 88 inci madde hükümlerine tâbi gerçek ve tüzel kişiler gerek ticarî defterlerini tutarken, gerek münferit ve konsolide finansal tablolarını düzenlerken, Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu tarafından yayımlanan, Türkiye Muhasebe Standartlarına ve kavramsal çerçevede yer alan muhasebe ilkelerine aynen uymak ve bunları uygulamak zorundadırlar. 514 ilâ 528 inci maddeler ile Kanunun ilgili diğer hükümleri saklıdır.

Tasarı yasalâştığı takdirde değerlendirme işlemlerinde esas alınacak kıstasların Türkiye Muhasebe Standartları olacağı kesindir. Türkiye muhasebe standartlarının yayınlanması ve uygulanması konusunda yetkili kurum olan Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu ise aşağıdaki düzenlemeyi getirmiş bulunmaktadır:

Finansal Tabloların Hazırlanma ve Sunulma Esaslarına İlişkin Kavramsal Çerçeve Hakkında Tebliğ, Sıra No: 1 – Madde 6:

Türkiye Muhasebe Standartları ve Yorumları ile bu Kavramsal Çerçevede yer alan kavram ve ilkeler doğrultusunda düzenlenecek finansal tablolar ticari bilançonun oluşumu ile ilgilidir. Vergi Usul Kanunundaki iktisadi kıymetlerin değerlendirilmesine ilişkin hükümler vergi matrahının hesaplanması ile ilgilidir. Bu itibarla, mükellefler Türkiye Muhasebe Standartlarına göre düzenledikleri tek tip finansal tablolarında oluşan ticari kârdan hareketle, Vergi Usul Kanunundaki farklı değerlendirme hükümlerinin olumlu ve olumsuz etkileri ile kanunen kabul edilmeyen giderler ve vergiden muaf veya müstesna gelirlerini bu kâra eklemek ve indirmek suretiyle haricen gelir veya kurumlar vergisi matrahlarını hesaplayacaklardır. Maliye Bakanlığının, Türkiye Muhasebe Standartlarına uygun olmak koşuluyla ihtiyatlı ve sınırlayıcı düzenlemeler yapma ve mükelleflerden ek mali tablolar ile raporlar isteme hakkı saklıdır.

Bu değerlendirme tür farkları doğuran değerlendirme işlemlerinden bazıları da yabancı para cinsinden olan ticari alacak ve borçların değerlendirme işlemleridir.

Ticari alacakların değerlendirme işlemleri (120 ve 121 hesaplar)

Vergisel Değerleme:

Vergi Usul Kanunu Madde 281 gereğince alacaklar mukayyet değerleriyle değerlendirilir. Mukayyet değer, 265. maddede tanımlandığı şekliyle, bir iktisadi kıymetin muhasebe kayıtlarında gösterilen hesap değeridir. Vadesi gelmemiş olan senede bağlı alacaklar değerlendirme gününün kıymetine irca olunabilir. Bu takdirde, senette faiz nispeti açıklanmış ise bu nispet, açıklanmamışsa Cumhuriyet Merkez Bankasının resmi iskonto haddi uygulanır. Vergi Usul Kanunu Madde 281 (değişik fıkra: 22.07.1998 - 4369/7 md.) gereğince yabancı para ile olan senetli veya senetsiz alacaklar ve borçlar hakkında da caridir. Bunlardan vadesi gelmemiş senede bağlı alacak ve borçlar, bu Kanunu 281 ve 285 inci maddeleri uyarınca değerlendirme günü kıymetini irca edilebilir. Ancak senette faiz oranının yazılı olmadığı durumlarda değerlendirme gününde geçerli olan Londra Bankalar Arası Faiz Oranı (LIBOR) esas alınır.

Muhasebesel Değerleme:

Finansal araçların muhasebeleştirilmesi ve ölçülmesine ilişkin 39 no'lu Türkiye Muhasebe Standardı, ticari alacakların (senetli – senetsiz ayırımı yapmadan) taşınmış kayıtlı değerleri (itfa edilmiş değeri) ile değerlendirilmelerini öngörmektedir. İtfa değeri gelecek bir tarihte sağlanacak olan bir nakit girişinin önceden saptanmış bir iskonto oranı üzerinden bilanço tarihine indirgenmiş değerini ifade eder (Bolak, 2005,145). Iskonto oranı gelecekte sağlanacak olan nakit

Türk ticaret kanunu tasarısı kapsamında ticari alacak ve borçların vergi ve muhasebe esaslı değerlendirme işlemleri

girişlerinin net bugünkü değerini sıfırlayan orandır (Gürsoy, 2006, 460). Bununla birlikte uygulamada vergisel değerlemede öngörülen iskonto oranlarını kullanmak mümkündür. Eğer herhangi bir ticari alacak yabancı para cinsinden ise İşlemin gerçekleştiği tarihte kayda alınması için kullanılacak olan kur “Geçerli Kur” olarak adlandırılan spot kurdur. Ancak bilanço tarihinde eğer söz konusu işlemde kaynaklanan bir bakiye varsa bu bakiye kapanış kuru ile değerlendirilir (Gökçen, Akgül ve Çakıcı, 2006, 193). Tarih olarak tanımlanan kurda, belirlenmesi gereken bir diğer husus da uygulanacak kurun türüdür. Varlıklara dâhil olan yabancı para cinsinden bir alacağın TL’na çevrilmesi ancak, **döviz alış** kurunun uygulanması ile mümkündür. Zira bir işletme sahip olduğu dövizli veya tahsil edeceği döviz alacağını fiilen TL’na çevirmek isterse, karşısına çıkacak olan kur, karşılıklı pazarlık ortamında, bilgili ve istekli gruplar arasında oluşacak kurdur ki bu da dövizli alacak olan kişi ve/veya kurumun uygulayacağı döviz alış kurudur. Bu durumda V.U.K. 280. Madde uyarınca Maliye Bakanlığı tarafından açıklanacak olan döviz alış kuru işlem tarihinde veya dönem sonlarında değerlendirilme üzere dikkate alınmalıdır.

Ticari borçların değerlendirme işlemleri (320 ve 321 hesaplar)

Vergisel Değerleme:

Vergi Usul Kanunu Madde 285 gereğince borçlar mukayyet değerleriyle değerlendirilir. Mevduat veya kredi sözleşmelerine müstenit borçlar değerlendirme gününe kadar hesaplanacak faizleriyle birlikte dikkate alınır. Vadesi gelmemiş olan senede bağlı borçlar değerlendirme günü kıymetine irca olunabilir. Bu takdirde senette faiz nispeti açıklanmışsa bu nispet, açıklanmamışsa Cumhuriyet Merkez Bankasının resmi iskonto haddinde bir faiz uygulanır. (Ek fıkra: 04.12.1985 - 3239/22 md.) Alacak senetlerini değerlendirme gününün kıymetine irca eden mükellefler, borç senetlerini de aynı şekilde işleme tabi tutmak zorundadırlar.

Muhasebesel Değerleme:

Finansal araçların muhasebeleştirilmesi ve ölçülmesine ilişkin 39 no’lu Türkiye Muhasebe Standardı, ticari borçların, tıpkı ticari alacaklarda olduğu gibi, (senetli – senetsiz ayırımı yapmadan) taşınmış kayıtlı değerleri ile (itfa edilmiş değeri) değerlendirilmelerini öngörmektedir. Eğer herhangi bir ticari borç yabancı para cinsinden ise İşlemin gerçekleştiği tarihte kayda alınması için kullanılacak olan kur “Geçerli Kur” olarak adlandırılan spot kurdur. Ancak bilanço tarihinde eğer söz konusu işlemde kaynaklanan bir bakiye varsa bu bakiye kapanış kuru ile değerlendirilir (Gökçen, Akgül ve Çakıcı, 2006, 193). Tarih olarak tanımlanan kurda, belirlenmesi gereken bir diğer husus da uygulanacak kurun türüdür. Kaynaklara dâhil olan yabancı para cinsinden bir borcun TL’na çevrilmesi ancak, **döviz satış** kurunun uygulanması ile mümkündür. Zira bir işletme yüklediği dövizli borcunu ifa etmek üzere fiilen döviz almak istediğinde muhatap kalacağı kur, karşılıklı pazarlık ortamında, bilgili ve istekli gruplar arasında oluşacak kurdur ki bu da dövizli satacak olan muhatap kişi ve/veya kurumun uygulayacağı döviz satış kurudur. Bu durumda V.U.K. madde 280 uyarınca Maliye Bakanlığı tarafından açıklanacak olan döviz satış kuru işlem tarihinde veya dönem sonlarında değerlendirilme üzere dikkate alınmalıdır.

Türkiye’de yürürlükte olan tekdüzen hesap planında yer alan borç senetleri reeskontu hesabının bakiyesi bilançoda senetli ticari borçların tutarını bilanço tarihindeki değerine eşitler. Buna karşılık Türkiye Muhasebe Standartları senetli senetsiz ayırımı yapmadan borçların gerçeğe uygun değeri ile ölçülmesini ve iskonto edilmiş tutarın kaydedilmesini öngörmektedir.

Bu durumda söz konusu hesabın adının “Borç Reeskontları” veya “Ertelenmiş Finansman Giderleri” olarak değiştirilmesi gereği ortaya çıkmaktadır (Akdoğan ve Sevilengül, 2007, 421).

Uygulama

	Bakiye TL	Vade (Gün)	Iskonto %
Senetsiz Alacak	40.000,00	60,00	0,12
Vadeli Çek	30.000,00	30,00	0,12
Alacak Senedi	<u>20.000,00</u>	20,00	0,12
	<u>90.000,00</u>		

Yukarıdaki varsayımlarla, aşağıdaki hesaplamaları ve kaydı yapabiliriz:

	Vade (Gün)	$t = \text{vade}/365$	$Z = (1+i)^t$
Senetsiz Alacak	60,00	0,1644	1,0188
Vadeli Çek	30,00	0,0822	1,0094
Alacak Senedi	20,00	0,0548	1,0062
	1	$2 = 1/Z$	$3 = 1 - 2$
	Bakiye TL	Taşınmış Değer	Fark
Senetsiz Alacak	40.000,00	39.261,72	738,28
Vadeli Çek	30.000,00	29.721,86	278,14
Alacak Senedi	<u>20.000,00</u>	<u>19.876,19</u>	<u>123,81</u>
	<u>90.000,00</u>	<u>88.859,77</u>	<u>1.140,23</u>

	Borç	Alacak
657.XX Reeskont Faiz Giderleri	1.140,23	
122.XX Alacak Senetleri Reeskontu		1.140,23

Eğer ayrıca yabancı para cinsinden senetsiz bir alacağın da olduğu varsayılırsa işlem şöyle olacaktır:

	Bakiye €	İşlem Kuru	Bilanço Kuru	Kur Kazancı TL
Senetsiz Alacak	40.000,00	1,80	2,00	8.000,00

	Borç	Alacak
120.XX Alıcılar	8.000,00	
646.XX Kambiyo Kârları		8.000,00

Reeskont hesaplamaları ise doğrudan döviz tutarı üzerinden yapılır:

Türk ticaret kanunu tasarısı kapsamında ticari alacak ve borçların vergi ve muhasebe esaslı değerlendirme işlemleri

	Bakiye €	Vade (Gün)	Iskonto %
Senetsiz Alacak	40.000,00	45,00	0,10
	Vade (Gün)	$t = \text{vade}/365$	$Z = (1+i)^t$
Senetsiz Alacak	45,00	0,1233	1,0118
	1	$2 = 1/Z$	$3 = 1 - 2$
	Bakiye €	Taşınmış Değer	Fark
Senetsiz Alacak	40.000,00	39.532,73	467,27
	Reeskont €	Bilanço Kuru	Reeskont TL
Reeskont	467,27	2,00	934,54
		Borç	Alacak
657.XX Reeskont Faiz Gideri		934,35	
122.XX Alacak Senetleri Reeskontu			934,35

Ticari borçlara ilişkin olarak da aşağıdaki varsayımlarla hareket edilirse;

	Bakiye TL	Vade (Gün)	Iskonto %
Senetsiz Borç	20.000,00	45,00	0,12
Vadeli Çek	30.000,00	30,00	0,12
Borç Senedi	<u>50.000,00</u>	15,00	0,12
	<u>100.000,00</u>		
	Vade (Gün)	$t = \text{vade}/365$	$Z = (1+i)^t$
Senetsiz Borç	45,00	0,1233	1,0141
Vadeli Çek	30,00	0,0822	1,0094
Borç Senedi	15,00	0,0411	1,0047
	1	$2 = 1/Z$	$3 = 1 - 2$
	Bakiye TL	Taşınmış Değer	Fark
Senetsiz Borç	20.000,00	19.722,50	277,50
Vadeli Çek	30.000,00	29.721,86	278,14
Borç Senedi	<u>50.000,00</u>	<u>49.767,67</u>	<u>232,33</u>
	<u>100.000,00</u>	<u>99.212,03</u>	<u>787,97</u>

		Borç	Alacak
322.XX	Borç Senetleri Reeskontu	934,35	
647.XX	Reeskont Faiz Geliri		934,35

Eğer ayrıca yabancı para cinsinden senetsiz bir borcun da olduğu varsayılırsa işlem şöyle olacaktır:

	Bakiye €	İşlem Kuru	Bilanço Kuru	Kur Kazancı TL
Senetsiz Borç	30.000,00	1,80	2,10	9.000,00

		Borç	Alacak
656.XX	Kambiyo Zararları	9.000,00	
320.XX	Satıcılar		9.000,00

Reeskont hesaplamaları ise doğrudan döviz tutarı üzerinden yapılır:

	Bakiye €	Vade (Gün)	İskonto %
Senetsiz Borç	30.000,00	30,00	0,10

	Vade (Gün)	$t = \text{vade}/365$	$Z = (1+i)^t$
Senetsiz Borç	30,00	0,0822	1,0079

	1	$2 = 1/Z$	$3 = 1 - 2$
	Bakiye €	Taşınmış Değer	Fark
Senetsiz Borç	30.000,00	29.765,91	234,09

	Reeskont €	Bilanço Kuru	Reeskont TL
Reeskont	234,09	2,10	491,60

Bu durumda ticari alacak ve borçların yukarıda verilen örneğe dayanılarak T.M.S.'na uygun olarak yapılan değerlendirme işlemlerinin icmali aşağıdaki gibi olacaktır:

Buna karşılık vergisel değerlemede reeskont ve kur farkı hesaplamaları ise aşağıdaki gibi yapılacaktır:

365 gün üzerinden basit faiz yöntemiyle sadece TL senetlerin reeskontu {A: senedin nominal değeri, p: senedin peşin değeri, i: iskonto oranı, n: vade, I: reeskont tutarı ve $P=(365A)/(365+in)$ ve $I=A-P$ } (Koç ve Kevük, 2008,150):

	TL	Vade (gün)	İskonto %	Reeskont
TL Alacak Senedi	20.000,00	20,00	0,12	-130,65
TL Borç Senedi	50.000,00	15,00	0,12	<u>245,37</u>
				<u>114,72</u>

Bilanço tarihinde Maliye Bakanlığı tarafından açıklanan döviz alış kurları ile yabancı para cinsinden borç ve alacakların değerlendirilmesi:

	€	İşlem Kuru	Bilanço Kuru	Kur Farkı	Kayıp/Kazanç
Senetsiz Alacak	40.000,00	1,80	2,00	0,20	8.000,00
Senetsiz Borç	30.000,00	1,80	2,00	0,20	<u>-6.000,00</u>
					<u>2.000,00</u>

Muhasebe standartlarına ve vergisel esaslara göre yapılan hesaplamalarda ortaya çıkan durum aşağıdaki gibi olacaktır:

	Reeskont			Kur Farkı			Toplam
	T.M.S.	V.U.K.	Fark	T.M.S.	V.U.K.	Fark	Fark
Senetsiz TL Ticari Alacak	-738,28	0,00	738,28	0,00	0,00	0,00	738,28
Senetsiz € Ticari Alacak	-934,54	0,00	934,54	8.000,00	8.000,00	0,00	934,54
Vadeli TL Çek (alınan)	-278,14	0,00	278,14	0,00	0,00	0,00	278,14
TL Alacak Senedi	-123,81	-130,65	-6,84	0,00	0,00	0,00	-6,84
Senetsiz TL Borç	277,50	0,00	-277,50	0,00	0,00	0,00	-277,50
Senetsiz € Ticari Borç	491,60	0,00	-491,60	-9.000,00	-6.000,00	3.000,00	2.508,40
Vadeli TL Çek (verilen)	278,14	0,00	-278,14	0,00	0,00	0,00	-278,14
TL Borç Senedi	<u>232,33</u>	<u>245,37</u>	<u>13,04</u>	<u>0,00</u>	<u>0,00</u>	<u>0,00</u>	<u>13,04</u>
Toplam	<u>-795,21</u>	<u>114,72</u>	<u>909,93</u>	<u>-1.000,00</u>	<u>2.000,00</u>	<u>3.000,00</u>	<u>3.909,93</u>

Bu durumda vergi matrahına ulaşmak için dönem kârına (vergi beyannamesi üzerinde) eklenmesi gereken tutar 3.909,93 TL olmaktadır.

Sonuç

Bilinmektedir ki bir işletmenin faaliyet sonuçlarının kalanı olarak ortaya çıkan kâr devlet, işletme ve ortak üçgeninde paylaşılır. Yukarıda yapılan açıklamalara göre, söz konusu üçgen içinde paylaşılacak olan kârın hesaplanmasında dikkate alınacak tek bir kıstas vardır ki bu da Türkiye Muhasebe Standartlarıdır. Bu durumda, Türkiye Muhasebe Standartlarının öngördüğü değerlendirme işlemlerine tabi tutulan kayıtlardan üretilen ve dolayısıyla Türkiye Muhasebe Standartlarına uygun olarak hazırlanan gelir tablosunda ortaya çıkan dönem kârı (vergi öncesi kâr) ilk hareket noktası olmaktadır. Buradan hareketle ilgili mali mevzuat hükümlerine uygun olarak, vergi matrahına ulaşım vergi yükünü hesaplamak ise ikinci adım olacaktır. Ancak bu aşamalardan sonra hesaplanacak olan net dönem kârı (vergi sonrası kârı), Türk Ticaret Kanunu ve işletme ana sözleşmesi hükümlerine uygun olarak ortaklar ve işletme arasında paylaşılabilir. Burada karşımıza çıkan sorun Türkiye Muhasebe Standartlarının finansal tablolar için öngördüğü değerlendirme esasları ile Vergi Usul Kanununun vergi matrahı için öngördüğü değerlendirme esaslarının farklılığıdır. Dolayısıyla, değerlendirme işlemleri için iki farklı değerlendirme kıstasından söz edilebilir. Ancak unutulmamalıdır ki Türkiye Muhasebe Standartlarının (T.M.S.) öngördüğü değerlendirme kıstasları finansal tabloların hazırlanmasına, Vergi Usul Kanununun (V.U.K.) öngördüğü değerlendirme kıstasları ise vergi matrahının hesaplanmasına yöneliktir. Uygulamada verilen örnekte V.U.K. ve T.M.S. değerlendirme esaslarından kaynaklanan farklar aşağıdaki tabloda gösterildiği vergi yükünde de ayrı bir fark yaratacaktır. Vergi yükünde ortaya çıkacak olan fark ise 19 no'lu T.M.S.'da da açıklandığı gibi ertelenmiş vergiye konu olan geçici farklardır (Mısırlıoğlu, 2005, 54).

	T.M.S.	V.U.K.	Fark
Dönem Karı	196.033,00	196.033,00	0,00
Kanunen Kabul Edilmeyen Gider	57,07	57,07	0,00
Değerleme Farkları	<u>0,00</u>	<u>3.909,93</u>	<u>3.909,93</u>
Matrah	<u>196.090,07</u>	<u>200.000,00</u>	<u>3.909,93</u>
Vergi Oranı	0,20	0,20	0,00
Vergi Yüğü	<u>39.218,01</u>	<u>40.000,00</u>	<u>781,99</u>

Sonuç olarak, uygulamada verilen örnek işletme kayıtlarını ve dönemsonu değerlendirme işlemleri muhasebesel değerlendirme esaslarına göre yapacak buna karşılık vergi beyannamesinde beyan edeceği vergiyi hesaplamaya yönelik olarak vergi matrahını ise vergisel değerlendirme esaslarını dikkate alarak

hesaplayacaktır. Bu durumda işletmenin ayrıca 781,99 TL tutarında ertelenmiş vergi varlığı oluşmakta ve dolayısıyla, ödenecek vergi yükü 40.000 TL olmasına rağmen vergi gideri 39.218,01 TL olarak gerçekleşmektedir.

Kaynaklar

Akdoğan, Nalân ve Sevilengül, Orhan (2007). *Tekdüzen Muhasebe Sistemi Uygulaması*, Gazi Kitabevi, Ankara.

Bolak, Mehmet (2005). *İşletme Finansı*, Birsen Yayınevi, İstanbul.

Gökçen, Gürbüz, Akgül, Başak ve Çakıcı, Cemal (2006). *Türkiye Muhasebe Standartları Uygulamaları*, Beta Yayınevi, İstanbul.

Gürsoy, Cudi, Tuncer (2006). *Finansal Yönetim İlkeleri*, Doğu Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Hacırüstemoğlu, Rüstem, Pekdemir, Recep, Türker, Masum ve Arslan, Erdoğan (1996). *Örneklerle Tekdüzen Hesap Planı Açıklamaları ve Mali Tablolar*, TÜRMOB Yayınları, Ankara.

Koç, Erdem ve Kevük, Mehmet (2008). *Ticari Matematik*, Nobel Kitabevi, Adana.

Örten, Remzi ve Karapınar, Aydın (2007). *Dönemsonu Muhasebe Uygulamaları*, Gazi Kitabevi, Ankara.

Örten, Remzi, Kaval, Hasan ve Karapınar, Aydın (2008). *Türkiye Muhasebe – Finansal Raporlama Standartları Uygulama ve Yorumları*, Gazi Kitabevi, Ankara.

Sağlam, Necdet, Şengel, Salim ve Öztürk, Bünyamin (2007). *Türkiye Muhasebe Standartları Uygulaması*, Maliye ve Hukuk Yayınları, Ankara.

Sevilengül, Orhan (2000). *Genel Muhasebe*, Gazi Kitabevi, Ankara.

Mısırlıoğlu, Ufuk (2005) “Kurum Kazancı Üzerinden Hesaplanan Vergilerin Raporlanması” *İ.S.M.M.M. Odası Mali Çözüm Dergisi*, Sayı 72, İstanbul.

Vergi Usul Kanunu

Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu, Finansal Tabloların Hazırlanma ve Sunulma Esaslarına İlişkin Kavramsal Çerçeve Hakkında Tebliğ, Sıra No: 1.

Türk Ticaret Kanunu Tasarısı

Türk ticaret kanunu tasarısı kapsamında ticari alacak ve borçların vergi ve muhasebe esaslı değerleme işlemleri

Eğitimde yeni gelişmeler

M. Nafiz DURU¹

Özet

Yüksek öğretimin yönlendirilmesi söz konusu olduğunda, genellikle yüksek öğretimin arzıyla piyasanın eğitilmiş işgücü talebi arasında bir uyum olması istenmektedir. Yüksek öğretim pahalı bir hizmettir; ülkedeki talebi karşılayacak bollukta arz edilmemektedir. Öte yandan insanlar bir toplumda daha zengin bir kültürel birikimle yer almak ve saygınlık kazanmak için de yüksek öğretim isteyebilirler. Bu çalışmada daha çok ülkemiz değerleri öne çıkarılarak bu değerlerin karşılaştırmalı incelemesi verilmiştir.

***Anahtar kelimeler:**Yüksek öğretimin gereksinimi, Eğitilmiş işgücü ihtiyacı, Yüksek öğretimde yönlendirme.*

---

¹ Prof. Dr. M. N. DURU İstanbul Aydın Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Endüstri Mühendisliği Bölüm Başkanı

New concepts in education

Abstract

It is desirable to have the accordance of the supply of higher education and the demand for educated workforce when orientating higher education. Higher education is an expensive service and it should be corresponding the demand of the country. On the other hand, people may want to have higher education for their intellectual level or for being prestigious individuals. In this study the focus is on the comparative approach to such values of our own country.

Key words: Supply of higher education, Demand for educated workforce, Orienting higher education.

Eğitim hızla geliştiği ve değiştiği için eğitimden sorumlu öğretim elemanlarının kalitesi de sorgulanır olmuştur. Kalitenin ölçü birimleri de değişmiştir. Günümüzde öğretim üyesinin kalitesi yabancı dergilerde çıkan makale sayıları ile bu makalelere yapılan atıflarla ölçülüyor. Çünkü bu sayılar kariyerde yükselmenin basamaklarını teşkil ediyor. Bu durum makalesini yayınlamak olan araştırmacıların yabancı dergilere önemli sayılacak miktarlarda dolar bazında ücret ödemesini gerektiriyor. Oysa düzen değişmeden önce dergiler yazarlara para ödüyorlardı. Yeni düzende yazarların dergilere para ödeme durumu gelir düzeyi düşük öğretim üyelerinin gelişmesini önüyor ve öğretim üyelerini yardım peşinde koşan insanlar durumuna düşürüyor. 1980–85 yıllarına gelinceye kadar öğretim üyesinin kalitesi yazdığı ve yayınladığı kitaplarla ölçülüyordu. Çünkü öğrencilerin öncelikle izlediği dersleri tekrarlayarak konuları sağlamlaştıracak ders kitaplarına gereksinimi vardır. Öğretim üyelerinin 1940–1980 nesli kendilerini ana dilimizde kitap yazmaya adanmışlardır. Ancak günümüz kalite anlayışı ve ölçüleri ile bu öğretim üyelerimizin kalitesi yoktur. Tanınmış köşe yazarları bu profesörleri, indekse giren yabancı dergilerde isimlerinin olmamasını yetersizlik gibi göstererek suçlayabilmektedir. Günümüzde öğrencilerimiz için kalite; yabancı dil bilgisiyle, bilgi işlem bilmesiyle ve AB eğitim kültürüne yatkınlıklarıyla ölçülüyor. Bunlar mezuniyet sonrası işlendirmenin önde gelen zorlukları olduğu için eğitim kurumunun ve öğrencinin kalitesini bu faktörlerdeki yeterlilik düzeyi belirler olmuştur. Bu durum eğitim kurumlarımızı çevreyle, endüstriyle ve hizmet sektörüyle bağımlı hale getirmiştir. Yeni akım yüksek öğretim kurumlarımızın kalitesini öğrencilerine AB ve ABD üniversiteleri ile uyumlu bilgiyi verebilmeleri ve buna bağlı olarak uyumlu diplomaya bağlamıştır. YÖK'ün aldığı yeni bir kararla diplomamızın bir benzerini İngilizce olarak hazırlayıp vermenin yanında mezun öğrencinin okuduğu tüm derslerin İngilizce isimlerini ve AB standartlarındaki kredilerini ek olarak bir liste halinde diplomaya eklemekteyiz. Yüksek öğretim kurumlarının kalitesi AB ülkeleri üniversiteler birliğine üye olup olmamasıyla, Erasmus ve Sokrates projelerinden yararlanma oranları ile ölçülür olmuştur.

Kaynak yetersizliği

Yeni kalite kriterleri oluşurken, bilgi derleme ve kullanma sanatına sahip olması gereken üniversitelerimiz bu ülkenin gelecekteki en yetkin beyinlerini belirleme ve “bir araya getirmede kendi ilke ve kriterlerini koyabilmeli ve bunları ısrarla savunabilmelidir. Ünlü matematikçimiz Prof. Dr. Cahit Arf üniversitelerimizin ileri ortaokul seviyesinde olduğunu ve bu nedenle de

öğrencilerin dünyadaki gelişmeleri bilmeyen gençlerden oluştuğunu söylemiştir. “En tehlikeli görüş dünyayı hiç görmemiş olan insanların dünya görüşüdür” diyor Alexander von Humboldt². Çok sayıda üniversite oluşu ve eğitime ayrılan payın gittikçe küçülmesi sonucu bırakınız öğrencileri öğretim üyelerimiz de dünyanın gelişmiş üniversitelerini görememektedirler. Böylece; içinde buldukları; kütüphanesiz, laboratuarsız, hiçbir sosyal tesisi olmayan dört duvarlı üniversite zannetmektedirler. Kaliteli öğretim üyeleri çeşitli nedenlerle vakıf üniversitelerine gitmişlerdir. Zaten fiziki altyapı yeterliliği bulunmayan devlet üniversitelerimiz motivasyonu yüksek, akademik niteliklere sahip her yönü ile kendi kendine yeten ve kendisini aşan aydınlanmış bilim adamı yetiştirme konusunda belirlenmiş bir bilim politikası uygulayamamaktadırlar. Ülkemizin öğretim üyesi kalitesinin yükseltilmesi için önce bilim adamlığı mesleğinin çekici hale getirilmesi gerekir. Öncelikle kişinin bilim yapmaktan zevk alması bilincinin yaratılması gerekir. Bilim adamlığının çekici hale getirilmesi için maddi ve manevi boyutların bir bütün olarak ele alınması gerekir. Ülkemizde araştırma görevlileri ve yardımcı doçent maaşları açlık sınırında bulunmaktadır. Oysa yüksek öğretimin amacı Anayasa'nın 1, 2 ve 3. maddelerinde “Cumhuriyetimizin temel ilkelerine bağlı, aklın ve bilimin üstünlüğünü kabul eden, toplumun kültür değerlerine saygılı, çağdaş uygarlık ilkelerini benimseyen, uluslar arası düzeyde yarışabilir bilgi ve beceriye sahip bireylerin yetişmesini sağlamaktır” deniliyor. Bunu yapabilmek için yüksek öğretim kurumları bilimsel çalışma ve araştırmalar yaparak, bilgi ve teknoloji yaratarak yurt içi ve yurtdışı kurumlarla işbirliği, öğrenci ve öğretim üyesi değişimi ile de bilimin gelişmesine ve evrensel barış ortamının oluşmasına katkıda bulunmak gibi önemli bir işlevi yerine getirecektir. Açlık sınırında yaşayan insanlardan böyle yüce görevler istemek bu görevlerin yapılamayacağını önceden kabullenmek demektir.

Bilgi ekonomisi dönemi

Yirminci yüzyılın son çeyreğinden itibaren gelişmiş ülkelerde bilgi toplumuna geçiş süreci başlamış ve bilgi ekonomisi (knowledge economy) adı verilen yeni bir küresel ekonomik yapı oluşmuştur. Bu yeni yapıda bireylerin ekonomik gücü, bilgi ve öğrenim düzeyleri ile ülkelerin rekabet gücü ise beşeri ve sosyal sermayeleri ile ölçülür hale gelmiştir. Bu durum yüksek öğretimin yeniden yapılanmasını gündeme getirmiştir. Bu yeni yapılandırmada üniversiteden istekler şöyle sıralanmıştır:³

Yığılaşmak (massification)

Programlarını genişletmek, (academic expansion)

İş bulabilme ve uygulamaya yönelme (relevance)

Ulusal ve bölgesel kalkınmaya daha fazla katkıda bulunmak,

Açık ve saydam yönetim (accountability),

Azalan kamusal kaynakları kullanmak.

Bu isteklere uygun olarak tüm dünyada yüksek öğrenimde yığılaşma hızı artıyor. Dünyada yüksek öğrenim gören öğrenci sayısı 1985 yılında 20 milyon iken 2001 yılında yani 15 yılda 85 milyona çıkmıştır. Bu rakamın günümüzde 100 milyonu aştığı sanılmaktadır.

Yüksek öğretimde okullaşma oranı 1998 ve 2003 yılları arasında ileri ülkelerde %50, düşük ve orta gelirli ülkelerde ise %100 oranında artış göstermiştir. Düşük ve orta gelirli ülkelerdeki bu

² İbrahim Ortaş, Türkiye Üniversitelerinin Temel Sorunu Bilim ve Bilim Adamı Yetiştirme Politikalarının Olmamasıdır.

³ Yüksek Öğretim Kurulu, Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi, Ankara, Şubat 2007.

artış geleneksel öğrenci tanımına giren 18–23 yaş grubunun artan talebinden kaynaklanmaktadır. Gelişmiş ülkelerin okullaşma oranındaki artış bu gruba ek olarak 24–34 yaş grubuna giren yeni öğrencilerin ortaya çıkmasından kaynaklanmaktadır. Tam gerektiği zaman eğitim (Just-in-time Training) denen ve yaşam boyu eğitimi (life Long Learning) ve yeniden eğitimi (Re-education) de içine alan yeni bir gelişme üniversitelerden hizmet beklemektedir.

Yüksek öğretimde küreselleşme

Yüksek öğretimde bir diğer yenilik; yüksek öğretimin küreselleşmesidir. Günümüzde OECD ülkelerinde yüksek öğrenim gören yabancı öğrencilerin sayısı son 20 yılda iki katına çıkarak 1,6 milyona ulaşmıştır. Yabancı öğrencilerin oranı ABD’de %30, İngiltere’de %19, Almanya’da %13, Fransa’da %9, Avustralya’da %7 düzeyindedir.⁴ Yurt dışına en çok öğrenci gönderen ülke Çin’dir. Çin’i Kore, Hindistan, Yunanistan, Japonya izlemektedir. 2001 yılında Türkiye’nin dışarı gönderdiği öğrenci sayısı 44209, Türkiye’ye gelen öğrenci sayısı ise 16656’dır. 2001 yılında Amerikan üniversitelerinde okuyan öğrencilerin sayısı 475169’dur. Ekonomik değer olarak açıklarsak, ortalama yıllık 30000 dolarlık eğitim giderinden yabancı öğrencilerin Amerikan ekonomisine katkısı yıllık en az 14255 milyon dolardır. Yabancı öğrencilere sunulan yüksek öğretim hizmetinin mali büyüklüğünün 1998 yılında 30 milyar doları aştığı ve hizmet sektöründe dünya ticaretinin %3’ünü oluşturduğu saptanmıştır.

Günümüzde yüksek öğretimde üzerinde durulan önemli bir değişim de yüksek öğretimin finansmanıdır. Yüksek öğretim genellikle bir kamu hizmeti olarak görülmüş ve giderleri ABD ve diğer birkaç ülke dışında kamusal kaynaklardan karşılanmıştır. Günümüzde yüksek öğretimin sadece kamu kaynakları ile sürdürülebilirliği sorgulanmaya başlamıştır.

Yüksek öğretim bütçelerinin en büyük kalemini oluşturan (%70–80) öğretim giderlerinin, bu hizmetten bireysel olarak yararlananların ödeyecekleri öğrenci katkı payları ve bu hizmetin toplumsal getirisi nedeniyle, tüm toplumun ödemesi gereken devlet katkı payları tarafından birlikte karşılanması gerektiği kabul görmektedir.

Yüksek öğretimin bireysel getirisi (Net Private Rate of Return) İngiltere ve ABD’de %15, Danimarka, Fransa, Hollanda ve İsveç’te ise %10 olarak bulunmuştur. Gelişmekte olan ülkelerde bu oranın daha yüksek olduğu tahmin edilmekte ve ücretsiz yüksek öğretimin alt gelir gruplarından orta ve üst gelir gruplarına dolaylı olarak aktarımı yarattığı savunulmaktadır. Bu görüşe karşı çıkanlar eğitimde fırsat eşitliği ilkesinin bozulacağını öne sürmektedirler. Ayrıca 500 yıllık bir kurum olan üniversiteyi insanlığın en önemli kültürel miraslarından biri olarak görmek gerektiğini savunmaktadırlar.

Yüksek öğretimin finansmanı

Günümüz yüksek öğretimdeki en önemli gelişmelerden biri de toplum için yeterli miktar ve kalitede yüksek öğretim hizmetinin “kamu malı” olarak sunulmasının tartışılmaya başlanmasıdır. ABD dışındaki tüm ülkelerde yüksek öğretim hizmeti kamu eliyle üretilmiştir. 1980 yıllarından başlayarak refah devleti krizinin ortaya çıkmasıyla birlikte yüksek öğretim kurumlarının artırılmasında özel birikimlerden yararlanma eğilimi güç kazanmıştır. Ancak, özel birikim üniversitelerinin yüksek eğitimi özel hizmet olarak ürettiği biçiminde yorumlamak yanlış olur. Söz konusu olan bir kamu malının özel olarak sunumudur (Private Provision of Public Goods).

⁴ Sayısal verilerin tamamı ADG’den alınmıştır.

Bu nedenle, bu sunum ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Biçim ne olursa olsun özel yüksek öğretim kurumlarında okuyan öğrencilerin oranı 1985’de %18 iken, günümüzde %30’a yaklaşmıştır.

Özel üniversitelerin yoğun olduğu ülkelerde özel kuruluşlarda yüksek öğretim gören öğrencilerin oranı 2005 yılında aşağıdaki gibidir.

Ülke	Toplam Öğrenciye Oranı
Güney Kore	%80
Japonya	%76
Hindistan	%75
Brezilya	%71
Filipinler	%67
Kolombiya	%64
Belçika	%63
Endonezya	%58

Kaynak: YÖK, Türkiye’nin Yüksek Öğrenim Stratejisi

Özel kuruluşlar eliyle yüksek öğretim sunumu değişik biçimlerde olmaktadır. En belli başlıkları şunlardır:⁵

Kar amacı gütmeyen vakıf üniversiteleri, (Harvard, Stanford),

Kar amacı güden vakıf üniversiteleri, (University of Phoenix)

Şirket üniversiteleri, (Motorola University)

Sınır ötesi üniversiteler, (Nottingham University)

Sanal üniversiteler

Demografik yönden

Ülkemizde kaba doğum oranının 2050 yılına doğru kaba ölüm oranı ile eşitleneceği ve nüfusun 98 milyon düzeyinde kararlılık kazanacağı beklenmektedir. Artış hızındaki bu yavaşlama, Türkiye’yi bir genç nüfus ülkesi olmaktan aşama aşama uzaklaştıracaktır. Bunun sonucunda, zaman içinde eğitilecek çocuk sayısında artış azalacak, hatta gerilemeye başlayacaktır. Bu gelişmelerin paralelinde zaman içinde eğitim politikalarında nicel kaygılar yerini nitel kaygılara bırakacaktır. Örneğin 2005 yılı sonrasında 0–14 yaş grubundaki nüfus sabit kalmaktadır. Öyleyse bu günden sonra yeni ilköğretim tesisleri için yapılacak yatırımlar kalite yükseltmeye yönelik olacaktır. Böylece çocuk başına düşen çalışan nüfus (15–65 yaş) sayısı da gittikçe artacak ve bir fırsat penceresi doğacaktır. Diğer yandan 15–64 yaş ve 64+ yaş grubundaki sürekli artış ise, Türkiye’deki “sürekli eğitim” talebinde önemli bir artış meydana getirecektir. Bağımlılık oranındaki sürekli düşme ise (15–64/0–14+64+) yatırım oranının ve toplumun yeni projeler geliştirme kapasitesinin artmasını sağlayacaktır. Bu iyi gelişmeler olumlu şekilde yönlendirilmemektedir. Ülkemizde eğitime ayrılan kaynakların kıtlığı ve yenilikçi öğretim programları geliştirme konusundaki yetersizliğimiz ortalama eğitim düzeyimizin düşük kalmasına ve sanayileşmiş ülkelerle arasında insani gelişme ve yaşanabilirlik açısından büyük bir açık oluşmasına neden olmuştur. İnsani gelişme endeksi sağlığa, bilgiye, eğitime ve yaşam

⁵ YÖK, age.

standardına bağlıdır. Türkiye orta insani gelişme endeksi içinde ve 177 ülke arasında 94. sırada yer almaktadır.

Kişi başı milli gelir açısından 177 ülke içerisinde 76. sırada bulunduğumuza göre sorun daha çok kalitesiz eğitimden kaynaklanmaktadır. Bununla beraber milli gelirden eğitime ayırdığımız pay 2003 yılında %3.84 olmuştur. Oysa OECD ülkeleri milli gelirlerinin %5,9'unu eğitime ayırarak öğrenci başına yılda 6.362 dolar harcamaktadır. Bu durum eğitimimizin düşük oluşunun önemli nedenlerindedir. Nüfusun işgücüne katılımı doğrudan kaliteli eğitimle ilgilidir. Katılımın yüksekliği ülkenin kalkınmasının ve gelişmesinin temel faktörüdür. 1990 yılında %59,4 olan katılım 2002'de %51,5'e düşmüştür. AB ülkelerinde bu oran %69,8'dir. Bu azlık kadın nüfusun işgücüne katılımının çok az (%28,5) olmasından kaynaklanmaktadır. Bu oran AB ülkelerinde %61'dir. Nüfusun işgücüne katılımı eğitimle doğrudan orantılıdır. Üniversite mezunu kadınlarımızın %70'i işgücüne katılırken lise altı eğitim düzeyinde bu oran %12 düzeyindedir. Ülkemizin 2005 yılında 25–44 yaş grubu içindeki nüfusu 22,4 milyondur. Bu nüfusun ancak %10,2'si üniversite mezunudur. Bu yaş grubunun %6,5'i ise okuma yazma bilmemektedir. Bu profil yüksek kapasiteli bir insan sermayesinin varlığını göstermemektedir. Yine yükümlülük eğitime düşmektedir. Gerek işgücüne katılım oranının yükseltilebilmesi, gerek işgücünün verimli olarak kullanılabilmesi eğitim düzeyinin yükseltilmesine bağlıdır.

Türkiye'nin işgücü eğitimi konusunu AB bağlamında da düşünmesi gerekmektedir. 2000–2025 döneminde 20–44 yaşları arasındaki çalışma çağı nüfusu AB'de, 65,2 milyondan 36,3 milyona gerilerken, Türkiye'de 26,5 milyondan 33,7 milyona çıkacaktır. Türkiye'nin Avrupa'nın bu işgücü açığını kısmen de olsa kapatabilecek konuma ulaşabilmesi iyi eğitilmiş, katma değer yaratma gücü yüksek işgücü oluşturabilmesine bağlıdır. AB içinde etkili bir şekilde yer alabilmemiz için önümüzdeki 20 yıllık dönemde insan sermayesini hızla geliştirmemiz gerekir.

Sonuç olarak yüksek öğretimin yönlendirilmesi söz konusu olduğunda, genellikle yüksek öğretimin arzıyla piyasanın eğitilmiş işgücü talebi arasında bir uyum olması istenmektedir. Bunu miyopik bir görüş olarak düşünebiliriz. Yüksek öğretim pahalı bir hizmettir; ülkedeki talebi karşılayacak bollukta arz edilmemektedir. Oysa insanlar bir toplumda daha zengin bir kültürel birikimle yer almak ve saygınlık kazanmak için de yüksek öğretim talep edebilirler. İnsanların mutlaka bir meslek sahibi olmak için değil, kendi yaşam projelerini gerçekleştirmek için de bir öğrenme talebi olabilir. İnsan Hakları Bildirgesi içinde tanımlanan eğitim hakkı böyle bir eğitim isteğini meşru kılar. Burada itiraz edilebilecek tek konu, bu tür bir talebin ücretsiz karşılanması olacaktır. Karşılığı ödendiğinde böyle bir hizmetin karşılanmasında bir sakınca yoktur. Bu nitelikteki bir eğitim talebinin karşılanması, toplumda birçok bireysel kapasite yaratacak, bu da toplumun insan sermayesinin yeni nitelikler kazanmasına önemli katkılarda bulunacaktır.